

Α. Τ. Ε. Ι. Π Ε Ι Ρ Α Ι Α
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σπουδαστές : Αργύρης Θ. ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Α.Μ. : 26835

Παρασκευάς Στ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ

Α.Μ. : 26470

ΒΙΓΛΕΣ - ΒΑΡΔΙΟΛΕΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

Εισήγηση - Επίβλεψη :

Γεώργιος ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ
Δρ. Αρχιτ. Μηχ. - Πολεοδόμος Ε.Μ.Π.

Αθήνα 2007

Α. Τ. Ε. Ι. Π Ε Ι Ρ Α Ι Α
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σπουδαστές : Αργύρης Θ. ΚΡΗΤΙΚΟΣ Α.Μ. : 26835

Παρασκευάς Στ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ Α.Μ. : 26470

ΒΙΓΛΕΣ - ΒΑΡΔΙΟΛΕΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

Εξώφυλλο: "Η βαρδιόλα στον Αϊ Χαραλάμψη του Μπελουσιού", πίνακας του
Χαράλαμψου Πυλαρινού (2005)

Εισήγηση - Επίβλεψη :

Γεώργιος ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ
Δρ. Αρχιτ. Μηχ. - Πολεοδόμος Ε.Μ.Π.

Αθήνα 2007

Η εργασία αυτή αφιερώνεται...

*...στους παππούδες μου Κώστα και Σπύρο Στεφάτο (τους Φύσσουνες),
στους γονείς μου και στη Δήμητρα*

(Αργύρης)

...στους γονείς μου και στην Αρετή

(Παρασκευάς)

...και σε όλους τους Κεφαλονίτες

Για την εκπόνηση της εργασίας θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους καθηγητές του τμήματος Πολιτικών και Δομικών Έργων, κόν Γεώργιο Βαρελίδη και κα Πόπη Π. Θεωδοράκου – Βαρελίδου, για τη συμπαράσταση, την καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθεια που μας προσέφεραν.

Θέλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε τον κόν Γεράσιμο Γαλανό, υπεύθυνο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κεφαλονιά, ο οποίος μας παρείχε χρήσιμες πληροφορίες για την περιοχή της Παλικής καθώς και πλούσιο φωτογραφικό υλικό για την βαρδιόλα στον Αγ. Σπυρίδωνα του Αθέρα.

Τον Δήμαρχο Ελειού - Πρόννων, κόν Γεράσιμο Μεταξά, που μας υπέδειξε συγκεκριμένα σημεία στην περιοχή του, όπου υπήρχαν βίγλες – βαρδιόλες.

Τον Διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Βιλλατωρίων, κόν Σαράντη Μαρούλη, για τη βοήθειά του σχετικά με τις βίγλες της περιοχής.

Την κα Ρεγγίνα Ραζή, υπεύθυνη της Υπηρεσίας Νεοτέρων Μνημείων Περιφέρειας Κεφαλονιάς, για τη συμβολή της στον εντοπισμό της βαρδιόλας στην περιοχή των Αλατιών.

Την Αρχιτέκτονα - Μηχανικό και φίλη κα Γεωργία Τσιγάρα για τις πολύτιμες συμβουλές της στο κεφάλαιο της κατασκευής και των χαρακτηριστικών.

Τη φιλόλογο κα Τζόγια Ρηγάτου που μας ενημέρωσε για την ύπαρξη βαρδιόλας στον όρμο της Κουτσοπιιάς και στη παραλία Άμμες.

Τους φίλους μας, Αριστοτέλη (Βελούχα) και Γεράσιμο (Τατά) για τη βοήθεια στην από θαλάσσης προσέγγιση της βαρδιόλας στην Κουτσοπιιά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
II. ΒΙΓΛΑ - ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ	8
<i>Φρουκτωρεία - Οι πρόγονοι των βιγλών.</i>	<i>8</i>
<i>Η βίγλα της Βυζαντινής περιόδου.....</i>	<i>10</i>
<i>Οι μπλαστούνες.....</i>	<i>15</i>
<i>Οι βενετσιάνικες βαρδιόλες</i>	<i>15</i>
III. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ	17
<i>Οι σταθμοί και οι μορφές της πειρατείας στην ανατολική Μεσόγειο στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας (1538-1699).....</i>	<i>17</i>
<i>Τούρκοι πειρατές και πειρατές της Μπαρμπαριάς.....</i>	<i>21</i>
<i>Χριστιανοί πειρατές</i>	<i>24</i>
<i>Ζημιές της περιοχής του Ιονίου από τη πειρατική δράση</i>	<i>27</i>
IV. Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ	29
V. ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	34
<i>i. ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....</i>	<i>36</i>
<i>Οι βενετικές Αρχές.....</i>	<i>36</i>
<i>Η συμμετοχή του ντόπιου στοιχείου στη Διοίκηση</i>	<i>43</i>
<i>ii. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ</i>	<i>49</i>
<i>Ο στρατός. Ιπλικό, πεζικό, ναυτικές δυνάμεις</i>	<i>52</i>
<i>Φρούρια και σκοπιές</i>	<i>71</i>

<i>Αμυντικά σχέδια για την αντιμετώπιση των λειρατικών επιδρομών.....</i>	<i>81</i>
VI. ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ	87
<i>Οι 129 βίγλες - βαρδιόλες του 1584.....</i>	<i>88</i>
<i>Τα απομεινάρια του σήμερα</i>	<i>91</i>
<i>Χαρτογράφηση</i>	<i>113</i>
VII. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	116
<i>Βαρδιόλες.....</i>	<i>116</i>
<i>Βίγλες.....</i>	<i>146</i>
VIII.ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	155
IX. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	156

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται λόγος για τα είδη των κατασκευών (πύργοι - παρατηρητήρια, σκοπιές) που προέκυψαν κυρίως από την επιτακτική ανάγκη των κατοίκων, σε περιοχές που μαστίζονταν από αλληπάλληλες επιδρομές πειρατών και κουρσάρων, να προστατευθούν. Οι κατασκευές αυτές, απόγονοι των αρχαίων φρυκτωρείων, μετεξελίχτηκαν και μετονομάστηκαν μέσα από το πέρασμα των αιώνων και παρέμειναν σήμερα γνωστές με τους όρους “βίγλα” και “βαρδιόλα”. Προσωπικός μας σκοπός ήταν ο εντοπισμός, η καταγραφή και η αποτύπωση των βιγλών και βαρδιολών που διατηρούνται σήμερα στη Κεφαλονιά.

Κατά τη περίοδο της Ενετοκρατίας παρατηρείται ιδιαίτερα αυξημένη κινητικότητα αναφορικά με τις βίγλες και τις βαρδιόλες στο νησί, απόρροια τις εκτεταμένης πειρατικής δράσης στον ελλαδικό θαλάσσιο χώρο και γενικότερα σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ό,τι δεν σώζονται αρκετά στοιχεία για προγενέστερες περιόδους καθόρισε την παραπάνω περίοδο ως το χρονικό πλαίσιο, στο οποίο εξετάζεται το αντικείμενο της εργασίας.

Πρωτίστως κρίναμε σκόπιμο να αναλύσουμε το φαινόμενο της πειρατείας, δηλαδή τους σταθμούς, τις μορφές, τους κύριους πρωταγωνιστές, καθώς και τις επιπτώσεις της στην περιοχή της Κεφαλονιάς. Η πειρατοκρατία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση και εξέλιξη του αμυντικού δικτύου του νησιού, τη ραχοκοκαλιά του οποίου αποτέλεσαν οι βίγλες και οι βαρδιόλες.

Η διοίκηση και η στρατιωτική οργάνωση της Κεφαλονιάς ήταν ένα σημαντικό κομμάτι, το οποίο δεν θα μπορούσαμε να παραβλέψουμε. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται λόγος για το έμπυχο δυναμικό που επάνδρωνε τις σκοπιές καθώς και για τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι επικυρίαρχες δυνάμεις του νησιού να συντάξουν οργανωμένα αμυντικά σχέδια για την αντιμετώπιση των επίδοξων επιδρομέων.

Το πιο ενδιαφέρον σκέλος της έρευνάς μας όμως αποτέλεσε η αναζήτηση των βιγλών και βαρδιολών, διότι μας δόθηκε η ευκαιρία να εξερευνήσουμε αρκετά μέρη της Κεφαλονιάς, εντελώς άγνωστα σ' εμάς, αλλά και μη προσιτά στους περισσότερους. Αποτρεπτικός παράγοντας στην προσπάθειά μας δεν στάθηκε τόσο η μεγάλη έκταση του νησιού, όσο η δυσβατότητα ορισμένων περιοχών, που καθιστούσαν ανέφικτη την προσπέλαση τους. Αντίθετα η βοήθεια των κατοίκων της Κεφαλονιάς υπήρξε καθοριστική συμβάλλοντας ουσιαστικά στον εντοπισμό ορισμένων.

Μετά την ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας και τη χαρτογράφηση του δικτύου, σε επόμενο κεφάλαιο προχωρήσαμε στην εκτενή ανάλυση της κατασκευής και των χαρακτηριστικών των καλύτερα σωζόμενων βιγλών και βαρδιολών του νησιού.

Τέλος, παραθέτουμε τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παρούσα εργασία καθώς και το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την τεκμηρίωσή της.

II. ΒΙΓΛΑ - ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Φρυκτωρεία - Οι πρόγονοι των βιγλών.

Η ανάγκη της πληροφόρησης - μετάδοσης από μεγάλες αποστάσεις και μάλιστα στρατιωτικών ειδήσεων οδήγησε από αρχαιότατες εποχές τους Έλληνες στη χρήση «φρυκτωριών». Φρυκτός σημαίνει δαυλός ή πυρός φλεγόμενος, που οι φρυκτωροί άναβαν σε υψηλούς διαδοχικούς σταθμούς και μετέδιδαν ειδήσεις.¹

Αυτός λοιπόν, ο τρόπος επικοινωνίας και μεταφοράς μηνυμάτων, ονομάζονταν φρυκτωρίες και οι σταθμοί αναμετάδοσης στις διάφορες βουνοκορφές αποτελούσαν, τα λεγόμενα φρυκτωρεία.

Στοιχεία για το γεγονός αυτό, αντλούμε από τον “Αγαμέμνονα” του Αισχύλου, όπου περιγράφεται αναλυτικά, όλο το δίκτυο των φρυκτωρειών, μέσω του οποίου έφτασε το μήνυμα της πτώσης της Τροίας, από τα παράλια της Μ. Ασίας, στις Μυκήνες: Ίδα (Μ. Ασίας), Έρμαιο Λήμνου, Άθως, Μάκιστο (πρόκειται για το σημερινό Καντήλι Ευβοίας), Μεσσάπιο (της Στ. Ελλάδας, που βρίσκεται ανάμεσα στη λίμνη της Υλίκης και τον πορθμό του Ευρίπου), Κιθαιρώνας, Αιγίπλαγκτο Μεγαρίδας (πιθανότατα τα σημερινά Γεράνεια), Αραχναίο, παλάτι Μυκηνών.²

Από το 1195 π.χ. , οι φρυκτωρίες αναπτύχθηκαν ακόμη παραπέρα με τις επινοήσεις του Παλαμήδη και του Σίνωνα. Τώρα πια δεν έχουμε μετάδοση σημάτων με απλό άναμμα ή σβήσιμο της φωτιάς, αλλά έχει αναπτυχθεί σύστημα κωδίκων. Με αυτό το σύστημα, μεταφέρθηκε και η είδηση της πτώσης της Τροίας στις Μυκήνες.³

Το μεγαλύτερο άλμα στις τηλεπικοινωνίες του αρχαιοελληνικού κόσμου, πραγματοποιήθηκε τον 4ο π.Χ. αιώνα από τους Κλεοξένη και Δημόκλειτο, οι οποίοι ανακάλυψαν ένα ολοκληρωμένο σύστημα

1. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατινίλα**, Το Οίτιλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α΄, www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

2. Βλ. **Γρηγόρη Χρονόπουλου**, Αφή πυρών , φυσιολατρικό περιοδικό “ Ο Παν “ , τεύχος ν. 469 , Μάιος - Οκτώβριος 2000 , www.panas.gr/periodiko/pyres.

3. Βλ. **Γρηγόρη Χρονόπουλου**, ό.π.

τηλεπικοινωνίας μέσω των φρυκτωριών, που τους κατατάσσει στους πρόδρομους του σύγχρονου οπτικού τηλεγράφου και του κώδικα σημάτων Μορς, που χρησιμοποιείται σήμερα στο πολεμικό ναυτικό. Το σύστημα αυτό, λειτουργούσε ως εξής: ⁴

Το αλφάβητο χωρίζεται σε 5 κατηγορίες (γραμμές), που η κάθε μία από αυτές, περιέχει 5 γράμματα (εξαιρείται η 5η κατηγορία που έχει 4 γράμματα). Η κάθε κατηγορία αντιπροσωπεύει και μία ξεχωριστή πλάκα:

	1	2	3	4	5	ΠΛΑΚΑ
1	A	B	Γ	Δ	E	1η
2	Z	H	Θ	I	K	2η
3	Λ	M	N	Ξ	O	3η
4	Π	P	Σ	T	Υ	4η
5	Φ	X	Ψ	Ω		5η

Πρώτα, ανάβονταν εκατέρωθεν δύο αναγνωριστικοί πυρσοί, για να ετοιμαστεί ο δέκτης και να καταλάβει ο πομπός, ότι ο δέκτης είναι έτοιμος να λάβει το μήνυμα.

Μετά, έσβηναν αυτοί οι πυρσοί και άρχιζε η διαδικασία της μετάδοσης του μηνύματος. Το σήμα χωριζόταν σε δύο μέρη: Το αριστερό και το δεξιό.

Στο ένα (αριστερό), άναβαν τόσους πυρσούς, όσους χρειάζονταν για να υποδείξουν τον αριθμό της πλάκας (π.χ. δύο πυρσοί, συνεπώς η 2η πλάκα).

Στο άλλο (δεξιό), άναβαν τους πυρσούς που υπέδειχναν τον αριθμό του γράμματος της πλάκας (π.χ. τέσσερις πυρσοί, συνεπώς το 4ο γράμμα). Το 4ο γράμμα της 2ης πλάκας, είναι το I. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούσαν να μεταδίδουν οποιοδήποτε μήνυμα. Στα φρυκτωρεία, υπήρχαν ειδικά

4. Βλ. **Γρηγόρη Χρονόπουλου**, Αφή πυρών, φυσιολατρικό περιοδικό "Ο Παν", τεύχος ν. 469, Μάιος - Οκτώβριος 2000, www.panas.gr/periodiko/pyres.html

κατασκευασμένες διόπτρες, για να ξεχωρίζουν το αριστερό από το δεξιό τμήμα του μηνύματος.⁵

Το σύστημα των φρυκτωριών, εφαρμόστηκε και στην Κίνα, όπου κατά μήκος του Σινικού τείχους, υπήρχαν φρυκτωρεία (βίγλες) για τη μεταφορά μηνυμάτων κυρίως συναγερμού.⁶

Η βίγλα της Βυζαντινής περιόδου

Κατά τους βυζαντινούς και τους νέους χρόνους, η φρυκτωρία εξακολουθεί να αποτελεί το βασικότερο μέσο τηλεπικοινωνίας. Τα φρυκτωρεία, ονομάζονται τώρα βίγλες και οι άνθρωποι που τις επανδρώνουν, βιγλάτορες.⁷

Στη Βυζαντινή περίοδο (4^{ος} - 12^{ος} μ.Χ. αιώνας) οι φρυκτωρίες ονομάζονται «καμινοβίγλια». Το πρώτο συνθετικό της λέξης προέρχεται από την ελληνική λέξη καμίνι, επειδή άνοιγαν λάκκο όπως ανοίγουν στα καμίνια, όπου τοποθετούσαν οι λεγόμενοι «καμινάρηδες ή καμινάδες» εύφλεκτη ξυλεία, ξερά χόρτα και θάμνους (αφάνες, καλάμια κ.λ.π.) για ζωηρή φωτιά τη νύχτα ή βρεγμένα σανά και κοπριά βοοειδών (σβούνιες) για έντονο καπνό την ημέρα. Το δεύτερο συνθετικό παράγεται από την λατινική λέξη⁸ vigil και vigilia που σημαίνει παρατηρητήριο, φυλακή, φρουρά, αγρυπνία. Έτσι η βίγλα (ή βίγγλα) = παρατηρητήριο, το ρήμα βιγλάρω και βιγλίζω = παρατηρώ, εποπτεύω από τη βίγλα και το ουσιαστικό βιγλάτωρ ή βιγλάτορας = φύλακας, επόπτης, σκοπιωρός εξ ου και βιγλατόρια.⁹

Η «βίγλα» βρισκόταν σε δεσποζουσα υψηλή θέση από την οποία είναι ορατή μεγάλη έκταση εδάφους, οι θέσεις αυτές ονομάζονταν «άκριες» και «ακριοτήρια», εξ ου και η ονομασία ακρίτες.¹⁰

5. Βλ. Γρηγόρη Χρονόπουλου, Αφή πυρών , φυσιολατρικό περιοδικό " Ο Παν " , τεύχος ν. 469 , Μάιος - Οκτώβριος 2000 , www.panas.gr/periodiko/pyres.html

6. Βλ. Γρηγόρη Χρονόπουλου, ό.π.

7. Βλ. Γρηγόρη Χρονόπουλου, ό.π.

8. Τα πρώτα βυζαντινά χρόνια μέχρι τον 7^ο και 8^ο αιώνα, επίσημη γλώσσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν η Λατινική.

9. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, Το Οίτυλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α' , www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

10. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

Σε ομαλό έδαφος όπου περνούσαν δρόμοι, αναπτύσσονταν οργανωμένες στρατιωτικές βίγλες (Εικ. 1) με «έσω βίγλα» και «έξω βίγλα», οι λεγόμενες «στάσεις», με μόνιμα χτιστά με ξερολίθι «στασίδια» για τους πολεμιστές ακρίτες καβαλλάρους τους «βιγλάτορες». Το «εσωβίγλιον» με το «εξωβίγλιον» είχαν απόσταση «μη πλέον λίθου βολής» («Περί παραδρομής πολέμου», λέγεται ότι τη συνέγραψε ο Νικηφόρος Φωκάς).¹¹

Εικ. 1 : Κάτοψη οργανωμένης στρατιωτικής βίγλας της Βυζαντινής περιόδου

Το προσωπικό των καμινοβιγλίων εκλεγόταν μεταξύ των εκλεκτότερων ανδρών και μάλιστα με πρώτο μέτρο την ανδρεία, ήταν άρχοντες, φεουδάρχες, τιμαριούχοι, ιδιοκτήτες γης. Οι βιγλάτορες είχαν συνήθως τροφή 15 ημερών (σύγκλινα, παξιμάδια και τυρί τουλουμισιο, καθώς και ασκούς με νερό).¹²

11. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, Το Οίτιλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α΄, www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

12. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

Η βίγλα είχε τον δικό της διοικητή που αποκαλούνταν «Δομέστικος των τειχέων της βίγλας». Το όνομα είναι λατινικής προέλευσης και έγινε Βυζαντινό αξίωμα («Δομέστικος των τειχέων», Κωδιν 5, 79, «Δομέστικος της Τραπεζής», Παχυμέρης Γ, 219 Α'). Απ' αυτό προέρχεται και το μανιάτικο επώνυμο στην Αλεπού του Κότρωνα της οικογένειας των Δεμεστιχιάνων. Όπως αναφέρουν οι Βυζαντινοί ιστορικοί, ο Δομέστικος «μαχόταν στα οικία» δηλαδή, δεν εγκατέλειπε την βίγλα ή την Τράπεζα («Περί παραδρομής πολέμου»).¹³

Μπροστά από το τείχος της «έσω βίγλας» υπήρχε ο «λώζος», ειδική φωλιά για τα σκυλιά που αλυχτούσαν και προειδοποιούσαν σε τυχόν ερχομό των εχθρών. Αυτά βρίσκονταν μονίμως στον λώζο και δεν μετακινούνταν παρά μονάχα εντός του στρατοπέδου. Ο Δομέστικος με τους πεζούς πολεμιστές του, μάχονταν εναντίων των επιτιθέμενων εχθρών με ρίψεις ακοντίων, βελών (σαγιτών) και λίθων με τους λιθοβόλους ή καταπέλτες.¹⁴

Υπήρχε και βοηθητικό προσωπικό οι «καμινάδες», όπως αναφέραμε παραπάνω, και άλλοι, όπως οι «λιθοβόλοι» που χειρίζονταν τις πολεμικές μηχανές (καταπέλτες). Όλοι αυτοί στον ελεύθερο χρόνο τους ασχολούνταν με την εξόρυξη και την λάξευση κίωνων, κιονόκρανων, θωρακίων, ακόμη και ορθογωνίων ογκολίθων (πλέχτουρα) που πουλούσαν για χτίσιμο ναών, πύργων, δημοσίων κτιρίων και τειχών των κάστρων, ίσως να τα εξήγαγαν κιάλας. Τα εναπομείναντα κομμάτια λίθων από τις λαξεύσεις τα μετέφεραν και ενίσχυαν τα πίσω τείχη της βίγλας, που ήταν όλα χτίσιμο ξερολιθιάς και ήταν ανά πάσα στιγμή έτοιμα να χρησιμοποιηθούν στους λιθοβόλους.¹⁵

Εκτός από τον διοικητή, η βίγλα είχε και υποδιοικητή τον «Δρουγγάριο της βίγλης των καβαλλαριών». Ο Δρουγγάριος της βίγλας όριζε σύμφωνα με τις διαταγές του Δομέστικου τα «ημεροβίγλια» δηλ. Τα στασιδία της ημέρας και όλα τα φυλάκια (μπαστούνες¹⁶) ακόμη και τις βίγλες της νύκτας. Κατά το βραδάκι πήγαινε στο εξωβίγλιον και φώναζε:

13. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα**, Το Οίτυλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α', www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

14. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα**, ό.π.

15. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα**, ό.π.

16. Βλ. περισσότερα στη παράγραφο “Οι μπαστούνες”, σελ. 15 της πτυχιακής.

«Ἄρχοντες, ετομασθήτε δειπνήσατε και δότε τροφήν τοις ἵπποις» («Περί παραδρομῆς πολέμου»).¹⁷

Τη νύχτα ο Δρουγγάριος της βίγλας «εκέρτευεν», δηλαδή εκτελούσε έφοδο, για να βεβαιωθεί ότι όλοι είναι στις θέσεις τους, μια φορά εάν ο εχθρός ήταν μακριά και δύο ή περισσότερες φορές, εάν ο εχθρός ήταν πλησίον. Ο Δρουγγάριος με την εμπροσθοφυλακή, τον λεγόμενο Δρούγγο ή Ρύγχος («δρούγγος, μυκτήρ είτουν ρύγχος καλείται», Επιφάν. Ι 416 Β), εκστράτευε με καβαλλάριους βαριά οπλισμένους (σκουτάτους) και ελαφρούς τοξότες εναντίων των εχθρών, εγκαταλείποντας τα «στασιδια», τα μόνιμα παρατηρητήρια της «έξω βίγλας». ¹⁸

Οι καβαλλάριοι, οι λεγόμενοι «σκουτάτοι ή κατάφρακοι», αποτελούσαν ένα είδος αρχόντων, καθώς ήταν αξιωματικοί με γη δική τους. Φορούσαν αλυσιδωτό θώρακα το «λωρικόν», περικεφαλαία «κασίς» (εξ ου και το επώνυμο Κάσσης και Κασσίμης του Ακροταίναρου), περικνημίδες, ασπίδα «σκουτάριον» (εξ ου και το τοπωνύμιο Σκουτάρι της Μάνης), μακριά λόγχη «το κοντάριον» και κοντό σπαθί «σπαθίον». ¹⁹

Οι έφιπποι αυτοί ακρίτες, που πάντοτε λιγοστοί σηκώνονταν από τ' ακοίμητα στασιδια των να κνηγήσουν πολυαριθμότερους εχθρούς, ηρωποιήθηκαν και χλιοτραγουδήθηκαν. ²⁰

Οι ελαφροί τοξότες, οι «καλοϊππάρατοι», ήταν καβαλλάριοι οπλισμένοι με «τοξάριον» και έφεραν στη φαρέτρα τις «σαγίττες». Αυτοί είναι οι περίφημοι «Χωσάριοι» που εισχωρούσαν στις περιοχές του εχθρού και μάζευαν πληροφορίες (εκεί έχει τη ρίζα του το τοπωνύμιο Χωσιάριον της Μάνης) . Είναι αυτοί που αργότερα διδάξαν στη δύση την τέχνη του πολέμου και ονομάσθηκαν Ουσάροι στη Ρωσία κ.α. ²¹

Οι Χωσάριοι χρησιμοποιούσαν την μυϊκή μαζί με την πνευματική δύναμη κάνοντας πόλεμο με κάθε λογής μέσο, όπως η ενέδρα (χωσία), με την

17. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, Το Οίτυλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α΄, www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

18. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

19. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

20. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

21. Βλ. Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα, ό.π.

οποία πετόχαιναν τον «κλασματισμό» του εχθρού, δηλαδή τον κατακερματισμό του. Αυτός είναι ο σημερινός ανορθόδοξος πόλεμος, από Λοκατζήδες, Πεζοναύτες κ.λ.π. Στις εξορμήσεις τους οι Χωσάριοι, χρησιμοποιούσαν και τα ειδικά γυμνασμένα σκυλιά τους.²²

Στο **Πρακτικό της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας**²³ του **1264 μ.Χ.**, γίνεται αναφορά σε διάφορα σημεία ότι στο νησί υπήρχαν τέτοια οργανωμένα βιγλατόρια και τα οποία παραθέτουμε παρακάτω:

- **στίχος 120 :** «**τήν διερχομένην δημοσίαν οδόν και περιγουρίζει από τό βιγλατ(όριον) και απέρχεται(αι) από τήν απάνω στραταν**». Ο στίχος αυτός αναφέρεται στο χωριά Κουβαλάτα και Κρύκελο.
- **στίχος 149 :** «**έτερον χωράφιον τών Πεπονάδων τό πλησίον χωραφίου τού Φηλοκάλη μοδίων ε. χωράφιον τού Βιγλατορίου τό καλούμενον του Σ.....**». Ο στίχος αυτός αναφέρεται στη περιοχή της Εξωής στη Παλική, στα σημερινά Βιλατόρια.
- **στίχος 377 :** «**έτερον αρμ(άκιν) το απεσωθ(εν) μοδίου ημ. αρμ(άκιν) της Βυγλός του Ανεμοδουριου μοδίου ημ., όπερ έχη αυτά η μονή από του Καθαροψομά**». Ο στίχος αυτός αναφέρεται στα χωριά Σκηινιάς (Σκινέας) και Βληχάτα (Βλυχάτα).
- **στίχος 387 :** «**έτερον χωράφιον της Βυγλός τό πλησίον του Δρεπάνου του χωραφίου μοδίων ιδ ημ. αρμ(άκιν) των Καρικών συν του λακκομάτου του καμν(ίου)**». Ο στίχος αυτός αναφέρεται στη περιοχή Βάτοα της Παλικής.
- **στίχος 951 - 952 :** «**περιερχόμενον τό καταράχιν των Βυγλών, καθώς έρχεται η οδός και αποδήδ(ει) μέχρι του προ|προ|ρηθέντος περικλείου έσωθεν των συκαμηνών και ανέρχεται τό τοιούτον περιγύρισμαν**». Οι στίχοι αυτοί αναφέρονται στη περιοχή Αράκλι.

22. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα**, Το Οίτυλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α΄, www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

23. Βλ. **Θησέως Στ. Τζαννειάτου**, Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού , Εν Αθήναις 1965.

Επίσης, από σημερινές μαρτυρίες κατοίκων στις περιοχές που φέρουν το χαρακτηριστικό τοπωνύμιο (π.χ. το χωριό Βιγλί στο βόρειο τμήμα της Κεφαλονιάς), μαθαίνουμε για συγκεκριμένες τοποθεσίες όπως «μέσα βίγλα», «βαρδιόλα» που κατά πάσα πιθανότητα αποτελούσαν τμήματα των βυζαντινών βιγλατοριών.

Οι μπαστούνες

Οι μπαστούνες ήταν απλές, συνήθως κυκλικές, ξερολιθένιες κατασκευές, που χτιζόνταν για να προστατεύονται οι φύλακες – φρουροί από το κρύο, αλλά και από τα βέλη ή ακόντια των αντιπάλων. Ήταν τα προκαλύμματα ή οι φυλάχτρες. Το ύψος τους σπάνια υπερέβαινε το μέτρο και η χωρητικότητά τους ήταν μόνο για ένα άτομο. Οι πέτρες της μπαστούνας χρησιμοποιούνταν σε έσχατη ανάγκη και για πόλεμο. Από πάνω δεν είχαν σκεπή για προστασία των φρουρών από τον εχθρό ή από τις καιρικές συνθήκες. Οι μπαστούνες χτιζόνταν σε επίκαιρα σημεία ελέγχου των διαβάσεων και συχνά στα καλλίτερα σημεία των βιγλατοριών.²⁴ Κατά την προσωπική μας εκτίμηση η βυζαντινή μπαστούνα αποτέλεσε τον πρόγονο της βενετσιάνικης βαρδιόλας.

Οι βενετσιάνικες βαρδιόλες

Όπως είδαμε στις προηγούμενες παραγράφους, η βίγλα (ή βιγλατόριο) αποτελούσε ένα καλά οργανωμένο στρατόπεδο που περιελάμβανε έναν αριθμό σκοπιών (μπαστούνες) σε επίκαιρα σημεία, ώστε να σημαίνουν συναγερμό σε περίπτωση κινδύνου και ταυτόχρονα να αποτελούν την πρώτη γραμμή άμυνας του βιγλατορίου. Η αμυντική αυτή διάταξη και λειτουργία μπορούμε να πούμε ότι διατηρείται και την περίοδο της Ενετοκρατίας²⁵, με τη διαφορά ότι η πρόοδος της πολεμικής τεχνολογίας (ισχυρότερα όπλα,

24. Βλ. **Μιχάλη Γρ. Μπατσινίλα**, Το Οίτιλο δια μέσου των αιώνων , τόμ. Α', www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria.

25. Οι βίγλες και κυρίως οι βαρδιόλες που συναντάμε σήμερα στη Κεφαλονιά ανήκουν χρονολογικά στη περίοδο της Ενετοκρατίας (1500 - 1797). Επομένως κρίναμε σκόπιμο να επικεντρωθούμε σε αυτή.

πυροβόλα) συνέβαλε και στην μετεξέλιξη των σκοπιών αυτών. Οι βυζαντινές μπαστούνες έδωσαν τη θέση τους σε πιο στέρεες και ανθεκτικές (χρησιμοποιήθηκε κονίαμα και επίχρισμα, τοποθετήθηκε σκεπή) κατασκευές, που ο λαός της Κεφαλονιάς και των άλλων βενετοκρατούμενων περιοχών ονόμασε βαρδιόλες (**Εικ. 2**) από την ιταλική λέξη guardia (σκοπιά, λαϊκ. βάρδια και βαρδιάνος = ο φρουρός).

Εικ. 2 : Βενετσιάνικη βαρδιόλα στη Ζάκυνθο που διατηρείται ακόμα και σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση. Χαρακτηριστικό των βαρδιολών της Ζακύνθου είναι τα εντοιχισμένα ανάγλυφα του Λέοντα του Αγ. Μάρκου (έμβλημα της Ενετικής Δημοκρατίας) και του ενετικού οικοσήμου

Οι βαρδιόλες εντάσσονταν σε ένα γενικότερο δίκτυο φυλακίων - παρατηρητηρίων με προφανή αμυντικό - ανιχνευτικό χαρακτήρα. Ειδοποιούσαν τις βίγλες που με τη σειρά τους, βρισκόμενες σε μεγαλύτερο ύψος, είχαν το χρόνο να ειδοποιήσουν το κάστρο και τους κατοίκους των γύρω περιοχών ανάβοντας φωτιές. Από τις τυφεκιοθυρίδες των βαρδιολών οι βαρδιάνοι, αναχαιτίζαν τον εχθρό, κυρίως πειρατές και κουρσάρους, με τους οποίους έρχονταν πριν απ' όλους αντιμέτωποι. Για την πειρατεία και γενικότερα για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπιζόταν στην Κεφαλονιά, θα δούμε στα κεφάλαια που ακολουθούν.

III. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ

Οι σταθμοί και οι μορφές της πειρατείας στην ανατολική Μεσόγειο στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας (1538-1699).

Οι πρώτοι χρόνοι της Τουρκοκρατίας , 1390-1538, υπήρξαν η εποχή της γέννησης και άνθησης της οθωμανικής δύναμης. Οι μέσοι χρόνοι της Τουρκοκρατίας, 1538-1699, είναι περίοδος τριβής της Αυτοκρατορίας. Για την περίοδο αυτή είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν καθ' ό,τι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κατασκευή και την εξέλιξη των βιγλών - βαρδιολών στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο.

Δύο γεγονότα αποτελούν ορόσημα, σταθμούς στην ιστορία της πειρατείας στους μέσους χρόνους της τουρκοκρατίας και αλλάζουν την πορεία και τους τρόπους δράσης: Η ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571 και η απαρχή του βενετοτουρκικού πολέμου για την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους το 1645.²⁶

Στα τριάντα χρόνια μετά την επικράτηση το 1538 του Χαϊρεδδίν Βαρβαρόσσα και της οθωμανικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος, οι Τούρκοι πειρατές και ειδικότερα οι πειρατές της Μπαρμπαριάς έγιναν πολύ ισχυροί και με τις επιδρομές τους ρήμαξαν ιδιαίτερα τα ανατολικά και δυτικά παράλια της Ιταλικής Χερσονήσου και της Σικελίας, όπου οι κάτοικοι δεν προλάβαιναν να πάρουν ανάσα.²⁷

Όμως ούτε η Πύλη, ούτε οι έμπειροι πειρατές της Μπαρμπαριάς τόλμησαν να χτυπήσουν στην έδρα του, στη Μάλτα, τον αδυσώπητο εχθρό τους, το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη, το 1530, όταν πρωτοεγκαταστάθηκε εκεί ή αργότερα σε όλο το διάστημα της παντοδυναμίας τους.²⁸

26. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 9.

27. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 9.

28. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 9.

Η ναυμαχία της Ναυπάκτου στις 7 Οκτωβρίου 1571 μεταξύ των ενωμένων χριστιανικών στόλων και της οθωμανικής αρμάδας αποτελεί ορόσημο στην ιστορία της Μεσογείου. Στη Ναύπακτο ή πιο συγκεκριμένα στις Εχινάδες νήσους, απροσδόκητα καταστράφηκε ο οθωμανικός στόλος της Τουρκίας και της Βόρειας Αφρικής από τις χριστιανικές δυνάμεις. Οι μεγάλες χριστιανικές δυνάμεις όμως, αδράνησαν μετά τη νίκη στη ναυμαχία της Ναυπάκτου και ένα άλλο ισχυρό δυναμικό εκμεταλλευόμενο το γεγονός, ξεπήδησε κάτω από τη βάση: οι χριστιανοί πειρατές. Από το 1573 και μετά ξεχύθηκαν στις θάλασσες της Ανατολής, ασκώντας πειρατεία, συχνά με τον μανδύα του ιερού πολέμου, χρηματοδοτούμενοι από τις μεγάλες οικονομικές δυνάμεις.²⁹

Μέχρι το 1571 οι εξορμήσεις των χριστιανών πειρατών και κουρσάρων στην Ανατολή ήταν σχετικά περιορισμένες. Ουσιαστικά υπήρχε, αν όχι μία μονοκρατορία, πάντως μια σαφής υπεροχή των Τούρκων πειρατών σ' όλη τη Μεσόγειο. Μετά το 1571 οι χριστιανοί πειρατές, τα θρησκευτικά τάγματα, το Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Μάλτας και το Τάγμα του Αγίου Στεφάνου της Πίζας, οι στόλοι των Ισπανών αντιβασιλέων στη Νότια Ιταλία και τη Σικελία οργανώνονται και αντεπιτίθενται. Μεταφέρουν τον πειρατικό πόλεμο από τα δικά τους μέρη στις περιοχές του Σουλτάνου.³⁰

Οι Τούρκοι πειρατές και οι πειρατές της Μπαρμπαριάς δεν εξαφανίζονται, δεν μειώνεται η δράση τους. Η οθωμανική πολιτική στη θάλασσα υποχώρησε και από επιθετική έγινε αμυντική, με προπύργιο το Ναυαρίνο, που τότε οχυρώθηκε από αυτούς.³¹

Οι χριστιανοί πειρατές που φθάνουν κατά κύματα, Μαλτέζοι, Φλωρεντινοί, Σικελοί, Ναπολιτάνοι, δεν είναι στην ουσία πειρατές, δεν δρουν ατομικά για ίδιον όφελος, αλλά κουρσάροι χρηματοδοτούμενοι από τον Πάπα, τους Μεδίκους ή τους Ισπανούς αντιβασιλείς στη Νότια Ιταλία.³²

29. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699*, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 10 - 11.

30. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *ό.π.*, σελ. 11.

31. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *ό.π.*, σελ. 11.

32. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *ό.π.*, σελ. 11.

Την ίδια εποχή φτάνουν στα ελληνικά πελάγη και την ανατολική Μεσόγειο και οι Άγγλοι, οι οποίοι δεν ακολουθούν ορισμένους κανόνες, αλλά ασκούν πειρατεία όπως τους βολεύει. Άλλοτε σε συνάρτηση με τη νόμιμη άσκηση εμπορίου, άλλοτε στην υπηρεσία ξένων, ιδιαίτερα των Μεδίκων. Τελικά συνεργάζονται με τους πειρατές της Μπαρμπαριάς, τους εκπαιδεύουν στη χρήση των ιστιοφόρων σκαφών και μαζί συμπήγουν συμμορίες που δρουν στην ανατολική και τη δυτική Μεσόγειο.³³

Μετά το 1571 και μέχρι το 1645, χρονολογία έναρξης του Κρητικού πολέμου, η πειρατεία περνά στην υπηρεσία κρατικών, θρησκευτικών και οικονομικών συμφερόντων. Πρόκειται για καλά οργανωμένες επιχειρήσεις, κατευθυνόμενες και χρηματοδοτούμενες από τις ηγεσίες των θρησκευτικών ταγμάτων, των οικονομικά ισχυρών και των μεγάλων δυνάμεων. Με τη βοήθεια αυτών σε όπλα και πυρομαχικά ενισχύεται και συστηματοποιείται, μετά το 1600, και η πειρατική δράση των κατοίκων της Μάνης.³⁴

Με την απόβαση των Τουρκικών δυνάμεων στη περιοχή των Χανίων, στα μέσα Ιουνίου 1645, αρχίζει η μεγάλη επιχείρηση της κατάληψης της μεγαλονήσου από τους Τούρκους, που αποτελεί το δεύτερο ορόσημο της ιστορίας της Μεσογείου και της ιστορίας της πειρατείας στους χρόνους που εξετάζουμε. Η επιχείρηση πήρε τον χαρακτήρα της πάλης του χριστιανισμού εναντίον του ισλαμισμού. Η Βενετία βρέθηκε σε δύσκολη θέση και στα εικοσιπέντε χρόνια που κράτησε ο αγώνας της με τους Τούρκους, υποχρεώθηκε να αναθεωρήσει τις απόψεις της και να ενθαρρύνει, να παροτρύνει και να ενισχύσει τη δράση των ιδιωτών πειρατών εναντίων των Τούρκων.³⁵

Μετά το 1645 υπάρχει μια στροφή της Βενετικής πολιτικής απέναντι στους μεμονωμένους χριστιανούς πειρατές. Όχι μόνο ανέχονται την παρουσία και δέχονται τη συνδρομή τους στον ανεφοδιασμό της Κρήτης με

33. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699*, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 11.

34. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *ό.π.*, σελ. 11.

35. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, *ό.π.*, σελ. 12.

όπλα και πολεμοφόδια, αλλά προστατεύουν ενεργά τους μικρούς ιδιώτες πειρατές, παραχωρώντας τους ασφαλείς βάσεις στην Τήνο και τα άλλα βενετοκρατούμενα νησιά. Τελικά η Βενετία δεν κατάφερε να νικήσει τους Τούρκους, που το 1669 κατέλαβαν το τελευταίο της προπύργιο στην Κρήτη, τον Χάνδακα.³⁶

Μετά το 1669, η πειρατεία που είχε γίνει τρόπος ζωής στο Αιγαίο πέλαγος, δεν ήταν δυνατόν να περιοριστεί και να εκλείψει. Αντίθετα άνθισε όσο ποτέ άλλοτε και οι Κυκλάδες έγιναν το βασίλειο, η έδρα των χριστιανών πειρατών. Μετά το 1684 και την κήρυξη του νέου βενετοτουρκικού πολέμου μέσα στην γενική αναστάτωση δρουν για πρώτη φορά ανεξάρτητοι, μικροί, ανώνυμοι Έλληνες μικροληστές που γίνονται ενοχλητικοί και επικίνδυνοι.³⁷

Πριν από τον Κρητικό πόλεμο, από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, οι Μανιάτες ήταν εκείνοι που πρώτοι εξελίχθηκαν σε πειρατές ανοικτής θάλασσας, με ιδιόκτητα μικρά πειρατικά σκάφη και πληρώματα από την ίδια την οικογένεια. Δεν προβαίνουν απλώς σε μικροληστείες στη θάλασσα, αλλά ασκούν ενεργά πειρατεία στο Ιόνιο και στο Αιγαίο πέλαγος. Επώνυμοι πειρατές Μανιάτες διαπρέπουν στο είδος.³⁸

Συνοψίζοντας λέμε ότι στα πρώτα εκατόν - ογδόντα χρόνια της κυριαρχίας των Οθωμανών στο Αιγαίο πέλαγος (1390-1570) σαφώς υπερερούσαν στις θάλασσες της ανατολικής Μεσογείου οι Τούρκοι πειρατές και οι Τούρκοι κουρσάροι της Μικράς Ασίας και της Μπαρμπαριάς. Αντίθετα μετά το 1571 στην ανατολική Μεσόγειο, που ήταν όλη τουρκική, δρούσαν πολυάριθμοι χριστιανοί, άλλοτε σαν πειρατές και άλλοτε σαν κουρσάροι, που πλούτιζαν από τις λεηλασίες των τουρκικών παραλιών και των πλούσιων εμπορικών караβιών, που ανεφοδιάζαν την Κωνσταντινούπολη.³⁹

36. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 12 - 13.

37. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 13.

38. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 13 - 14.

39. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 14.

Τούρκοι πειρατές και πειρατές της Μπαρμπαριάς

Η πρόσκληση το 1533 στην Κωνσταντινούπολη του Χαϊρεδδίν Βαρβαρόσσα (Εικ. 3), η ανάθεση σ' αυτόν το 1534 της αρχηγίας του τουρκικού στόλου από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν Α', η ναυπήγηση νέων πολεμικών σκαφών στα ναυπηγεία της Κωνσταντινούπολης, με την καθοδήγηση του έμπειρου ναυτικού και πειρατή, επέτρεψε στον Βαρβαρόσσα και στις πειρατικές ομάδες, που τον ακολουθούσαν από την Μπαρμπαριά, να διαλύσουν το αποικιακό κράτος της Βενετίας στο Αρχιπέλαγος.⁴⁰

Εικ. 3 : Ο Χαϊρ αντ Ντιν (*Khair ad Din*) (περ. 1475-1546), το “Δώρο του Θεού”, ήταν ναύαρχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κουρσάρος των ακτών της Μπαρμπαριάς (σημερινής Αλγερίας). Ήταν γενικώς γνωστός ως Μπαρμπαρόσα (“Κοκκινογέννης”) για τους Ευρωπαίους και Μπάρμπαρος Χαϊρεντίν Πασάς ανάμεσα στους Τούρκους. Το όνομα του στην τουρκική γλώσσα ήταν Χιζίρ Μπιν Γιακούπ από το Αραβικό Χιντρ ‘ιμπν Για’κουμπ. Η καταγωγή του Χαϊρεντίν αναζητάται στην Λέσβο. Ο πατέρας του ήταν σπαχής ονόματι Γιακούπ και η μητέρα του Ελληνίδα χριστιανή από τη Λέσβο, ονόματι Κατερίνα. Αρκετοί ιστορικοί θεωρούν πιθανό ότι και ο πατέρας του ήταν Έλληνας Γενίτσαρος.

Παράλληλα με τους πειρατές της Μπαρμπαριάς δρούσαν στο Ιόνιο πέλαγος, στα στενά Κέρκυρας και Ζακύνθου και άλλοι ντόπιοι Τούρκοι πειρατές, που είχαν κυρίως έδρα τη Ναύπακτο, τη Μεθώνη και την Αυλώνα. Η δράση τους ήταν σχετικά περιορισμένη και είχε τοπικό χαρακτήρα.⁴¹

Μία από τις πιο σημαντικές μορφές μεταξύ των πειρατών της Μπαρμπαριάς ήταν ο Dragut που δρούσε άλλοτε σαν ανεξάρτητος πειρατής και άλλοτε σαν Τούρκος κουρσάρος στην υπηρεσία της Πύλης. Ενεδρεύοντας από τη Ναύπακτο, ο γρήγορος, πανούργος, επικίνδυνος και με ταλέντο στρατηγικής Dragut, ασκούσε πειρατεία όχι μόνο σε βάρος των διερχομένων πλοίων, αλλά το 1540 αποβίβασε άνδρες σε Κεφαλονιά και Ζάκυνθο και

40. Βλ. Αλεξάνδρας Κραντονέλλη, *Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699*, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 19.

41. Βλ. Αλεξάνδρας Κραντονέλλη, *ό.π.*, σελ. 20.

κακοποίησε τους κατοίκους. Οι πειρατές εισέβαλαν στα αλατωρυχεία της Ζακύνθου και λεηλατούσαν τα περιχώρα. Ο Βενετός ναύαρχος Mocenigo έστειλε τον Κουτούβαλη με τον λόχο του από την Κεφαλονιά στη Ζάκυνθο για να περιφρουρήσει το νησί. Ο Dragut καταδιώχθηκε από τον Mocenigo μέχρι τη Ναύπακτο, αλλά κατόρθωσε να διαφύγει εγκαίρως προς τη Σικελία και την Κορσική.⁴²

Στη Κέρκυρα κάθε μέρα Τούρκοι πειρατές άρπαζαν κάποιο άτομο και ακόμα λυμαινόταν πολλές περιοχές όπως τη Σούδα στα Χανιά, συλλαμβάνοντας συνεχώς μερικές ψυχές.⁴³

Το 1543 επιδρομές από την τουρκοκρατούμενη Λευκάδα δέχονταν η περιοχή Ερίσσου Κεφαλονιάς αλλά και η Ιθάκη. Βρίσκονταν πλησιέστερα στο τουρκοκρατούμενο νησί. Οι τουρκικές φούστες στις μικρής κλίμακας επίθεσής τους δεν αποβιβάζουν στην στεριά πάνω από 10 έως 20 άνδρες η καθεμία. Το 1553 ο J. Locke πηγαίνοντας στην Ιερουσαλήμ με πλοίο πέρασε από την Κεφαλονιά. Αναφέρει ότι στις παραλίες του νησιού συχνά φθάνουν οι τουρκικές φούστες και γαλέρες για πειρατεία και αρπαγή.⁴⁴

Το 1556 οι κάτοικοι της Κεφαλληνίας ληστεύτηκαν από τους Τούρκους πειρατές, κάηκαν τα σπίτια τους και εκτελέστηκαν οι γονείς και τα παιδιά. Το μεγαλύτερο μέρος τους οδηγήθηκε στην αιχμαλωσία, τα ζώα σκορπίστηκαν και όλη η περιουσία τους.⁴⁵

Τον Μάιο του 1560 ο βενετός προβλεπτής Κεφαλληνίας A. Balbi προβάλλει διαμαρτυρίες και κάνει έκκληση για την ενίσχυση του αριθμού των υπέων, ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα οι πειρατικές επιδρομές. Στο Ιόνιο, τον Οκτώβριο του 1565 δρούσαν 22 πειρατικά, μουσουλμανικά σκάφη. Στις αρχές Ιουλίου του 1571 ο Ουλουλατζής επιτέθηκε στα Κύθηρα και τη Ζάκυνθο. Η αποβατική επιχείρηση ήταν μεγάλης έκτασης. Δεν πολιορκήσε μόνο το κάστρο αλλά κτόπησε και τη γνωστή μονή του Αγίου

42. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 21.

43. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 22.

44. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 23 και 26.

45. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 28.

Γεωργίου των Κρημνών στη Ζάκυνθο. Οι άνδρες λεηλάτησαν το μοναστήρι και άρπαξαν δύο μοναχούς. Από την Κεφαλονιά λέγεται ότι πήρε 6.000 ψυχές, γιατί το κάστρο του Αγίου Γεωργίου ήταν μικρό και δε χωρούσε όλο τον πληθυσμό της περιοχής, που ανέρχονταν σε 25.000. ⁴⁶

Το 1600 στην Κεφαλονιά οι Τούρκοι πειρατές αποβιβάζονταν και άρπαζαν άνδρες. Τον Νοέμβριο του 1611 βρίσκονταν συγκεντρωμένα στην Λευκάδα 16 πειρατικά μπαρμπαρέζικα πλοία. Ήταν έτοιμα να επιτεθούν στην Κεφαλονιά και ιδίως στην Ιθάκη. Τελικά η επίθεση στην Κεφαλονιά έγινε ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούνιο του 1612. Πέντε μπαρμπαρέζικες γαλέρες τριγύριζαν στο νησί. Μία από αυτές προσάραξε στο Φισκάρδο. Το πλήρωμα λεηλάτησε το χωριό και άρπαξε δύο κατοίκους. Το 1613 Τούρκοι πειρατές επιτίθενται στην περιοχή του Ελιού της Κεφαλονιάς. Οι κουρσάροι καταδιώχτηκαν από τον υπέα Βασ. Σδρίνια και αναγκάστηκαν να επιβιβαστούν στις γαλέρες σε κακή κατάσταση. ⁴⁷

Το 1638 στο Ιόνιο πέλαγος ο πρώην υπήκοος της Βενετίας, επαναστάτης και εξωμότης πειρατής Valarano κινείται με 32 υποτακτικούς στο θαλάσσιο χώρο ανάμεσα Ιθάκης - Κεφαλονιάς. Είχε επιδοθεί σε τρομερές καταστροφές σε βάρος των κατοίκων της Κεφαλονιάς που ήταν και οι πλουσιότεροι. ⁴⁸

Ανακεφαλαιώνοντας διαπιστώνουμε ότι στην χρονική περίοδο 1538-1699, Τούρκοι πειρατές, Μπαρμπαρέσοι πειρατές, υπήκοοι του τουρκικού κράτους, αλλά και οι άνδρες του τουρκικού στόλου άσκησαν πειρατεία όχι μόνο σε πλοία και περιοχές που ανήκαν σε ξένους, εχθρούς ή συμμάχους, αλλά και εναντίον κατοίκων και περιοχών που ήταν υπήκοοι του σουλτάνου και περιλαμβάνονταν στην οθωμανική επικράτεια. Η εξήγηση για την στάση αυτή είναι ότι για τους Τούρκους και οι Ευρωπαίοι εχθροί τους και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι και οι ραγιάδες υπήκοοί τους, Έλληνες και οι άλλοι κάτοικοι των βαλκανικών περιοχών είχαν διαφορετική πίστη από αυτούς. ⁴⁹

46. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 30, 35 και 37.

47. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 47, 57 και 58.

48. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 63.

49. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 78.

Χριστιανοί πειρατές

Στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας και ιδιαίτερα μετά την ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571 και την καταστροφή του Οθωμανικού στόλου από τις ενωμένες χριστιανικές ναυτικές δυνάμεις, οι Χριστιανοί πειρατές ξεχύθηκαν ακάθεκτοι στην Ανατολική Μεσόγειο και μετέφεραν το πεδίο δράσης τους στις περιοχές της οθωμανικής επικράτειας. Οι πειρατές αυτοί ανήκαν στα θρησκευτικά τάγματα των ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Μάλτας, των ιπποτών του Αγίου Στεφάνου της Πίζας ή ενεργούσαν κατ' εντολή του Πάπα και των Ισπανών Αντιβασιλέων στην Σικελία και την Νεάπολη. Ήταν κυρίως Ιταλοί, Ισπανοί, Προβηγκιανοί και Κορσικανοί. Παράλληλα με αυτούς δρούσαν Άγγλοι τυχοδιώκτες, είτε ανεξάρτητοι, είτε στην υπηρεσία των Μεδίκων. Ουσιαστικά όλοι αυτοί δεν ήταν πειρατές ήταν κουρσάροι, ασκούσαν πειρατεία χρηματοδοτούμενοι από τον Πάπα, τους Μέδικους της Φλωρεντίας ή τους Ισπανούς Αντιβασιλείς. Εξυπηρετούσαν τα οικονομικά συμφέροντα των ισχυρών της εποχής.⁵⁰

Το 1586 στη Κεφαλονιά δύο μαλτέζικες φρεγάτες καλά εξοπλισμένες επιτέθηκαν στην Βενετική σαϊτιά Segura, που μετέφερε μεταξωτά υφάσματα και άλλα αγαθά αξίας 25.000 κορωνών. Από όλους τους χριστιανούς πειρατές οι μαλτέζοι ήταν οι πιο εχθρικοί και σκληροί προς τους Έλληνες.⁵¹

Παράλληλα με το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Μάλτας άσκησε πειρατεία στην Ανατολή και το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Στεφάνου που ιδρύθηκε το 1561 στην Πίζα. Το 1601 μικρός στολίσκος γαλερών της Τοσκάνης είχε την αναίδεια να μπει στα λιμάνια της Ζακύνθου, του Αργοστολίου, στο στενό της Κέρκυρας και να πλησιάσει τα κάστρα που ήταν εκεί.⁵²

Την εποχή αυτή που ερευνούμε ο αυτοκράτορας Κάρολος Ε΄ κατείχε την νότια Ιταλία και την Σικελία. Μετά την παραίτηση και τον θάνατο του, το

50. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 80.

51. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 104 και 135.

52. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 136 και 149.

1558, τον διαδέχτηκε ο Φίλιππος Β΄ της Ισπανίας. Η διακυβέρνηση της περιοχής είχε ανατεθεί σε Ισπανούς Αντιβασιλείς και οι έδρες των στολίσκων τους βρίσκονταν στην Νεάπολη και στη Μεσσήνα. Στα μέσα και στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, η Ισπανία στη Μεσόγειο στηρίζονταν στους στολίσκους των γαλερών των Ιταλικών αυτών επαρχιών και των ναυτικών δημοκρατιών, όλοι τους ήταν χρηματοδοτούμενοι από την Ισπανία.⁵³

Μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571 με τους στολίσκους αυτούς και τους Ιταλούς κουρσάρους, που τους επάνδρωναν, η Ισπανία κατόρθωσε να κυριαρχήσει στη Μεσόγειο για ένα διάστημα, που η ναυτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των πειρατικών κρατών της Βόρειας Αφρικής είχε περιοριστεί. Αλλά και πριν από την ναυμαχία της Ναυπάκτου πειρατικοί στολίσκοι της Σικελίας, με ορμητήριο την Μεσσήνα έκαναν τακτικά επιδρομές στο Ιόνιο πέλαγος και κυρίως λεηλατούσαν τα παράλια και τα πλεούμενα της Κεφαλονιάς, της Ζακύνθου και της Ιθάκης.⁵⁴

Ήδη το 1543 ο Βενετός Προβλεπτής F. Gabriel σε αναφορά του τονίζει ότι το φτωχό νησί της Κεφαλονιάς υφίσταται πολλές καταστροφές από τους λεβέντες της Μεσσήνας που καταφθάνουν όλο το χρόνο από άλλα μέρη του Αυτοκράτορα. Εξαιτίας αυτών δεν μπορεί να ταξιδέψει πλοίο ή βάρκα μεταξύ Κεφαλονιάς και Ζακύνθου ή να κατευθυνθεί προς τα ηπειρωτικά παράλια. Ληηλατούνται αμέσως από αυτούς τους ληστές. Όταν έχουν μάλιστα ανάγκη από τρόφιμα, αποβιβάζονται στην στεριά και αρπάζουν το αλεύρι από τους μύλους και τα ζωντανά από τις στάνες. Οι επιθέσεις τους είναι πολύ πιο επικίνδυνες, επιζήμιες και συχνές από αυτές των Τούρκων πειρατών. Οι Χριστιανοί πειρατές είναι ένας συνεχής πυρετός, που παρουσιάζεται και το καλοκαίρι και τον χειμώνα.⁵⁵

Με το άνοιγμα των λιμανιών στην αγγλική ναυσιπλοΐα και την άφιξη των Άγγλων εμπόρων, παρουσιάστηκαν και τα πρώτα κρούσματα της

53. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 196.

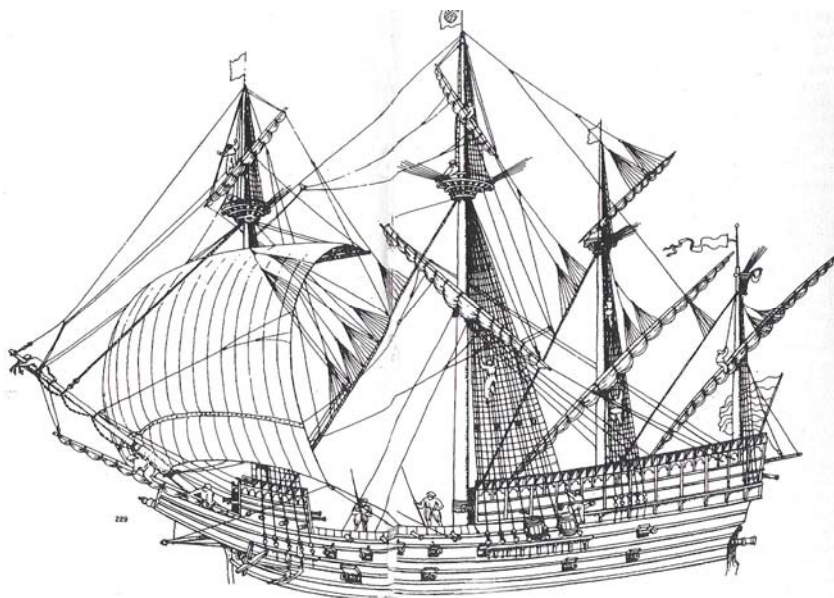
54. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 196.

55. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 196.

Αγγλικής πειρατείας. Ζούμε λοιπόν στο 1603 την πλήρη άνθιση της αγγλικής πειρατείας ή καλύτερα την εύκολη μεταβολή των Άγγλων εμπόρων και караβοκραίων σε πειρατές, που ασκούν πειρατεία στις ελληνικές θάλασσες: το Ιόνιο, το Αιγαίο και τη θάλασσα της Κρήτης.⁵⁶

Οι Άγγλοι ήταν οι πρώτοι που άσκησαν πειρατεία, όχι με γαλέρες αλλά με τα ίδια ιστιοφόρα, που διενεργούσαν το εμπόριό τους, τα γαλιόνια και τα μπερτόνια (Εικ. 4). Με τα κέρδη από την εκποίηση των λαφύρων αγόραζαν με νόμιμο τρόπο ελληνικά προϊόντα, σε ακριβότερη συχνά τιμή από την τρέχουσα και τα εισήγαν κανονικά στην πατρίδα τους. Συγχρόνως δηλαδή ασκούσαν νόμιμη εμπορία και λαθρεμπόριο. Το λιμάνι του Αργοστολίου, το καλύτερο της Κεφαλονιάς, είχε γίνει το καταφύγιο κάθε πλοίου κακούργων, ειδικά των Άγγλων, που μετά τις λαφυραγωγίες κατέφευγαν εκεί για διανομή και λαθρεμπόριο της σταφίδας. Ακόμα ρυμουλκούσαν έξω από το λιμάνι ξένα πλοία και τα λήστευαν εκεί με την ησυχία τους. Οι Άγγλοι άσκησαν πειρατεία με τραχύτητα, σκληρότητα, αλλά και με φαντασία σαν χόμπι.⁵⁷

Εικ. 4 : Το μπερτόνι ή γαλιόνι. Με αυτά οι Άγγλοι ασκούσαν ταυτόχρονα πειρατεία και εμπόριο.

56. Βλ. Αλεξάνδρας Κραντονέλλη, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 245 και 251.

57. Βλ. Αλεξάνδρας Κραντονέλλη, ό.π., σελ. 252 και 265.

Ζημιές της περιοχής του Ιονίου από τη πειρατική δράση

Όπως διαπιστώσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας (1538 - 1699) η δράση των πειρατών είχε ως συνέπεια οι Έλληνες να υποστούν φοβερές και αλλεπάλληλες καταστροφές. Στα Επτάνησα οι νησιωτικοί πληθυσμοί υφίσταντο επιδρομές από τους Τούρκους κυρίως, αλλά και από Χριστιανούς πειρατές, πολλές φορές και από τους δύο στον ίδιο χρόνο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις σχετικές κυρίως με την Κεφαλονιά.

Το 1540 όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο Τούρκος Dragut, ενεδρεύοντας με τριάντα πειρατικά στην περιοχή Ναυπάκτου, αποβίβασε άνδρες και κακοποίησε τους κατοίκους της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου. Οι πειρατές εισχώρησαν στα αλατωρυχεία της Ζακύνθου και λεηλάτησαν τα περιχώρα.⁵⁸

Το 1543 Τούρκοι πειρατές από την Λευκάδα λεηλάτησαν στην Κεφαλονιά την περιοχή Ερίσου και την Ιθάκη. Συγχρόνως τον ίδιο χρόνο οι λεβέντες από την Μεσσήνα της Σικελίας αποβίβασαν άντρες στην Κεφαλονιά και άρπαξαν αλεύρι από τους μύλους και ζωντανά από την ύπαιθρο. Χειμώνα καλοκαίρι καταδίωκαν τα πλοία και τις βάρκες του νησιού, που ταξίδευαν προς την Ζάκυνθο ή στις απέναντι ηπειρωτικές ακτές.⁵⁹

Το 1556 οι κάτοικοι της Κεφαλονιάς ληστεύτηκαν από τους Τούρκους, κήκαν τα σπίτια τους και εκτελέστηκαν γονείς και παιδιά. Το μεγαλύτερο μέρος οδηγήθηκε στην αιχμαλωσία. Τα ζώα σκορπίστηκαν και όλη η περιουσία τους. Στην Ιθάκη τρία χρόνια νωρίτερα το 1553, ζούσαν μόνο εξήντα οικογένειες για το φόβο των πειρατών.⁶⁰

Το 1574 ο Προβλεπτής Vincenzo da Molin αναφέρει για λεηλασίες της καλλιεργημένης χώρας και αρπαγή των ποιμνίων. Με λύπη του ομολογεί ότι δυσκολεύεται να υπερασπίσει την χερσόνησο Ερίσου της Κεφαλονιάς από

58. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 308.

59. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 308. **Ιωσήφ Παρτις**, Κεφαλληνία και Ιθάκη, Εν Αθήναις 1892, σελ. 117. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 145.

60. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 309.

τους πειρατές διότι, ενώ η ορεινή αυτή περιοχή ήταν δυσανάβατη από τη στεριά, τα πέντε ή έξι φυσικά λιμάνια που υπήρχαν στο άκρο αυτό ήταν προσιτά στο να καταπλεύσουν εκεί πολλά πειρατικά. Θα πρόκειται βέβαια για Τούρκους πειρατές από τη γειτονική Λευκάδα. Το 1579 η Ιθάκη είναι πάλι ακατοίκητη, μόνο μερικοί πειρατές αποσύρονταν εκεί.⁶¹

Το 1603 οι Βενετοί Προβλεπτές Ζακόνθου και Κεφαλονιάς διαμαρτύρονται για τις ζημιές, που υφίστανται οι υπήκοοί τους από τη δράση των Άγγλων πειρατών. Ο προβλεπτής N. Bragadin καταγγέλλει ότι το λιμάνι του Αργοστολίου έγινε το καταφύγιο κάθε πλοίου κακούργων και περισσότερο των Άγγλων, που αφού λαφυραγωγήσουν άλλα μέρη καταλήγουν στο Αργοστόλι, όπου διανέμουν τη λεία τους και ασκούν λαθρεμπόριο σταφίδας.⁶²

Τον Ιούνιο του 1612 πέντε γαλέρες της Μπαρμπαρίας τριγύριζαν στην Κεφαλονιά. Μία από αυτές αποβίβασε άνδρες στο Φισκάρδο, λεηλάτησαν το χωριό και άρπαξαν δύο κατοίκους.⁶³

Οι ζημιές όμως από την πειρατεία στη Κεφαλονιά, τα Επάνησα και γενικότερα σε όλο τον ελλαδικό χώρο, δεν υπήρξαν μόνο υλικές. Οι ομαδικές μεταναστεύσεις και μετακινήσεις πληθυσμών από το ένα νησί στο άλλο ή στα ενδότερα των νησιών ήταν κινήσεις απελπισίας. Μία άλλου είδους μετακίνηση ήταν αυτή των εξωμοτών, οι οποίοι δεν άλλαζαν τόπο αλλά πίστη.⁶⁴

Οι πειρατείες ωθούσαν πολλούς Έλληνες νησιώτες και μάλιστα τους πιο δυναμικούς, που ήθελαν να διακριθούν και να αποκτήσουν πλούτη και ισχύ, στο να εξισλαμισθούν. Παλαιότερα οι σημαντικότεροι ναυτικοί και αξιωματούχοι του τουρκικού στόλου (π.χ. ο Μουσταφά Γκρέκο από τη Ρόδο, ο Μαμί ρεϊς από τη Χίο) ήταν Έλληνες εξωμότες. Οι συνεχείς πειρατικές καταδρομές και η πειρατοκρατία επέδρασαν αρνητικά, όπως ήταν φυσικό,

61. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 311. **Ιωσήφ Παρτς**, Κεφαλληνία και Ιθάκη, Εν Αθήναις 1892, σελ. 116, 117 και 158.

62. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 322.

63. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 324.

64. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 400.

στον χαρακτήρα των ανθρώπων, στον επαγγελματικό προσανατολισμό και στον τρόπο της ζωής τους.⁶⁵

Το θέμα της δράσης των πειρατικών ομάδων στο θαλάσσιο χώρο του Ιονίου, ασφαλώς και δεν εξαντλείται με τις ελάχιστες αυτές επισημάνσεις. Δίνεται όμως μια ενδεικτική εικόνα με στόχο να συσχετιστούν οι πειρατικές επιδρομές, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, με τα αμυντικά σχέδια και τα μέτρα που λάβαιναν οι βενετικές Αρχές στην Κεφαλονιά για την αντιμετώπισή τους.

IV. Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η Κεφαλονιά κατά τη διάρκεια του δευτέρου τουρκοβενετικού πολέμου (1499 -1502) περιέρχεται στα χέρια των Βενετών. Η προσάρτησή της έχει μεγάλη στρατηγική σημασία για την Βενετία, γιατί βρισκόμαστε σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η κατάσταση αλλάζει ουσιαστικά. Οι ηπειρωτικές κτήσεις της Βενετίας περιορίζονται στο ελάχιστο, και αρχίζει να εκλείπει στη Δυτική Ευρώπη η διάθεση για σταυροφορία. Σύμφωνα λοιπόν με τις πληροφορίες των ιστοριογράφων οι Βενετοί είχαν προσπαθήσει να καταλάβουν το νησί δύο φορές μέσα στα 1499, αλλά οι προσπάθειές τους απέτυχαν. Την επόμενη χρονιά το ενδιαφέρον τους για την Κεφαλονιά έγινε εντονότερο. Οι βενετικές Αρχές εκλέγουν νέο αντιναύαρχο τον Βενέδικτο Πέζαρο με σκοπό να συνεχίσει τις επιχειρήσεις στον ελλαδικό χώρο κατά των τουρκικών δυνάμεων.⁶⁶

Οι βενετικές ναυτικές δυνάμεις με επικεφαλής το νέο αντιναύαρχο, μετά την απώλεια των φρουρίων της Μεσσηνίας, καταδίωξαν τον τουρκικό στόλο μέχρι τον Ελλησποντο, λεηλάτησαν την Μυτιλήνη και την Τένεδο, υπέταξαν την Σάμο και ανέκτησαν την Αίγινα, έφτασαν τέλος στην Πύλο και έγιναν

65. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντωνέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 391 και 400.

66. Βλ. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 80.

κύριοι του μεσσηνιακού αυτού φρουρίου. Στο αναμεταξύ ο ισπανικός στόλος απέπλευσε από την Μεσσήνη της Ιταλίας με σκοπό να συναντήσει τον βενετικό στόλο στο Ιόνιο. Κύριος στόχος των ενωμένων στόλων ήταν η ανάκτηση της Μεθώνης. Υπήρχε όμως ανάγκη προμήθειας ξυλείας για την κατασκευή πολιορκητικών μηχανών και για τον λόγο αυτό κατευθύνθηκαν στην Κεφαλονιά, που θα μπορούσαν να βρουν τα κατάλληλα ξύλα στο ελατόφυτο βουνό Αίνος. Και ενώ Βενετοί στρατιώτες είχαν επιδοθεί στη προμήθεια της ξυλείας, αποφασίζεται η επιχείρηση κατά του κάστρου του Αγίου Γεωργίου. Στο κάστρο είχε καταφύγει ολόκληρη η τουρκική φρουρά του νησιού, την οποία αποτελούσαν 300 Τούρκοι υπό την αρχηγεία κάποιου Αλβανού Κισδάρ. Ο επικεφαλής των Τούρκων Κισδάρ έπεσε στο πεδίο της μάχης, ο Ισπανικός στόλος επέστρεψε νικητής στην Σικελία, και ο Πέζαρο αφού άφησε ισχυρή φρουρά στην Κεφαλονιά συνέχισε τις επιχειρήσεις του στο Ιόνιο. Τα γεγονότα γύρω από το κάστρο του Αγίου Γεωργίου υπήρξαν αποφασιστικής σημασίας για την τύχη του νησιού. Από το 1500 και έως 1797 η Κεφαλονιά θα αποτελέσει μέλος του συμπλέγματος των Ιονίων νησιών κάτω από την Βενετική κυριαρχία, ενός συμπλέγματος με πολιτική και πολιτιστική ενότητα.⁶⁷

Δύο τουρκικές επιδρομές σημειώνονται στον κεφαλληνιακό χώρο κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Η πρώτη το 1538, που κήρυξε ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής κατά της Βενετίας και που έληξε με την ειρήνη που υπογράφηκε το 1540. Η δεύτερη εντάσσεται στις τουρκικές επιχειρήσεις που ακολουθούν την άλωση της Κύπρου (1570) και προηγούνται της μεγάλης σύρραξης των ενωμένων δυτικών συμμάχων και του τουρκικού στόλου κατά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571). Συνέπειες αυτών των επιδρομών θα πρέπει να είναι και η ανέγερση 126 σκοπιών σε διάφορα σημεία του νησιού ως μέτρο των Βενετών για την έγκαιρη εντόπιση των πειρατικών πλοίων. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι Βενετοί βρίσκονταν συνέχεια σε εγρήγορση για την αντιμετώπιση τουρκικών επιδρομών.⁶⁸

67. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 81 - 82.

68. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 85 - 86.

Την περίοδο 1645 - 1669 η Κεφαλονιά έδωσε το παρόν στον Κρητικό πόλεμο. Στάλθηκαν στην Μεγαλόνησο μόνο το 1668 6.000 Κεφαλλονίτες φυγόδικοι. Πολλές φορές όμως έγιναν επιστρατεύσεις στο νησί και συγκεντρώθηκαν χρήματα για τις ανάγκες του αγώνα. Πολλοί Κεφαλλονίτες μάλιστα αρμάτωσαν με δικά τους χρήματα γαλέρες και τάχθηκαν στο βενετικό ναυτικό. Οι ελάχιστες πληροφορίες για τη συμβολή της Κεφαλονιάς στο μεγάλο Κρητικό πόλεμο οπωσδήποτε δεν μας δίνουν σφαιρική και ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος και χρειάζεται πολύ δουλειά στα Κρατικά αρχεία της Βενετίας και στα τοπικά της Επτανήσου. Μπορούμε όμως, έστω και από τις ενδεικτικές ειδήσεις να καταλήξουμε σε ορισμένα απλά συμπεράσματα: α) οι Κεφαλονίτες, όπως εξάλλου και άλλοι Επτανήσιοι, στρατολογήθηκαν κατά μεγάλο ποσοστό κάτω από την πίεση των βενετικών αρχών, β) οι στρατολογημένοι κυρίως ήταν φυγόδικοι, που με τον τρόπο αυτόν επιδίωκαν -αν βέβαια επέστρεφαν ζωντανοί από τον πόλεμο- την απαλλαγή τους από τις ποινικές καταδίκες, γ) όσοι αναλάμβαναν τον εξοπλισμό γαλερών, ήταν από την τάξη των ευγενών, προσκείμενοι στο βενετικό καθεστώς, ή τυχοδιώκτες που εκμεταλλεύονταν τον πόλεμο, για να κερδίσουν χρήματα και δ) η συγκέντρωση των χρημάτων ήταν αναγκαστική και κυρίως στηρίχθηκε στους φόρους από τα προϊόντα και στην είσπραξη χρηματικών ποσών από την πώληση τίτλων ευγένειας στους κατοίκους του νησιού.⁶⁹

Η στρατηγική σημασία της Κεφαλονιάς για την Βενετία μετά την πτώση του Χάνδακα (1669) ήταν μεγάλη. Ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για την Βενετία εκείνο τον καιρό είχε η Κεφαλονιά. Δεν είναι απλώς ένα καταφύγιο για τον εμπορικό στόλο και γενικότερα τις ναυτικές δυνάμεις της Γαληνότητας, και δεν εξυπηρετεί μόνο των ανεφοδιασμό των βενετικών πλοίων, όταν ταξιδεύουν στις θάλασσες που τις έχουν απομείνει. Αποτελεί το κλειδί του Ιονίου πελάγους, καθώς βρίσκεται γεωγραφικά κοντά και απέναντι από την ακόμη τουρκοκρατούμενη Λευκάδα. Από τη βάση αυτή οι Βενετοί

69. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 88 - 91.

στρατιωτικοί μπορούν επίσης να ελέγχουν τις κινήσεις των αντιπάλων τους στις απέναντι ακτές της Στερεά Ελλάδας και της Πελοποννήσου. Για τους λόγους αυτούς ακριβώς και ιδιαίτερη μέριμνα καταβάλλεται για την οχύρωση του νησιού. Το φρούριο του Αγίου Γεωργίου που βρίσκεται σχεδόν στο κέντρο του νησιού αρχίζει να ατονεί και τα βλέμματα των βενετικών Αρχών στρέφονται κυρίως προς το φρούριο της Άσου που υπήρξε από τότε το μοναδικό βενετικό αντέρεισμα σε αυτή την τουρκική βάση. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι το ενδιαφέρον των Βενετών για το σύμπλεγμα των νησιών του Ιονίου είναι λογικό να γίνεται εντονότερο. Γιατί όσο οι βενετικές κτήσεις συρρικνώνονται, τόσο περισσότερο ο χώρος αυτός κρίνεται ως η μόνη ελπίδα της Γαληνότατης Δημοκρατίας, όχι μόνο για την διασφάλιση κάποιων εμπορικών προσβάσεων, αλλά και για την άμυνα αυτής της ίδιας της πόλης των Δόγηδων.⁷⁰

Στις αρχές του 1684 εγκαινιάζεται μια νέα φάση πολεμικών επιχειρήσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο. Μια νέα σταυροφορία του χριστιανικού κόσμου οργανώνεται εναντίον των Μουσουλμάνων. Στις 25 του Απρίλη η Βενετία προσχωρεί στη γνωστή *Sagra Lega*, συμμαχώντας με τον Λεοπόλδο Α' αυτοκράτορα της Γερμανίας και με τον Ιωάννη Σομπιέσκη, βασιλιά της Πολωνίας, και εκδικούμενοι την απώλεια της Κρήτης κηρύσσει πρώτη τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Στον ελλαδικό χώρο ο ενθουσιασμός και η χαρά εκδηλώνονται με την είδηση του πολέμου. Αναζωπυρώνονται οι προαιώνιοι πόθοι του Γένους και νέες ελπίδες ανατέλλουν για την εθνική ανεξαρτησία. Οι Κεφαλλονίτες αδελφωμένοι με τους άλλους Επτανήσιους ξεσηκώνονται, οργανώνονται και πολεμούν στο πλευρό του Φραγκίσκου Μοροζίνη, αρχιστράτηγου των βενετικών δυνάμεων. Ο Κων. Σάθας αναφερόμενος σε τούτο επανησιώτικο ξεσηκωμό σημειώνει: «ο υπέρ του πολέμου ενθουσιασμός των Επτανησίων υπήρξεν ανώτερος παντός επαίνου. Σημαντικά κατεβλήθησαν ποσά, εστρατολογήθησαν οι γενναιότεροι, και

70. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 92 - 94.

ιδιώται προθύμως προσέφερον και πλούτη και σώματα υπέρ του ιερού εκείνου πολέμου». ⁷¹

Η ενθουσιώδης και αυθόρμητη αυτή συμμετοχή του κεφαλληνιακού στοιχείου σε όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις και σε όλα τα κινήματα κατά των Οθωμανών κατακτητών που σημειώνεται μέσα στο 18^ο αιώνα αλλά και στο τέλος του προηγούμενου είναι συνέπεια του ευρωπαϊκού διαφωτισμού που φτάνει έντονα στον επανησιακό χώρο από την κοντινή Δύση. Και πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι ο ενθουσιασμός αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία για μια συνειδητή εθνική ενότητα, αφού εκδηλώνεται σε χώρο, απ' όπου απουσιάζει η άμεση τουρκική κατοχή. Δύο λοιπόν χαρακτηριστικά στοιχεία θα μπορούσαν να αντληθούν από τον αγωνιστικό παλμό των Επτανησίων γενικότερα κατά την περίοδο αυτή: α) ότι είχαν απόλυτα συνειδητοποιήσει την ιδέα της εθνικής ανεξαρτησίας και β) ότι ένοιωθαν την Επτάνησο ως μία γεωγραφική ενότητα απόλυτα δεμένη στον ενιαίο κορμό του υπόλοιπου ελλαδικού χώρου.⁷²

Εικ. 5 : Το Παλάτι του Δόγη (*Palazzo Ducale*) στη Βενετία (αριστερά). Ελαιογραφία του ζωγράφου *Luca Carlevarijs* (1665 - 1731)

71. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 94.

72. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 104.

V. ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Το διοικητικό σύστημα του νησιού, κατά την περίοδο που εξετάζουμε, πηγάζει απόλυτα από τους στόχους του βενετικού επεκτατισμού. Και έχει ήδη γραφτεί ότι ο επεκτατισμός της Βενετίας δεν είχε κανένα ιδεολογικό υπόβαθρο. Αποσκοπούσε κυρίως στην εξασφάλιση σταθμών, που θα διευκόλυναν το βενετικό εμπόριο στην Ανατολική Μεσόγειο.⁷³

Οι Βενετοί μεγαλέμποροι που αποτελούσαν και την ψυχή του βενετικού κράτους, απέβλεπαν μόνο στην κατάκτηση και οχύρωση λιμανιών, όπου τα εμπορικά και πολεμικά πλοία της Γαληνότατης θα κατέφευγαν είτε για ανεφοδιασμό, είτε για να αποφύγουν –κατά τα υπερπόντια ταξίδια τους– ανεπιθύμητες ενοχλήσεις από τις πειρατικές γαλέρες. Η στρατιωτική οργάνωση, λοιπόν, κάθε αποικίας θα εξασφάλιζε και τις προϋποθέσεις αυτές. Έτσι, σε κάθε αποικία, τοποθετήθηκε κι ένας ανώτερος Βενετός αξιωματούχος, ως στρατιωτικός διοικητής, που ασκούσε ταυτόχρονα και την πολιτική εξουσία. Το συγκεντρωτικό αυτό σύστημα, που απορρέει από τη γενικότερη διοικητική διάρθρωση ολόκληρης της βενετικής αυτοκρατορίας, στη μητρόπολη της οποίας εδρεύει η Γερουσία με πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες, δίνει την ευχέρεια στον τοπικό διοικητή να παίρνει αποφάσεις άμεσα εκτελεστές και να αντιμετωπίζει κάθε αιφνίδιο κίνδυνο. Βέβαια, όλες οι κύριες γραμμές της διοίκησης ήταν πια χαραγμένες από τη μητρόπολη, αφού ο τοπικός διοικητής, πριν αναλάβει καθήκοντα στην αποικία, εφοδιαζόταν με ένα ειδικό κείμενο με οδηγίες και ήταν υποχρεωμένος μετά την λήξη της θητείας του (συνήθως ήταν διετής) να δώσει απολογισμό της δράσης του.⁷⁴

Ο τοπικός διοικητής κατά την άσκηση της εξουσίας του περιβαλλόταν από δύο συνήθως συμβούλους. Η τριανδρία αυτή αποτελούσε το κύριο κυβερνητικό όργανο, το λεγόμενο *Regimento*, ενώ παράλληλα υπήρχαν τα συμβούλια των ευγενών ή των φεουδαρχών της αποικίας, που μελετούσαν τα

73. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 105.

74. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 105.

προβλήματα του τόπου σε ειδικές συνεδρίες, και τις αποφάσεις τους υπέβαλλαν στο Βενετό διοικητή για τη σχετική έγκριση. Ολόκληρος, βέβαια, αυτός ο μηχανισμός της κυβερνητικής συνεργασίας διοικητή, συμβούλων και συμβουλιών αφορούσε εσωτερικά τοπικά θέματα και κινιόταν μέσα στα χαραγμένα πλαίσια, που καθόριζαν κωδικοποιημένες εντολές της βενετικής Γερουσίας σε δύο βασικά κείμενα: στο εγχειριζόμενο στο διοικητή της αποικίας – που αναφέραμε παραπάνω – και στα λεγόμενα *capitula*, τα οποία περιείχαν τοπικές διατάξεις εγκεκριμένες από τη μητρόπολη.⁷⁵

Ένας ανώτερος διοικητής, ο Γενικός Προβλεπτής της θάλασσας – αργότερα ονομάζεται Γενικός Προβλεπτής της Ανατολής – ήταν στην κορυφή της διοικητικής ιεραρχίας όλων των νησιών. Το ανώτερο αυτό όργανο ασκούσε τη γενικότερη εποπτεία, προέβαινε σε ετήσιες επιθεωρήσεις, φρόντιζε για την τήρηση των νόμων και των εντολών της μητρόπολης, και μετά τη λήξη της τριετούς θητείας του υπέβαλε λεπτομερή αναφορά για τη δράση του στη βενετική Γερουσία. Έδρα του Γενικού Προβλεπτή ήταν η Κέρκυρα, και είχε στην εξουσία του ολόκληρη την ένοπλη δύναμη, που υπηρετούσε το βενετικό κράτος στην Περιοχή των ανατολικών κτήσεων.⁷⁶

Με αυτό το τέλειο πυραμιδοειδές σύστημα η Γαληνότατη Δημοκρατία διοικούσε τις απέραντες κτήσεις της. Υπήρχε όμως πάντοτε ο κίνδυνος τάσεων αυτονομίας των διοικητικών οργάνων των αποικιών και της δημιουργίας κάποιας ομοσπονδιακής ένωσης, που θα είχε ως συνέπεια τον περιορισμό της κυριαρχίας της κεντρικής εξουσίας. Για το λόγο αυτόν η Γερουσία είχε προβλέψει και το θεσμό των έκτακτων απεσταλμένων. Έτσι, δύο ειδικοί και έμπιστοι υπάλληλοι, οι λεγόμενοι Επιθεωρητές της Ανατολής ή Ανακριτές της Ανατολής (*Sindici Orientis, Sindici et Inquisitori in (di) Levante, Avogadori* = δικαστές) περιόδευσαν όλες τις κτήσεις και ασκούσαν έλεγχο στους τοπικούς διοικητές. Τα ελεγκτικά αυτά όργανα συνοδευόμενα από ένα γραμματέα και ένα λογιστή, εκλεγμένα μόνα για δύο χρόνια, ασκούσαν εξονυχιστικό έλεγχο στις τοπικές βενετικές διοικήσεις, έρχονταν σε άμεση επαφή με τους ντόπιους

75. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 105 - 106.

76. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 106.

παράγοντες, δέχονταν αναφορές των κατοίκων της αποικίας και επιστρέφοντας στη Βενετία υπέβαλλαν εκτενή πληροφοριακή έκθεση στη Γερουσία ἦταν, θα μπορούσαμε να πούμε, το άγρυπνο μάτι της Γαληνότατης στις μακρινές αποικίες της.⁷⁷

Ασφαλώς στα ενδιάμεσα της παραπάνω ιεραρχίας παρεμβάλλονταν άλλα διοικητικά όργανα, υπάλληλοι οικονομικοί, τεχνικοί, γραμματείς, που όλοι τους όμως ήταν εξαρτημένοι από την κυβέρνηση και άλλαζαν με τη λήξη της θητείας κάθε τοπικού διοικητή, έτσι ώστε δεν μπόρεσαν ποτέ να δημιουργήσουν ιδιαίτερη τάξη, και δεν υπήρχαν περιθώρια για σχηματισμό ανεξάρτητης γραφειοκρατίας.⁷⁸

Παρακάτω θα μιλήσουμε ειδικά για τη διοικητική και στρατιωτική οργάνωση στο χώρο της Κεφαλονιάς.

i. ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Οι βενετικές Αρχές

Τη γενική διοίκηση του νησιού είχε η Κυβέρνηση, το λεγόμενο *Regimento*, που το συγκροτούσαν Βενετοί αξιωματούχοι: ο Προβλεπτής (*Pronveditor*), που είχε περιβληθεί με στρατιωτικές και πολιτικές εξουσίες, και δύο σύμβουλοι (*Consiglieri*) που βοηθούσαν τον Προβλεπτή στο έργο του, αλλά και περιόριζαν τις δικαιοδοσίες του. Επίσης κοντά τους υπηρετούσε ένας ακόμη υπάλληλος, ως ταμίας (*comerlingo*) ή ως γραμματέας.⁷⁹

Ο Προβλεπτής είχε αρμοδιότητες σε όλους τους τομείς της ζωής του νησιού. Φρόντιζε για την ασφάλεια των κατοίκων από τις πειρατικές επιδρομές, διατυπώνοντας τις απόψεις του και προτείνοντας λύσεις στο Δόγη της Βενετίας με επιστολές που απευθύνε στη Γερουσία ή με την καθιερωμένη *Relazione* (αναφορά) (**Εικ. 6**)⁸⁰, κατά το τέλος της θητείας του.

77. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 106 - 107.

78. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 107.

79. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 107.

80. Κύρια ιστορική πηγή κάθε περιοχής που υπήρξε ενετική αποικία την περίοδο της ενετοκρατίας, αποτελούν για τους ειδικούς οι **Relazioni** των προβλεπτών. Οι αναφορές αυτές, που σώζονται ως σήμερα στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας, είναι γραμμένες στην ιταλική με κώδικες της εποχής και ήταν δύσκολο να μεταφραστούν. Από το βιβλίο του Γ. Ν. Μοσχόπουλου, όπου έχουν μεταφραστεί οι σχετικές με την ιστορία της Κεφαλονιάς, αντλήσαμε υλικό για την εργασία μας.

*Relazione del Reo. Sono & Hieronimo Tiepolo ritornato
 Prov. della Cefalonia presentata nell' Anno 1754 il di 8. Nou. 1754*

*Conforme alla volontà di V. Serenità, es. de debito, et desiderio di me Girolamo
 Tiepolo Sono ritornato dalla Cefalonia da lei desinato per Procurator, referri,
 et memorare tutto quello ho veduto, et conosciuto degno dell' intelligenza
 sua, e prima dico haver fatto l' entrata alli is. agosto 1752, con
 granomi quel Reo, in veste delle sue lettere dal Sr. my Juan Suel
 mio Govern genitilomo degno, a suo ministro servito, qual ha lasciato
 di se e della sua amministrazione grata memoria, et bona satisfatione
 in quelli Popoli, et havuto et sebbi quel carito, veduto, et nella
 publici magazeni si ritrovavano pochissime birnie, perche della nuova
 entrata per conto delle Sr. potta in all'ora s'haveva potuto introdure,
 mi parte convenienti, et molto necessario di Cavalieri per l' Isola, si
 per l' introduzion de diti Sr. principissima ricotta, et conservazioni
 della fertilità, come per unione di Popoli; dignitar, et costabili, specialte
 quelli, et per la distanza della loro habitatione, et per la povertà, a imporre
 loro non provano ogni hora niuno in capello, e finalmente per veder, et
 considerer la luosa, a capo dell' Isola, et molto piu dove, et erano desinati
 i Corpi delle guardie per rimediare, et reglar quanto et mi havessero
 fatto di bisogno per buon servizio di V. Serenità.*

*Così all'ora Sr. all'ora successivamente Cavalieri, e ho havuto d' adempire, come
 nella maggior parte ho adempito la causa, et intenzion, et mi mosso di Cavalieri
 procedendo tutto via nel vedere la introduzion de esse birnie con quella diligenza,
 et deservita, et conoscevo esser di sua mente, per non alterar, ne
 metter in disperation gli animi de sudditi, tanto piu per haverli serviti
 in una incredibil povertà, et mi ha molto sperimentato, causatali, si
 per la distanzita da anni fatta nella passata guerra, come da molti
 altri accidenti, et cause, delle quali compita, et sebbi diti unione
 particolarmente sentiti a V. Serenità sotto di 175. 8. 1751, et l'ha causa
 et nella considerazione, et mi recato pure ho fatto sempre intamente, e
 fatto anni tanto da allora si conveniva all' onori loro, dando ordine
 espresso, a stabilendo un giuramento officiali, et dalli officiali per deserviti di
 sudditi, et publici come prima molti furono mai molto l' effetto, e spiali
 per non impedire la semina, ne altro a ciò spiente, ne manco quello et*

Εικ. 6 : Φωτογραφία της πρώτης σελίδας από την αναφορά του Προβλεπτή της Κεφαλονιάς Hieronimo Tiepolo στις 8 / 11 / 1754. Στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας (ASV) σώζεται ολόκληρη σειρά αναφορών η οποία έχει φωτογραφηθεί και φυλάσσεται στο Αρχείο της Κοργιαλενείου Βιβλιοθήκης Αργοστολίου.

Στη δικαιοδοσία του ήταν η δίκαιη κατανομή των φόρων, και επόπτευε την τακτική είσπραξή τους από ειδικούς υπαλλήλους. Στα κύρια καθήκοντά του επίσης υπάγονταν η υγεία, η ευταξία και η χρηστοθήθεια των πολιτών, καθώς και η ευκοσμία του κλήρου. Μαζί, τέλος, με τους δύο συμβούλους του συγκροτούσαν το τοπικό δικαστήριο, οι αποφάσεις του οποίου στηρίζονταν στο νομικό καθεστώς της μητρόπολης (Statuto Veneto) καθώς και στους εγχώριους κανονισμούς ή δημοτικούς νόμους. Οι πολίτες, βέβαια, είχαν το δικαίωμα της έφεσης. Η αναθεώρηση των δικών γινόταν στο ανώτερο δικαστήριο της Κέρκυρας και για τις σοβαρότερες υποθέσεις οι ενδιαφερόμενοι έκαναν προσφυγή στις αρμόδιες Αρχές της μητρόπολης.⁸¹

Η Γενική Διοίκηση και όλοι οι Βενετοί αξιωματούχοι εγκαταστάθηκαν αμέσως μετά το 1500 στο φρούριο (Fortezza) του Αγίου Γεωργίου (Εικ. 7, 8), που υπήρξε και η πρώτη πρωτεύουσα του νησιού κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Στο παλιό αυτό φρούριο οι Βενετοί βρήκαν σημαντική οχυρωματική υποδομή από τους προηγούμενους κατακτητές, τους Ορσίνι, τους Τόκκους και τους Τούρκους. Τέσσερα χρόνια όμως μετά την εγκατάστασή τους, το 1504, αποφασίζουν να ανοικοδομήσουν το φρούριο και να το ενισχύσουν με ένα εξωτερικό περιτείχισμα, που σώζεται και σήμερα. Το έργο αυτό ανέθεσαν στο μηχανικό Νικόλαο Τσιμάρρα, στον οποίο διέθεσαν 40 ειδικούς τοιχοδόμους Βενετούς και άλλους τεχνίτες. Για τον ίδιο σκοπό αποφασίστηκε να διατεθούν 500 δούκατα από το ταμεία των δημοσίων οικοδομών της Ανατολής. Φόρος επίσης ενός σολδίου για κάθε μικρό κατοικίδιο ζώο και προσωπική αγγαρεία των κατοίκων του νησιού ενίσχυσαν την αποπεράτωση του έργου.⁸²

81. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 108.

82. Βλ. Ηλία Α. Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, τόμ. Α', Εν Αθήναις 1904, σελ. 618 και 887.

Νικολάου Φ. Κοσμετάτου, Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας, Αθήναι 1966, σελ. 32 - 45, όπου γίνεται λεπτομερής περιγραφή του φρουρίου.

Εικ. 7 : Το Φρούριο του Αγίου Γεωργίου της Κεφαλονιάς όπως είναι σήμερα.

Εικ. 8 : Νότια άποψη του Κάστρου από την πεδιάδα της Λειβαθούς.

Από εδώ και μπρος, και για όλη τη χρονική περίοδο της βενετικής κυριαρχίας, όπως θα αναφέρουμε αναλυτικά παρακάτω, τα οχυρωματικά έργα θα συνεχιστούν από τους διάφορους κατά καιρούς Προβλεπτές.⁸³

Για δύομισι αιώνες το φρούριο του Αγίου Γεωργίου θα είναι το κέντρο της ζωής του νησιού. Εκεί θα κληθούν να κατοικήσουν οι προνομιούχες οικογένειες του τόπου. Μέσα στο χώρο αυτό κι αργότερα, όταν οι κάτοικοι θα πληθύνουν, στο κοντινό προάστιο (έξω Μπόργο) θα κτιστούν λαμπροί ναοί, όπως της Αγίας Παρασκευής, των Αγίων Θεοδώρων, της Ευαγγελίστριας, του Αγίου Νικολάου κ.ά. Μέσα στο φρούριο επίσης είχε οργανωθεί και η καθολική Αδελφότητα του Αγιωτάτου Μυστηρίου (Scuola del Santissimo Sacramento), όπως μαρτυρείται από έγγραφο του ομώνυμου ναού, που σώζονται στο Τοπικό Ιστορικό Αρχείο στ' Αργοστόλι. Στο κέντρο του Προαστίου είχε κτισθεί η περίφημη καθολική μονή του Αγίου Φραγκίσκου, που χρησιμοποιήθηκε και ως σχολείο και όπου αργότερα δίδαξαν αξιόλογοι δάσκαλοι, όπως ο Νεόφυτος Βάμβας και ο Κ. Σακελλαρόπουλος.⁸⁴

Από το χώρο αυτόν θα ασκήσουν τη διοίκηση του νησιού 130 περίπου Προβλεπτές. Ο Τσιτσέλης δημοσιεύει κατάλογο των Προβλεπτών αυτών, πολλοί από τους οποίους μάλιστα πέθαναν μέσα σ' αυτό το φρούριο, όπως οι Jom. Marin, Andr. Bondunier, Seb. Contarini, Nic. Giorgio, Lor. Orio, Dolf. Dolfin, Andr. Boldù, Bert. Soranzo κ.ά.⁸⁵

Το 1757 με ειδικό δουκικό γράμμα κοινοποιείται η απόφαση της Γερουσίας για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στ' Αργοστόλι. Λόγοι καθαρά εμπορικοί υπαγορεύουν στα μέσα του 18^{ου} αιώνα την αξιοποίηση του λιμανιού, που ήδη είχε αποκτήσει σημαντική εμπορική κίνηση. Η χρησιμότητά του εξάλλου είχε πολλές φορές επισημανθεί με αναφορές των Προβλεπτών του νησιού από τις αρχές κιόλας του 17^{ου} αιώνα. Το 1603 ο Προβλεπτής Νικόλαος Bragadin σημειώνει με ιδιαίτερη έμφαση στην αναφορά του ότι το Αργοστόλι είναι το πιο βελτιωμένο, κατάλληλο και

83. Βλ. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 108.

84. Βλ. **Ηλία Α. Τσιτσέλη**, Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, τόμ. Α', Εν Αθήναις 1904, σελ. 356. **Νικολάου Φ. Κοσμετάτου**, Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας, Αθήνα 1966, σελ. 53.

85. Βλ. **Ηλία Α. Τσιτσέλη**, Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, τόμ. Β', Εν Αθήναις 1960, σελ. 532-537 και τις σημειώσεις των αντίστοιχων σελίδων.

πρακτικό λιμάνι της βενετοκρατούμενης Ανατολής. Την ίδια γνώμη εκφράζουν στις αναφορές τους λίγα χρόνια αργότερα οι Προβλεπτές Φραγκίσκος Bragadin (1620) και Φραγκίσκος Boldù (1622). Ο δεύτερος μάλιστα τονίζει ότι το φρούριο του Αγίου Γεωργίου, η έδρα δηλ. των βενετικών Αρχών, είναι μακριά από το λιμάνι, και η υπεράσπιση του εμπορικού αυτού κέντρου από τις πειρατικές επιδρομές είναι αδύνατη. Γι' αυτό ακριβώς και προτείνει την ανοικοδόμηση νέου φρουρίου κοντά στ' Αργοστόλι.⁸⁶

Το έργο μεταφοράς πραγματοποιήσε ο Προβλεπτής Αλμπέρτος Μαγνο παρά τις ισχυρές αντιδράσεις των κατοίκων του φρουρίου του Αγ. Γεωργίου, ανάμεσα στους οποίους πρωτοστάτησε, όπως αναφέρει ο Τσιτσέλης, ο Νικ. Πανάς.⁸⁷

Δεκαεπτά Προβλεπτές ασκούν διοίκηση από τη νέα αυτή έδρα ως το 1797, όταν με την παρουσία των Γάλλων ο τελευταίος, ο Ιάκωβος Marin, θα κλείσει τη σειρά των Βενετών διοικητών του νησιού. Μερικοί μάλιστα απ' αυτούς θα ξεχωρίσουν για το ενδιαφέρον τους σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων. Αναφέρεται λ.χ. ότι ο Πέτρος Contarini ανοικοδόμησε το 1760 νέα σιταποθήκη, ο Α. Venier υπήρξε από τους πιο χρηστούς και δραστήριους προβλεπτές και ο D. Muazzo συνέβαλε στην ίδρυση Αγροτικής Ακαδημίας και Λοιμοκαθαρητηρίου, και φρόντισε για την ανάπτυξη της γεωργίας.⁸⁸

Εκτός από τη Διοίκηση του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου, η οποία, όπως αναφέραμε παραπάνω, αποτελούσε τη Γενική Διοίκηση του νησιού, μνημονεύονται δύο ακόμη διοικήσεις: α) η Διοίκηση Ληξουρίου (Governo di Lixouri) και β) η Διοίκηση της Άσου (Fortezza di Asso), εξαρτημένες οπωσδήποτε από τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς, περισσότερο βέβαια η πρώτη και λιγότερο η δεύτερη.⁸⁹

86. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 109.

87. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 109.

88. Βλ. Ηλία Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. Β', Εν Αθήναις 1960, σελ. 532-537.

89. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 110.

Για τη Διοίκηση Ληξουρίου ελάχιστες πληροφορίες υπάρχουν. Ο Τσιτσέλης σημειώνει ότι παρά την ερευνητική του προσπάθεια κατόρθωσε να επισημάνει μόνο μερικά ονόματα Διοικητών ή Υποπροβλεπτών (Governatori) του Ληξουρίου σε εκκλησιαστικούς κώδικες, όπου τα πρακτικά των επιτρόπων προσυπέγραφε και ο Διοικητής της πόλης. Έτσι παραθέτει μια σειρά 30 μόνο Βενετών αξιωματούχων, που ασκούσαν αυτή τη διοίκηση από το 1643 ως το 1797 με τελευταίο τον Petrus Maria Antelmi. Εκφράζει ακόμη την άποψη ότι πριν από το 1643 δεν υπάρχουν πληροφορίες, γιατί το Ληξούρι ήταν τότε ασήμαντη πόλη και πιθανότατα να μην είχε φρουρά. Προσθέτει ακόμη την πληροφορία ότι ο υποπροβλεπτής Mattio Sausonio, που επισημαίνεται στα 1730 - 1736, πέθανε στο Ληξούρι και τάφηκε μέσα στο ναό των Αγίων Αναργύρων, όπου υπήρχε και ενυπόγραφη επιτάφια πλάκα. Φαίνεται πάντως ότι δεν θα υπήρχε Διοίκηση ή και Υποδιοίκηση στο Ληξούρι με οργανωμένη μορφή, πράγμα που συνέβαινε στο φρούριο της Άσου, αλλά απλώς η εποπτεία του χώρου αυτού είχε ανατεθεί στον ανώτερο αξιωματικό της εκεί φρουράς, όπως ακριβώς και στο Αργουστόλι πριν από το 1757. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι στο Τοπικό Ιστορικό Αρχείο της Κεφαλονιάς δεν βρέθηκε κανένα έγγραφο, που να αναφέρεται στη Διοίκηση Ληξουρίου.⁹⁰

Περιορισμένες, αλλά οπωσδήποτε περισσότερες είναι οι ειδήσεις που έχουμε για τη Διοίκηση της Άσου. Εκτός από τις παλαιότερες πληροφορίες, οι σύγχρονες αρχειακές μαρτυρίες μας προσφέρουν τη δυνατότητα να σκιαγραφήσουμε τη διοίκηση και κυρίως τη στρατιωτική οργάνωση του χώρου αυτού. Σύμφωνα λοιπόν με τις υπάρχουσες πηγές ο Διοικητής του φρουρίου της Άσου ήταν ευγενής Βενετός, εκλεγόμενος από το Μεγάλο Συμβούλιο της Βενετίας (Maggior Consiglio) με τον τίτλο του «Προβλεπτή Άσου». Η θητεία του, όπως και του Προβλεπτή της Κεφαλονιάς, ήταν διετής. Ο ίδιος είχε δικαιοδοσία πάνω σε θέματα διοικητικά και στρατιωτικά, αλλά οι αποφάσεις του έπρεπε να έχουν εγκριθεί από το Γενικό Προβλεπτή της

90. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 111.

θάλασσας ή τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς. Ασκούσε επίσης τη δικαστική εξουσία στους κατοίκους του φρουρίου και της πόλης της Άσου. Η εξάρτηση του Προβλεπτή της Άσου από τη Γενική Διοίκηση του νησιού διαπιστώνεται επίσης από το γεγονός ότι από το 1626 ο Προβλεπτής της Κεφαλονιάς είχε υποχρέωση μια φορά το χρόνο να επισκέπτεται το φρούριο αυτό και να ασκεί έλεγχο. Περίπου 90 ονόματα Προβλεπτών της Άσου είναι γνωστά. Τελευταίος σημειώνεται ο Ιωσήφ Michel, που ανέλαβε καθήκοντα τις 9 Αυγούστου 1795.⁹¹

Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί εδώ ότι στη Γενική Διοίκηση της Κεφαλονιάς υπαγόταν και ο Διοικητής της Ιθάκης. Αυτός ήταν ευγενής Κεφαλονίτης, που εκλεγόταν από το Συμβούλιο της Κοινότητας της Κεφαλονιάς. Στις υποχρεώσεις του ήταν η άσκηση της δικαστικής και στρατιωτικής εξουσίας, αλλά πάντοτε οι αποφάσεις του έπρεπε να επικυρώνονται από τον Προβλεπτή του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου.⁹²

Η συμμετοχή του ντόπιου στοιχείου στη Διοίκηση

Με κύριο πρότυπο το γενικότερο διοικητικό σύστημα της Γαληνότατης Πολιτείας της Βενετίας και σε αναλογία με τον τρόπο εφαρμογής του στις άλλες βενετικές κτήσεις, εφαρμόζεται και στην Κεφαλονιά ένα μικτό πλάνο συνδιοίκησης με τη συμμετοχή της τοπικής αριστοκρατίας. Φυσικά οι αρμοδιότητες του ντόπιου στοιχείου θα είναι πολύ περιορισμένες και θα αφορούν τις εσωτερικές υποθέσεις του τόπου, αφού χαλκεύονται έτσι από τις βενετικές Αρχές, ώστε μόνο κατώτερα διοικητικά αξιώματα να παραχωρούνται στους τοπικούς παράγοντες, που κι αυτά σε τελευταία ανάλυση θα ελέγχονται από τον ανώτερο Βενετό Διοικητή, τον Προβλεπτή του νησιού.⁹³

Κύριο όργανο της τοπικής παρουσίας στο διοικητικό μηχανισμό του νησιού υπήρξε το Συμβούλιο της Κοινότητας. Η άδεια για τη συγκρότηση του σώματος αυτού παραχωρείται από τη βενετική Γερουσία τις 19 Ιανουαρίου

91. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 111.

92. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 112.

93. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 112.

1506, με τη βασική προϋπόθεση ότι τα μέλη του θα έπρεπε να έχουν κατοικία στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου ή σε απόσταση τουλάχιστον ένα μίλι από την έδρα της Διοίκησης. Έτσι, παλιές οικογένειες του νησιού, που είχαν εγκατασταθεί στους παραπάνω χώρους, σπεύδουν να καταθέσουν τους τίτλους τους, που είχαν από την εποχή των Τόκκων για να εγγραφούν αργότερα στο βιβλίο ευγενών, στη Χρυσή Βίβλο (Libro d' Oro). Κι άλλες επίσης, νεοφερμένες στο νησί, οικογένειες κυρίως στρατιωτικών (Stradioti), παίρνουν το τίτλο της ευγένειας, βασική προϋπόθεση για τη συμμετοχή τους στο Συμβούλιο, που θα παίξει το ρόλο του στη διοίκηση του τόπου. Απ' αυτές, λοιπόν, τις οικογένειες συγκροτείται αρχικά το ανώτερο αυτό τοπικό όργανο της διοίκησης, του οποίου σε πρώτη φάση ο αριθμός των μελών, όπως αναφέρει ο Τοιτσέλης, έφτανε στα 150.⁹⁴

Το νέο τούτο διοικητικό σώμα θα εδρεύει και θα συνεδριάζει μέσα στην πρωτεύουσα του νησιού, στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου, εκεί ακριβώς πλάι στις βενετικές Αρχές. Μάλιστα υπάρχει η πληροφορία ότι μέσα στο χώρο αυτόν, το 1563, ανοικοδομήθηκε ειδικό κτίριο, «παλάτι», για τις συνεδριάσεις του σώματος.⁹⁵

Ποιός είναι ο σκοπός της συγκρότησης αυτού του Συμβουλίου και ποιό το κύριο έργο του, θα αναλυθεί παρακάτω. Πάντως στην αίτηση που οι κάτοικοι του νησιού υποβάλλουν στη βενετική Γερουσία το 1505 ζητώντας την άδεια να συγκροτήσουν τούτο το Συμβούλιο σημειώνεται ότι μέσα σ' αυτό «θα εξετάζονται ζητήματα του νησιού και θα παίρνονται αποφάσεις, που αφορούσαν το γενικό καλό και όφελος όλου του πληθυσμού». Οι Σύνδικοι, οι ετήσιοι Δικαστές, οι Δημόσιοι Ζυγιστές, οι Κήνσορες και οι Αντιλέγοντες ή Υπερασπιστές της Κοινότητας (Contraditori ή difensori del Comune), ήταν από τους ανώτερους υπαλλήλους, που κατείχαν θέσεις - κλειδιά στην εγχώρια διοίκηση. Η επιλογή και ο διορισμός τους ανήκαν στις αρμοδιότητες του Συμβουλίου. Εξάλλου οι περισσότεροι απ' αυτούς, όπως οι

94. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 113.

95. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 113.

Σύνδικοι, οι Κήνσορες και οι Αντιλέγοντες, ήταν οργανωμένοι στη λειτουργία του ίδιου του Συμβουλίου και βρίσκονταν σε στενή επαφή με τα μέλη του. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν το έργο των τριών Συνδίκων για τη χρηστή διοίκηση του τόπου. Αυτοί συγκαλούσαν το Συμβούλιο και προγραμμάτιζαν τις συνεδριάσεις του. Η απόφασή τους δεν μπορούσε να ανακληθεί ούτε και από τις βενετικές Αρχές του νησιού. Γιατί οι ανώτεροι αυτοί αξιωματούχοι είχαν όλο το δικαίωμα να καταφεύγουν και να διαμαρτύρονται στη βενετική Γερουσία. Οι ίδιοι είχαν και την οικονομική διαχείριση της Κοινότητας, που καθοριζόταν όμως προηγουμένως με αποφάσεις του Συμβουλίου. Σ' αυτούς ο λαός του νησιού κατάγγελλε βιαιοπραγίες των τοπικών αρχόντων ή παραβάσεις των βενετικών Αρχών και ζητούσε δικαίωση. Θα πρέπει να υποθέσουμε ότι ασκούσαν εξουσία με σεβαστή δικαιοκρασία, αφού το αξιώμά τους ήταν τιμητικό –οι ίδιοι ήταν άμισθοι υπάλληλοι– και η εκλογή τους από το Συμβούλιο βασιζόταν στο κύρος, στη μόρφωση και στην κοινωνική δράση τους. Βασική προϋπόθεση εξάλλου της επιλογής τους ήταν να έχουν συμπληρώσει το 38 έτος της ηλικίας τους –αργότερα έγινε 35– πράγμα που διασφάλιζε τη σχετική ωριμότητα και εμπειρία τούτων των αξιωματούχων.⁹⁶

Πράγματι αξιόλογοι άνδρες, από τις λαμπρότερες ευγενείς οικογένειες του νησιού, υπηρέτησαν το αξίωμα αυτό. Ο ατελής κατάλογος που δημοσιεύει ο Τσιτσέλης περιέχει ονόματα, που ανέπτυξαν αξιόλογη δράση στον κεφαλληνιακό χώρο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Ιωάννη Λουκίσα, διαπρεπή νομομαθή και ασχολούμενο με τις ιστορικές έρευνες, που υπηρέτησε ως Σύνδικος το 1638 - 1639, τον Φλωριά Δελλαδέτσιμα, πολιτικό, στα 1676, που είχε εκλεγεί και ως πρέσβης της Κοινότητας Κεφαλονιάς και είχε σταλεί στη Βενετία για διαπραγματεύσεις, τον Νικόλαο Πινιατόρο, Σύνδικο στα 1681 και 1692, στρατιωτικό με αξιόλογη δράση και διοικητή της Ιθάκης το 1691. Ο ίδιος αναφέρεται ότι πρωτοστάτησε στην αποξήρανση των ελών του

96. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 114.

Κουτάβου και ότι ανέπτυξε μεγάλες καλλιέργειες ξένων φυτών στο χώρο αυτόν.⁹⁷

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα επισημαίνεται ιδιαίτερα στην υπηρεσία του αξιώματος του Συνδίκου η παρουσία του Άγγελου - Αναστάσιου Τσουλάτη, μαθητή του Δαμόδου, και ύστερα σπουδαστή στην Πάδοβα της Ιταλίας. Πρόκειται για αξιόλογη προσωπικότητα, που διακρίθηκε κυρίως ως ιατροφιλόσοφος και χαρακτηρίζεται για την άριστη γλωσσομάθειά του και επίδοσή του στην αρχαιολογία και παλαιογραφία. Πέρα από την άλλη του προσφορά μνημονεύεται η αποτελεσματική συμβολή του στην ίδρυση, το 1791, της Αγροτικής και Οικονομικής Ακαδημίας στ' Αργουστόλι. Στη σειρά των αξιόλογων ανδρών που υπηρέτησαν ως Σύνδικοι θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε τον Μαρίνο Μεταξά - Λυσέο (Σύνδικος στα 1786 και 1788), λόγιο και νομομαθή, που αργότερα (1808) χρημάτισε μέλος της Ιονίου Ακαδημίας στην Κέρκυρα και ανώτερος δικαστικός στ' Αργουστόλι (1818 - 1819).⁹⁸

Οργανικά συνδεδεμένοι επίσης με το Συμβούλιο ήταν και οι δύο Κήνσορες. Κύριο έργο τους είχαν να διευθύνουν τις συνεδριάσεις, να φροντίζουν για τη τήρηση της τάξης μέσα σ' αυτές και να υποβάλλουν προτάσεις - εισηγήσεις στη γενική συνέλευση του σώματος για συζήτηση. Ποιοί και πόσοι υπηρέτησαν στο αξίωμα αυτό κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας στο νησί δεν γνωρίζουμε. Από ορισμένα βιβλία του Συμβουλίου της Κοινότητας της Κεφαλονιάς, που σώζονται στο Τοπικό Ιστορικό Αρχείο, θα μπορούσε να σχηματιστεί ένας ατελής οπωσδήποτε κατάλογος, χρήσιμος για την ιστορία του νησιού.⁹⁹

Ιδιαίτερα γόνιμο έργο στα πλαίσια των εργασιών του Συμβουλίου ασκούσαν οι Αντιλέγοντες ή Υπερασπιστές της Κοινότητας. Οι αξιωματούχοι αυτοί έπαιζαν το ρόλο της αντιπολίτευσης κατά τη συζήτηση των υποβαλλομένων στη γενική συνέλευση προτάσεων. Έτσι, δινόταν η ευκαιρία

97. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 114.

98. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 114. Ηλία Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ Α', Εν Αθήναις 1904, σελ. 436-437.

99. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 115.

να διεξάγεται διάλογος και να εξετάζονται εξονυχιστικά τα αναφεύμενα εκάστοτε θέματα, ώστε να παίρνονται, όσο το επέτρεπαν οι συνθήκες, οι πρέπουσες αποφάσεις.¹⁰⁰

Με αυτή λοιπόν τη σύνθεση συνεδριάζει από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα το Συμβούλιο της Κοινότητας. Εκεί μεταφέρονται με τον παραπάνω μηχανισμό τα προβλήματα του νησιού, συζητούνται και προτείνονται λύσεις, για να επικυρωθούν οπωσδήποτε από τις βενετικές Αρχές. Εκεί διατυπώνονται παράπονα και αντιθέσεις, που αφορούν τη διοίκηση και την οικονομία του τόπου. Και μπορεί κανείς να φανταστεί τις ατέρμονες συζητήσεις μέσα σε γενικές συνελεύσεις, των οποίων ο αριθμός των μελών δεν ήταν ευκαταφρόνητος συγκριτικά με το χώρο που εκπροσωπούσαν. Θορυβώδεις και γραφικές χαρακτηρίζονται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα οι γενικές αυτές συνελεύσεις, και τονίζεται ότι δεν παρείχαν εγγυήσεις ευνομίας. Και ήταν επόμενο η γενικότερη άρρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στην Κεφαλονιά στον πρώτο αιώνα της βενετικής κυριαρχίας, η έλλειψη πολιτισμένου κλίματος και η αδυναμία επιβολής του νόμου να αντανakλούν στις εργασίες του Σώματος αυτού.¹⁰¹

Τα γεγονότα αυτά δεν αφήνουν αδιάφορα τα μέλη του Συμβουλίου. Έτσι στο τέλος του αιώνα αυτού και συγκεκριμένα το 1593 μελετάται αναδιάρθρωση του Σώματος. Οι Κήνσορες Ματθαίος Φλόκας και Δημήτρης Γκουερίνος εισηγούνται α) αυστηρή τήρηση των διατάξεων σχετικά με την εγγραφή νέων μελών στο Συμβούλιο, β) τα ήδη εγγεγραμμένα μέλη να δώσουν τα στοιχεία τους στους Κήνσορες μέσα σε τακτή προθεσμία οκτώ ημερών για να μπορούν να εγγραφούν στο Βιβλίο Μελών και γ) να σταλεί στη Βενετία εκπρόσωπος της Κοινότητας, για να φέρει από εκεί τα αναγκαία διατάγματα, με τα οποία θα επιβαλλόταν η τάξη στο ίδιο το Συμβούλιο. Οι προτάσεις των Κηνοόρων έγιναν δεκτές από την ολομέλεια του Σώματος. Έτσι καταρτίστηκε ένας νέος κατάλογος μελών, που εκείνη τη στιγμή περιείχε συνολικά 456 ονόματα.¹⁰²

100. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 115.

101. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 116.

102. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 116.

Η νέα όμως κατάσταση, όπως διαμορφώθηκε με την υπερβολική αύξηση του αριθμού των μελών, θα δημιουργούσε προβλήματα στη λειτουργία του Συμβουλίου. Η εγγραφή ατόμων κάθε λογής και η διαχείριση των δημοσίων υπουργημάτων από πρόσωπα ανίκανα μείωναν το κύρος του Σώματος, και αντί να επανέλθει η τάξη, η αρρυθμία και στις γενικές συνελεύσεις και στη διοίκηση γενικότερα θα χειροτέρευε. Τη διαπίστωση αυτή κάνουν οι Σύνδικοι Χριστόφορος Κρασάς, Γαλεάτσος Πεκατώρος και Σταματέλος Τοιμάρας μαζί με τον Κήνσορα Δημήτρη Γκουερίνο, και στη συνεδρίαση της 25 Μαρτίου 1593 προτείνουν τη σύσταση ενός νέου μικρότερου Συμβουλίου 180 μελών, που θα εκλεγόταν μέσα από τους κόλπους του Συμβουλίου της Κοινότητας. Η πρόταση αυτή οπωσδήποτε αποσκοπούσε στο να παρέχονται οι δυνατότητες μέσα σ' ένα Σώμα ολιγάριθμο και συγκροτημένο από επιλεγμένα πρόσωπα να διεξάγονται και να κατευθύνονται οι συζητήσεις με τάξη και ευρυθμία. Μάλιστα η πρόταση περιελάμβανε και την προέλευση των μελών του νέου Συμβουλίου με μια σταθερή αναλογία από τους οικισμούς και περιοχές του νησιού, που θα είχε ως εξής:

Οικισμός ή Περιοχή	Μέλη
Φρούριο και Προάστιο Αγ. Γεωργίου	62
Κεραμιές	25
Τραυλιάτα	20
Ταλαμιές	18
Λακύθρα	20
Σπαρτιά και Πεσάδα	15
Παλική και άλλοι μακρινοί τόποι	20

Η πρόταση των Συνδίκων και του Κήνσορα Γκουερίνο έγινε δεκτή από το Συμβούλιο και άρχισε αμέσως η εφαρμογή της. Οι αντιδράσεις όμως εκείνων που αποκλείστηκαν από το νέο Σώμα και από τις θέσεις και αξιώματα, υπήρξαν άμεσες. Εκδηλώθηκαν διαμαρτυρίες, που διαβιβάστηκαν

στη Βενετία. Έτσι η Γερουσία τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου (1593) ακυρώνει τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Κοινότητας του νησιού και επαναφέρει το προηγούμενο καθεστώς σχετικά με τη σύνθεσή του.¹⁰³

Τα προβλήματα του Συμβουλίου της Κοινότητας του έτους 1593, όπως ήλθαν στο φως της δημοσιότητας με την εργασία του Ν. Γ. Μοσχονά, είναι ενδεικτικά του κλίματος που επικρατούσε κατά τη λειτουργία αυτού του Σώματος, και προδίδει τα αίτια κακοδαιμονίας στην τοπική διοίκηση και τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζε ο θεσμός του είδους αυτού του «Κοινοβουλίου» κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Είναι γεγονός πάντως ότι ο θεσμός αυτός ήταν ένα πρώτο βήμα συμμετοχής των πολιτών στη διοίκηση, έστω κι αν βρισκόταν ακόμη στα χέρια των ευγενών του νησιού. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τώρα μόλις, μετά το 1500, η Κεφαλονιά με την εξάρτησή της από τη Γαληνότατη Δημοκρατία της Βενετίας, άρχισε να γνωρίζει την οργανωμένη διοίκηση και την έννομη τάξη.¹⁰⁴

ii. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ο δεύτερος τουρκοβενετικός πόλεμος, που έληξε το 1503, είχε ως συνέπεια στις αρχές του 16^{ου} αιώνα η κατάσταση του στρατού σ' ολόκληρη τη βενετοκρατούμενη Ανατολή να είναι αθλιότατη. Είχε κλονιστεί από τα δεινά του πολέμου η πειθαρχία και η μαχητικότητα του στρατού. Το σύνολο εξάλλου των στρατιωτικών δυνάμεων, που στάθμευαν στις αποικίες της Βενετίας στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα αυτού, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες, δεν ξεπερνούσε τις 4.000. Από την άλλη πλευρά οι φρουρές είχαν καιρό να ανανεωθούν, και παρουσιάζεται το φαινόμενο άνδρες του βενετικού στρατού – αξιωματικοί και στρατιώτες – να υπηρετούν στο ίδιο μέρος τριάντα συνεχή χρόνια. Η απουσία ακόμη τακτικού ελέγχου από την πλευρά της μητρόπολης και οι μικροί μισθοί των μισθοφορικών δυνάμεων είχαν ως αποτέλεσμα την παντελή αδιαφορία και την απειθαρχία των

103. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 117.

104. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 117.

στρατευμένων. Η έλλειψη τέλος καλού εξοπλισμού και επαρκών οχυρωματικών έργων ολοκλήρωνε τη γενική άθλια εικόνα της άμυνας, ενώ από την άλλη πλευρά ο τουρκικός κίνδυνος και οι πειρατές επιδρομείς της Μεσογείου караδοκούσαν και δημιουργούσαν προβλήματα τόσο στις κατοχικές δυνάμεις, όσο και στους ντόπιους πληθυσμούς.¹⁰⁵

Είναι έκδηλη βέβαια η ανησυχία στη βενετική Γερουσία και από τις αρχές κιόλας του 16^{ου} αιώνα καταβάλλονται προσπάθειες αναδιοργάνωσης του στρατού και μέριμνα για τα οχυρωματικά έργα σ' ολόκληρη τη βενετοκρατούμενη Ανατολή, οι οποίες όμως βραδυπορούν και λόγω της μεγάλης απόστασης των αποικιών από το κέντρο και εξαιτίας της έλλειψης της των απαραίτητων οικοδομικών και άλλων υλικών από τις καίριες θέσεις των κτήσεων.¹⁰⁶

Ειδικά για τη στρατιωτική οργάνωση και οχύρωση της Κεφαλονιάς οι προσπάθειες της μητρόπολης και των εκάστοτε τοπικών Βενετών διοικητών είναι σύντονες σ' ολόκληρη την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Όπως θα αναλυθεί αμέσως παρακάτω, οι εκκλήσεις των Προβλεπτών του νησιού προς τη βενετική Γερουσία είναι δραματικές. Στις αναφορές τους αυτοί οι ανώτεροι αξιωματούχοι περιγράφουν κάθε φορά λεπτομερειακά την άθλια κατάσταση του στρατού, του εξοπλισμού, της οχύρωσης και του πληθυσμού, καταρτίζουν σχέδια και προτείνουν λύσεις. Πολλές φορές βέβαια οι προτάσεις τους βρίσκουν ανταπόκριση, αλλά πάντοτε υπάρχει ένα κοινό γνώρισμα: η χαρακτηριστική βραδυπορία και η μερική υλοποίηση του προτεινόμενου σχεδίου. Τούτο μαρτυρείται τουλάχιστον από το γεγονός ότι για την ίδια περίπτωση οι εκκλήσεις επαναλαμβάνονται διαδοχικά από πολλούς Προβλεπτές του νησιού.¹⁰⁷

Οι ανησυχίες και η φροντίδα των βενετικών Αρχών για την άμυνα της Κεφαλονιάς είναι δικαιολογημένες. Ο τουρκικός κίνδυνος караδοκεί πάντοτε απειλητικός και άμεσος για το νησί. Η Λευκάδα, που βρίσκεται ως το 1684 στα χέρια των Τούρκων, απέχει μόλις ελάχιστα μίλια από τη χερσόνησο της

105. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 118.

106. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 118.

107. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 119.

Άσου. Οι οργανωμένες τουρκικές επιδρομές που έγιναν στο νησί μέσα στο 16^ο αιώνα και που αναφέρθηκαν παραπάνω, καθώς και οι συνεχείς επιθέσεις πειρατικών ομάδων, Οθωμανών ή άλλων, κυρίως Μπαρμπαρέζων, υπαγορεύουν συνεχή επαγρύπνηση.¹⁰⁸

Η ενίσχυση όμως του νησιού έχει ιδιαίτερη σημασία και για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της ίδιας της Βενετίας. Η Κεφαλονιά λόγω της γεωγραφικής θέσης της, έτσι καθώς δεσπόζει στο κέντρο του Ιονίου, και χάρη στη διαμόρφωση των ακτών της, όπου υπάρχουν υπήνεμα και ασφαλή φυσικά λιμάνια, κρίθηκε ως άριστο ορμητήριο και καταφύγιο συγχρόνως των ναυτικών δυνάμεων της Γαληνότατης, αφού βρίσκεται στην αλυσίδα των βενετικών κτήσεων –Ιονίου και Αιγαίου–, που περιορίζει το χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και χαράζει την αμυντική γραμμή του χριστιανικού κόσμου.¹⁰⁹

Ο Προβλεπτής Ανδρέας Μοροζίνης, στα 1624, σε αναφορά του στο Δόγη, αναφέρεται στη σημασία των λιμανιών του νησιού. Περιγράφει με λεπτομέρειες, σημειώνοντας τις διαστάσεις, τη χωρητικότητα και την καταλληλότητα των λιμανιών του Αργοστολίου, της Σάμης, του Φισκάρδου, της Άσου, του Αθήρα και του Πόρου. Για το πρώτο σημειώνει ότι είναι κατάλληλο για μεγάλη αρμάδα, αλλά θα πρέπει να καθαριστεί από τα υλικά, που έχουν πέσει από τα γύρω βουνά εξαιτίας των βροχών. Το λιμάνι της Σάμης («Val d’Alessandria»), που το αποκαλεί «ονομαστό», έχει τη δυνατότητα να δεχτεί βενετικές γαλέρες. Δεκαπέντε επίσης γαλέρες μπορούν να ελλιμενιστούν στο Φισκάρδο και εικοσιπέντε στον Αθήρα, ενώ ακατάλληλα κρίνονται τα λιμάνια τού Πόρου και της Άσου. Το πρώτο, γιατί είναι ανοικτό προς το πέλαγος και το δεύτερο, γιατί είναι χωσμένο από υλικά, έτσι που δεν μπορεί να προφυλάξει παρά μόνο δύο γαλέρες.¹¹⁰

Ο Μοροζίνης κάνει ιδιαίτερη μνεία στην αναφορά του για το «κανάλι της Κεφαλονιάς», το στενό δηλ. ανάμεσα στο Ληξούρι και στο Αργοστόλι μέχρι το βάθος του κόλπου του Λιβαδιού. Περιγράφει τις διαστάσεις του:

108. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 119.

109. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 119.

110. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 119.

έχει μήκος 18 μίλια από την πλευρά του Λεβάντε, 15 μίλια από την απέναντι ακτή, και το πλάτος του φτάνει στα 3 μίλια. Συμπληρώνει όμως ότι προσβάλλεται από το νότιο άνεμο, τον Σιρόκο.¹¹¹

Παρακάτω, όταν θα γίνεται λόγος για τα οχυρωματικά έργα και για τα σχέδια αντιμετώπισης των εχθρικών επιδρομών, θα σημειωθούν περιπτώσιακά εκτιμήσεις Βενετών αξιωματούχων για την αμυντική σημασία του νησιού.

Ο στρατός. Ιππικό, πεζικό, ναυτικές δυνάμεις

Γενική διάρθρωση (Εικ. 9). Η προστασία της Κεφαλονιάς από τις τουρκικές και πειρατικές επιδρομές είχε ανατεθεί κυρίως στο πεζικό, στο οποίο ανήκαν και οι ελάχιστοι πυροβολητές των φρουριών του Αγίου Γεωργίου και της Άσου, και στους ιππείς. Ναυτικές δυνάμεις οργανωμένες, που να εδρεύουν μόνιμα στο νησί, δεν υπήρχαν, γιατί οι 2 - 3 γαλέρες, τις οποίες είχαν υποχρέωση να επανδρώνουν και να εξοπλίζουν οι Κεφαλονίτες, υπάγονταν στη Γενική Διοίκηση του Στόλου, που έδρευε στην Κέρκυρα.¹¹²

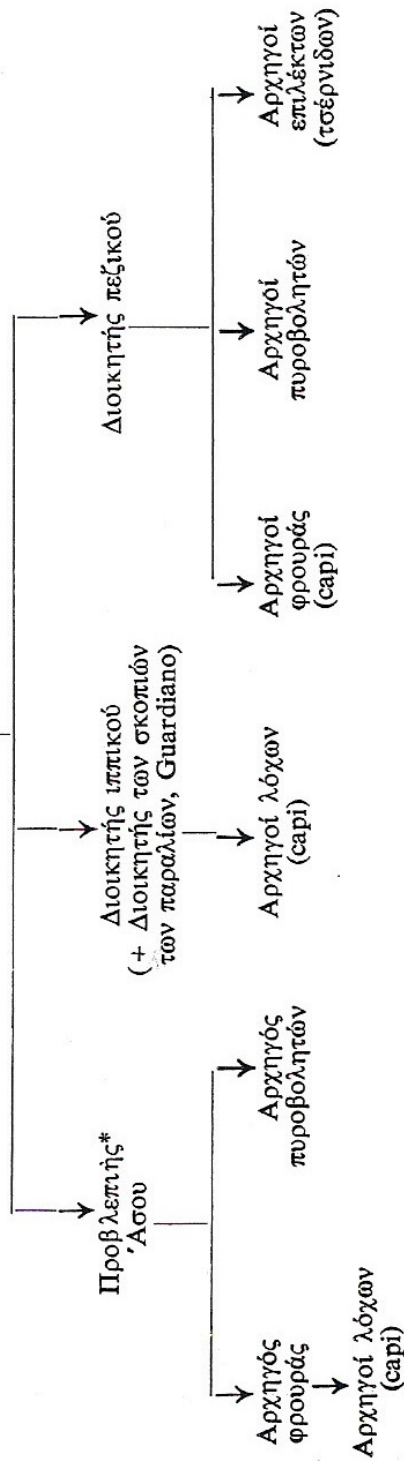
Ανώτερος στρατιωτικός διοικητής, που επέπτευε όλες τις δυνάμεις του νησιού, ήταν ο Προβλεπτής. Σ' αυτόν υπάγονταν οι διοικητές των επιμέρους ειδικών σωμάτων: ο διοικητής του ιππικού, της cavallaria, με τον τίτλο του καπετάνιου της Στρατιάς (capitano della stratia e Stratioti) και ο διοικητής του πεζικού, που είχε στην εξουσία του τους έμμισθους στρατιώτες της φρουράς των δύο φρουριών, τους πυροβολητές καθώς και τους κληρωτούς – τακτικούς (ordinarii) ή επίλεκτους (cernidi) – που στρατολογούνται από τους κατοίκους του νησιού, από εκείνους δηλ. που μπορούσαν να καταταγούν και να υπηρετήσουν για την άμυνα του τόπου τους. Επίσης ο Προβλεπτής του φρουρίου του Αγ. Γεωργίου, ως στρατιωτικός διοικητής, είχε και την εποπτεία του φρουρίου της Άσου. Βέβαια κάτω από αυτή την ανώτερη στρατιωτική ιεραρχία υπήρχαν οι κατώτεροι αξιωματικοί, όπως ήταν οι αρχηγοί ειδικών σωμάτων, της φρουράς των δύο φρουριών, των πυροβολητών, των επιλέκτων,

111. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 120.

112. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 120.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΠΡΟΒΛΕΪΤΗΣ
Φρουρίου Αγίου Γεωργίου
(Γενική Διοίκηση)

* Η εξάρτηση του Προβλεπτή Άσου από τον Προβλεπτή Κεφαλονιάς ήταν περιορισμένη.

Εικ. 9: Πίνακας που παρουσιάζει τη γενική διάρθρωση της διοίκησης του στρατού. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 121.

καθώς και οι επικεφαλής των λόχων ή αποσπασμάτων (*compagnie*), οι λεγόμενοι *capì*. Σε ειδικές, τέλος, έκτακτες περιπτώσεις, όπως συνέβη μέσα στην τρίτη δεκαετία του 17^{ου} αιώνα, ένας ανώτερος αξιωματικός Βενετός αναλάμβανε την αρχηγία όλου του στρατού, που είχε ταχθεί για την αντιμετώπιση των πειρατικών επιθέσεων, του πεζικού και του ιππικού («*di fantaria e cavallaria in difesa*») με τον τίτλο του αρχηγού του πολέμου (*capo di guerra*).¹¹³

Τ ο ι π π ι κ ό (*cavallaria*). Το ιππικό ήταν το βασικότερο στρατιωτικό σώμα των Βενετών στα νησιά, τα «νεύρα των ενετικών δυνάμεων», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λούντζης. Στα έγγραφα συναντάται με την ελληνική ονομασία Στρατιώτες (*Stradioti*), Στρατιά, «*stradioti di cavalli*» ή «*fanti di cavalli*». Είναι στρατιωτικό σώμα μισθοφορικό (*provisionati*) και απαρτίζεται από Ιταλούς, Έλληνες και Αλβανούς, με ανώτερο διοικητή πάντοτε Βενετό. Μέρος του σώματος αυτού αποτελούν και οι καλούμενοι στα έγγραφα *decimali*, κάτοικοι δηλ. του νησιού, που σε αντιστάθμισμα του φόρου της δεκάτης, είχαν την υποχρέωση να συντηρούν ένα άλογο και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως ιππείς στο βενετικό στρατό.¹¹⁴

Οι ιππικές δυνάμεις της Κεφαλονιάς είχαν κατανεμηθεί σε λόχους (*compagnie*) με επικεφαλής αρχηγούς (*capì*), ο αριθμός των οποίων δεν είναι σταθερός και κυμαίνεται από 6 ως 14, και σε μια μόνο περίπτωση (το 1582) φτάνει στους 30, αριθμός που τον θεωρούμε ως υπερβολικό. Κάθε λόχος - ομάδα απαρτίζεται από 10 - 50 στρατιώτες. Η συνολική δύναμη του ιππικού, όπως μαρτυρείται από τα στοιχεία που έχουμε, αυξομειώνεται και κινείται κατά περιόδους στα αριθμητικά πλαίσια των 30 ως 300 άτομα, μέσα στα οποία περιέχονται και οι *decimali* (**Εικ. 10**).¹¹⁵

113. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 120 και 122.

114. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 122.

115. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 122 και 123.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2
Δ Υ Ν Α Μ Ε Ι Σ Ι Π Π Ι Κ Ο Υ
 (Στρατιά, Stradioti, Cavallaria)

Έτος	Σύνολο δύναμης	Μισθωτοί	Decimali	Αριθμός αρχηγών	Διοικητές	Ονόματα αρχηγών λόχων (capi)	Αρχειακή πηγή	Παρατηρήσεις
1560	210	—	—	6	—	Αλέξ. Κομποθέκρας με ιππείς 50 Τζοφρτζής Μπαρμπάτης » 50 Μανόλης Φουκάς » 50 Ιωάννης Λουζής » 30 Τζοφρτζής Βινάρης » 15 [Ιωάννης] Μαζαράκης » 15	ASV, Relazioni, Busta 83, χ.α έγγρ. με χρον. 25-7-1560	Με τον όρο «λόχος» αποδίδεται ο όρος του εγγράφου «compagnia», που φυσικά δεν έχει σχέση με τη σημερινή έννοια, αλλά εννοεί μια ομάδα, ένα απόσπασμα θα λέγαμε με σήμερα. Ο αριθμός των μελών του δεν είναι σταθερός.
1569	225	59	166	7	Σοφριανός Ευδαίμονογιάννης, Καβαλλιέρ	Αλέξ. Κομποθέκρας » 50 Απόστολος Βινάρης » 12 Τζοφρτζής Μπαρμπάτης » 50 Ιωάννης Λουζής » 30 Λοράνδος Φουκάς » 50 Ιωάννης Μαζαράκης » 12 Covacio Δελλαπόρτας » 12	ASV, ο.π., έγγρ. του 1569	
1582				30	Thomaso Μουζάκης, Καβαλλιέρ		ASV, ο.π., έγγρ. του 1582	Δεν αναγράφεται ο αριθμός της δύναμης, που θα πρέπει να ήταν αρκετά μεγάλη, αφού διοικείται από 30 capi.
1584	232	80	152	14	—	Ιωάννης Μαζαράκης » 12 Απόστολος Βινάρης » 12 Benetto Κομποθέκρας » 14 Ζήσιμος Δελλαπόρτας » 12 Νικόλαος Μπαρμπάτης » 24 Σταμάτης Κομποθέκρας » 13 Παύλος Μπαρμπάτης » 23 Δημήτρης Βινάρης » 34 Μάρκος Φουκάς » 16 Λάζαρος Χέλμης » 20 Ανδρέας Κομποθέκρας » 18 Νικόλαος Λουζής » 11 Δημήτρης Λουζής » 13	ASV, ο.π., έγγρ. 8-11-1584	Στο έγγραφο αναφέρονται και 9 μισθοί ιππείς στη συνοδεία του Διοικητή. Η συνολική δύναμη των ιππέων, που έχουν επικεφαλής τους capi είναι 222 + 9 του Διοικητή = 231. Στο έγγραφο αναφέρεται συνολική δύναμη 232. Προφανώς πρόκειται για αθροιστικό λάθος. Στον αριθμό 14 αρχηγών, ασφαλώς, συμπεριλαμβάνεται και ο Διοικητής.

1587	243	83	140	14	Σοφριανός Ευδαιμονογιάννης	—	ASV, ο.π., έγγρ. 24-2-1587	83 μισθοί + 140 decimali = 223. Αναγράφεται συνολική δύναμη 243. Πιθανώς, σφάλμα αθροιστικό.
1590	235	85	150	12	—	—	ASV, ο.π., έγγρ. 6-4-1590	Ο Προβλεπτής Basadona προτείνει να απαρτιστεί όλη η δύναμη απο decimali, ώστε να μειωθούν οι δαπάνες.
1611	106	66	40	13	Thomaso Thomaseo Δαλαμάτος	—	ASV, ο.π., έγγρ. του 1611	
1613	106	66	40	13	Thomaso Thomaseo, που συνεργάζεται με τον Ιάκωβο Στρά- μπάλη	—	ASV, ο.π., έγγρ. του 1613	Ο Προβλεπτής Trivisan προτείνει όλοι οι ιππείς να είναι Κεφαλονίτες.
1618	91	66	25	—	—	—	ASV, ο.π., έγγρ. 14-3-1618	
1620	92	72	20	14	Ιωάννης Ρένεσης	—	ASV, ο.π., έγγρ. 1620	
1622	92	72	20	12	Ιωάννης Ρένεσης	—	ASV, ο.π., έγγρ. του 1622	
1626	75	—	—	14	Δημήτρης Κλαδάς «αντικυβερνήτης ιπ- πικού»	—	ASV, ο.π., έγγρ 15-5-1626	
1627	75	—	—	13	—	—	ASV, ο.π., έγγρ. του 1627	
1640	30	—	—	—	—	—	ASV, ο.π., έγγρ. του 1640	Ο Προβλεπτής Ιάκωβος Donado ελεηνολογεί τη στρατ. κατάσταση και τονίζει ότι κάποτε η δύναμη του ιππικού έφτανε στους 300, ενώ οι υπάρχοντες τώρα 30 είναι ακατάλληλοι για υπηρεσία.

Εικ. 10 : Πίνακας που παρουσιάζει αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με το ιπικό του νησιού. Σημειώνονται – όπου υπήρχαν – τα ονόματα των διοικητών της δύναμης, καθώς και των επικεφαλής των λόχων αρχηγών. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 124 - 125.

Το σώμα των υπέων είχε κύρια αποστολή να φρουρεί τις ακτές και να αντιμετωπίζει τις επιθέσεις των πειρατών. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο κάθε λόχος με τον αρχηγό του είχε αναλάβει μια περιοχή του νησιού και είχε στην προστασία του ορισμένες σκοπιές ¹¹⁶, σε θέσεις, όπου ήταν πιθανό να γίνουν αποβάσεις κουρσάρων. Έτσι λ.χ. γνωρίζουμε ότι το 1584 ¹¹⁷ ολόκληρο το νησί περιφερειακά είχε χωριστεί σε 11 περιοχές, τις οποίες είχαν αναλάβει να προστατεύουν 222 υπείς με επικεφαλής 13 αρχηγούς, κατανεμημένους ως εξής:

Οι Ιωάννης Μαζαράκης και Απόστολος Βινάρης με 24 υπείς είχαν στην εποπτεία τους 9 σκοπιές από τους Αγίους Θεοδώρους κοντά στ' Αργοστόλι ως τις Μηνιές, ο Βενέδικτος Κομποθέκρας με 14 σε 8 σκοπιές από τις Μηνιές ως τα Σπαρτιά, ο Ζήσιμος Della Porta από την Πεσάδα ως τις Πλατειές με 12 υπείς σε 8 σκοπιές, οι Νικόλαος Μπαρμπάτης και Σταμάτης Κομποθέκρας στην περιοχή Κατελιού και Σκάλας με 37 υπείς σε 12 σκοπιές, ο Παύλος Μπαρμπάτης με 23 υπείς σε 13 σκοπιές από την Περιοχή Αρακλιού ως το Μοναστήρι, ο Δημήτρης Βινάρης με 34 σε 18 σκοπιές στην περιοχή Σάμης, ο Μάρκος Φωκάς στην Πύλαρο, όπου υπήρχαν 13 σκοπιές με δύναμη υπέων 16, ο Λάζαρος Χέλμης στην περιοχή του Φισκάρδου σε 10 σκοπιές με 20 υπείς, ο Ανδρέας Κομποθέκρας στην περιοχή Αθήρα και Θηνιάς με 18 υπείς σε 11 σκοπιές, ο Νικόλαος Λούζης στην Ανωή της Παλικής με 11 υπείς σε 9 σκοπιές και ο Δημήτρης Λούζης με 13 υπείς, ο οποίος επόπτευε 18 σκοπιές από τον Άγιο Σίδερο Κοντά στο Φανάρι του Γέρο - Γόμπου ως την περιοχή του Λιβαδιού. Ολόκληρη αυτή η ακτοφρουρά την ίδια εποχή ήταν κάτω από την εποπτεία ενός διοικητή, που είχε επίσης στη διάθεσή του 9 υπείς. ¹¹⁸

116. Οι σκοπιές αυτές ήταν οι λεγόμενες **βαρδιόλες** για τις οποίες θα μιλήσουμε αναλυτικότερα σε επόμενα κεφάλαια.

117. Στην αναφορά του (8-11-1584) ο Προβλεπτής της Κεφαλονιάς **Hieronimo Tiepolo** περιγράφει αναλυτικά το δίκτυο των σκοπιών καθώς και την επάνδρωσή τους. Στη περιγραφή αυτή στηριχτήκαμε για τον εντοπισμό των βαρδιολών σε ολόκληρη τη παραλιακή ζώνη του νησιού.

118. Βλ. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 123.

Οι προβλεπτές του νησιού στις καθιερωμένες εκθέσεις τους προς τη βενετική Γερουσία κάνουν πολλές φορές εκτενείς και λεπτομερείς περιγραφές του σώματος αυτού, σημειώνοντας εκάστοτε τις δυνατότητες ή αδυναμίες των αρχηγών τους και διατυπώνοντας χρήσιμες παρατηρήσεις και προτάσεις για την απόδοση και λειτουργία του. ¹¹⁹

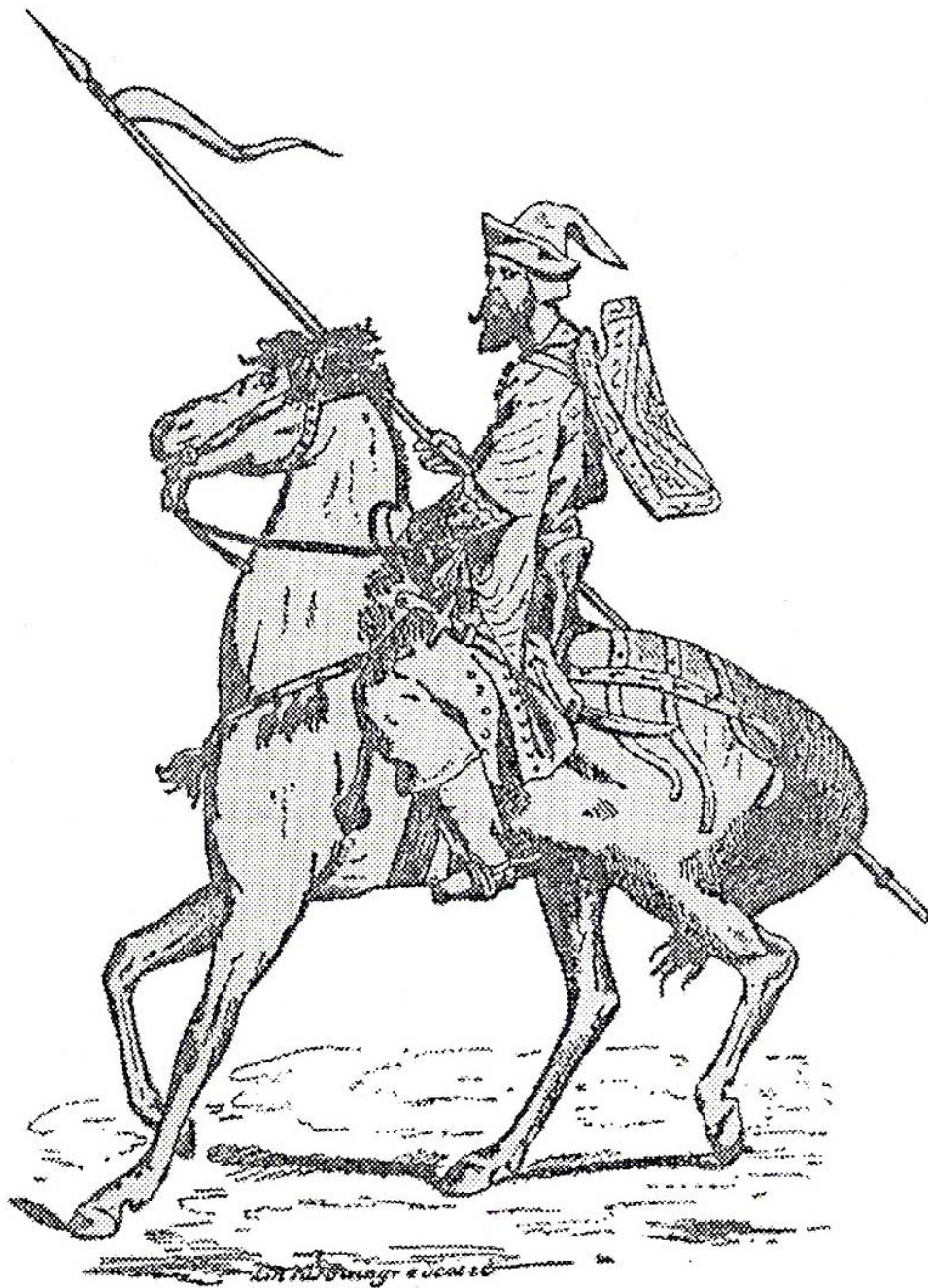
Το 1560 λ.χ. ο Προβλεπτής A. Balbi επισημαίνει ότι οι 210 υπεείς, που βρίσκονται στο νησί, δεν επαρκούν να καλύψουν τις υπάρχουσες σκοπιές στα λιμάνια και στις ακτές γενικά, και κάνει έκκληση για την ενίσχυση του ιππικού προς αντιμετώπιση των πειρατικών επιδρομών. Ενώ, αντίθετα, 22 χρόνια αργότερα, το 1582, φαίνεται ότι το ιππικό στην Κεφαλονιά έχει αρκετά ενισχυθεί, γιατί ο Ιωάννης Michel, ο τότε Προβλεπτής, προτείνει οι 77 έμμισθοι υπεείς να σταλούν στην Κέρκυρα, στη Δαλματία ή στην Κρήτη, όπου θα μπορέσουν να προσφέρουν άριστες υπηρεσίες, γιατί οι «decimali» υπεείς είναι αρκετοί για να αντιμετωπίζουν τις πειρατικές επιδρομές. ¹²⁰

Άλλοτε πάλι επισημαίνονται εσωγενή προβλήματα στη λειτουργία του ιππικού. Η διασπορά των λόχων και η μόνιμη παραμονή τους στις διάφορες περιοχές του νησιού χαλαρώνουν την πειθαρχία των στρατιωτών, οι οποίοι ασχολούμενοι με διάφορα άλλα θέματα εγκαταλείπουν το υπηρεσιακό τους καθήκον. Για τη θεραπεία του κακού αυτού προτείνονται δύο λύσεις: η μετακίνηση των λόχων - ομάδων με τους επικεφαλής τους κατά περιόδους σε διαφορετικές περιοχές, ώστε οι στρατιώτες αλλά και οι ίδιοι οι αρχηγοί τους να μην εξοικειώνονται με τους κατοίκους, και παράλληλα να οργανωθεί ένα ειδικό απόσπασμα από 10 καλούς υπεείς, που θα έχει ως έργο του να περιοδεύει τις περιοχές του νησιού, να ελέγχει και να αποτρέπει ανεπιθύμητες ενέργειες των υπέων των λόχων. ¹²¹

119. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 123 και 126.

120. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 126.

121. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 126.

Εικ. 11 : Στρατιώτης (*stradioto*). Ο ρόλος του στην άμυνα ήταν η επιτήρηση των ακτών και η απόκρουση κάθε επιδρομής, που θα αποβιβαζόταν στα εκτεταμένα παράλια του νησιού. Από το βιβλίο της Σταματούλας Σ. Ζαπάντη, "Κεφαλονιά 1500 - 1571. Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού", Θεσσαλονίκη 1999, σελ.46.

Δ υ ν ά μ ε ι ς π ε ζ ι κ ο ύ. Στις δυνάμεις του πεζικού θα πρέπει να κατατάξουμε τρεις κατηγορίες ανδρών: **1)** τους στρατιώτες της φρουράς των δύο φρουριών Αγίου Γεωργίου και Άσου, **2)** τους λίγους πυροβολητές των ιδίων φρουριών και **3)** το ειδικό σώμα των επιλέκτων (*cernidi, ordinarii, ordinanze*).

1. Στη φρουρά του Αγίου Γεωργίου υπηρετούν 40-50 στρατιώτες, χωρισμένοι σε 2 ομάδες (*compagnie*) με τους επικεφαλής 2 αρχηγούς (*capì*), οι οποίοι επανδρώνουν τις σκοπιές του φρουρίου. Είναι έμμισθοι στρατιώτες, κυρίως Ιταλοί, όπως μαρτυρείται από τα έγγραφα, ενώ οι αρχηγοί τους φαίνεται ότι είναι πάντοτε Βενετοί.¹²²

Η προστασία του φρουρίου ενισχύεται επίσης από τους πυροβολητές (συνήθως είναι 4) με επικεφαλής ένα αρχηγό, που έχει αναλάβει ταυτόχρονα και την εκπαίδευση μαθητών πυροβολικού, επιλεγμένων από ντόπιους, κυρίως από τους κατοίκους των κοντινών χωριών. Ο αριθμός αυτών των μαθητών είναι σημαντικός – κυμαίνεται από τους 31 ως και τους 200 – γεγονός που μαρτυρεί την πρόθυμη προσέλευση του ντόπιου πληθυσμού στην υπεράσπιση του φρουρίου.¹²³

Οι Προβλεπτές του νησιού με τις αναφορές τους δίνουν παραστατική εικόνα της φρουράς, σημειώνοντας πολλές φορές και τα ονόματα των αρχηγών των ομάδων ή ακόμη και των πυροβολητών. Μαθαίνουμε λ.χ. ότι το 1560 η κατάσταση της φρουράς του Αγίου Γεωργίου ήταν τραγική. Τονίζεται η απειρία του ενός από τους δύο αρχηγούς της φρουράς, του Φραγκίσκου Sonim, ενώ και οι 4 πυροβολητές είναι εντελώς άχρηστοι. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο πυροβολητής Ιωάννης Danem είναι γέρος πια, ενώ οι Michel Cazari, Ιωάννης Pittion και Todarin da Parma είναι ασθενείς και ανίκανοι για να προσφέρουν υπηρεσίες, αφού, όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, δεν μπορούν να περπατήσουν, «παρά μόνο με μπαστούνι». Μοναδική ελπίδα της φρουράς είναι ο επικεφαλής των πυροβολητών Ιωάννης

122. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 126 και 127.

123. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 127.

Raccoller, που περιγράφεται από τον Προβλεπτή ως άνθρωπος καλός, έμπειρος και ικανός. Για τους λόγους αυτούς επιβάλλεται άμεσα η αύξηση του αριθμού των στρατιωτών, αλλά και ο εφοδιασμός του φρουρίου με πυρομαχικά, κυρίως με ψιλή και χοντρή μπαρούτη, της οποίας η ποσότητα τούτη τη στιγμή είναι ελάχιστη.¹²⁴

Η κατάσταση της φρουράς φαίνεται ότι βελτιώνεται λίγα χρόνια αργότερα. Γιατί το 1569 οι επικεφαλής των 40 στρατιωτών Ottaviano da Imola και Αντώνιος Corona χαρακτηρίζονται ως «καλοί και πρακτικοί» στρατιώτες, που επέδειξαν άριστη διαγωγή σε δύσκολες περιπτώσεις κατά το παρελθόν. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται δύο αρχηγών του πυροβολικού, του μηχανικού (ingegner) Μαρίνου di Zentilini d'Este (1587 και 1590) και του Κύπριου Ιωάννη da Nicossia (1613). Ο πρώτος, τον οποίο ο Προβλεπτής Agostin Moro τον αποκαλεί και «αναμορφωτή» του κάστρου του Αγίου Γεωργίου – και ο οποίος αργότερα θα αναλάβει το έργο της οχύρωσης του φρουρίου της Άσου –, χαρακτηρίζεται ως δυναμικός και έμπειρος στρατιωτικός, και άριστος εκπαιδευτής των μαθητών του πυροβολικού. Ο δεύτερος, που κατάγεται από τη Λευκωσία της Κύπρου («da Nicossia»), είναι βέβαια άνθρωπος ηλικιωμένος, αλλά έμπειρος και «φλογερός» κατά την άσκηση της υπηρεσίας του. Ιδιαίτερα διακρίνεται για τη σύνεσή του, τις εύστοχες συμβουλές του και τη συνεχή φροντίδα του, ώστε να αξιοποιεί αποτελεσματικά τα λίγα όπλα, που υπάρχουν πάνω στο φρούριο.¹²⁵

Στον πίνακα που ακολουθεί, ο οποίος έχει φωτογραφηθεί από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, παρουσιάζεται αναλυτικά η δύναμη φρουράς του Αγ. Γεωργίου καθώς και τα έγγραφα από τα οποία πάρθηκαν οι σχετικές πληροφορίες (**Εικ. 12**).

124. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 127.

125. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 127 και 129.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3
ΔΥΝΑΜΗ ΦΡΟΥΡΑΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ (FORTEZZA VECCHIA)

Έτος	1. Τυφεκιοφόροι		2. Πυροβολητές		Αρχαιακή πηγή
	Αρχηγοί (capì)	Στρατιώτες	Αρχηγός (capo)	Στρατιώτες	
1560	Δύο. α. Michel Critti β. Franc. Sonim	40 σε δύο ομάδες 20 + 20	Zuan Raccoller	Τέσσερις α. Zuan Danen, λεγόμενος Passapare β. Michel Cazari γ. Zuan Pittion δ. Todarin da Parma	ASV, Relazioni, B. 83, χ.α., έγγρ. 25-7-1560
1564	Δύο. α. Zuan Spinelli β. Ludovico Condido	40 (20 + 20)			ASV, ο.π., έγγρ. του 1564
1569	Δύο. α. Ottaviano da Imola β. Antonio Corona	40 Ιταλοί (20 + 20)			ASV, ο.π., έγγρ. 21-7-1569
1587	Δύο. α. Anibal Softa β. Tiverio dall' Occa	50 (25 + 25)	Marino di Zentilini d'Este, μηχανικός	Τέσσερις. Επίσης 50 μαθη- τές εκπαιδευόμενοι από τον Zentilini	ASV, ο.π., έγγρ. 24-2-1587
1590	Δύο. α. Marsilio di Boni β. Tiverio dall' Occa		Marino di Zentilini	Τέσσερις. Επίσης 31 μα- θητές	ASV, ο.π., έγγρ. 6-4-1590
1602	Δύο. α. Marco Soncino β. Δεν αναφέρεται	50 (25 + 25)			ASV, Senato III, Secreta, Cefalonia 1602-1609, έγγρ. 20-11-1602
1603	Δύο. α. Anibal da Guasto β. Δεν αναφέρεται	50 (25 + 25)			ASV, Senato III, Secreta, Cefalonia 1602-1609, έγγρ. 6-4-1603
1613	Δύο. α. Lurando Bottigiero β. Marcello Pace	40 (20 + 20)	Giovanni da Nicossia (από τη Λευκωσία)		ASV, Relazioni, B 83, έγγρ. του 1613
1626	Δύο. Δεν αναφέρονται ονόματα	40 (20 + 20)			ASV, ο.π., έγγρ. 15-5-1626
1627	Δύο. Δεν αναφέρονται ονόματα	40 (20 + 20)			ASV, ο.π., έγγρ. του 1627
1640	Δύο. Δεν αναφέρονται ονόματα	50 (25 + 25)			ASV, ο.π., έγγρ. του 1640
1655	Δύο. Δεν αναφέρονται ονόματα	50 Ιταλοί (25 + 25)		Επτά. Επίσης 200 μαθητές από κατοίκους των γειτονι- κών χωριών	ASV, ο.π., έγγρ. 10-9-1655

ΣΗΜ.— Όπου δεν σημειώνονται τα σχετικά στοιχεία, δεν υπήρχε η πληροφορία στα έγγραφα.

Εικ. 12: Πίνακας που παρουσιάζει αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τη φρουρά του Αγ. Γεωργίου. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 128.

2. Περισσότερο ενισχυμένη παρουσιάζεται η δύναμη των πεζών του φρουρίου της Άσου. Η καίρια θέση του φρουρίου απέναντι στην τουρκοκρατούμενη Λευκάδα και η γενικότερη πολεμική και στρατιωτική κατάσταση της εποχής (στις αρχές του 17^{ου} αιώνα) έστρεψε το ενδιαφέρον των Βενετών προς αυτό, όταν πια το παλιό οχυρό του Αγίου Γεωργίου άρχισε να χάνει την αμυντική του σημασία. Στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα συνολική δύναμη των πεζών που εδρεύει στο φρούριο της Άσου κυμαίνεται συνήθως στους 200 - 300 στρατιώτες. Όπως και στο παλιό φρούριο, έτσι και εδώ δύο αρχηγοί είναι επικεφαλής 100 στρατιωτών, που είναι χωρισμένοι σε δύο λόχους των 50 ανδρών, ενώ άλλοι 100 (μόνο το 1608 αναφέρονται 200) βρίσκονται στην άμεση εξάρτηση του Διοικητή (governator) του φρουρίου. Αλλά και ο αριθμός των πυροβολητών του νέου φρουρίου είναι ενισχυμένος. Αναφέρονται λ.χ. το 1655 10 πυροβολητές και 120 μαθητευόμενοι, που εκπαιδεύονται στη σχολή πυροβολικού του φρουρίου και που έχουν επιλεγεί μέσα από τους κατοίκους της πόλης της Άσου και των γειτονικών οικισμών.¹²⁶

Η δύναμη πάντως του φρουρίου δεν κρίνεται ως επαρκής. Υπάρχουν εκκλήσεις για ενίσχυση της στρατιωτικής φρουράς. Ο Προβλεπτής Μάρκος Barbaro λ.χ., το 1609, ζητεί από τη βενετική Γερουσία ακόμη 40 στρατιώτες, χωρίς να παραλείπει να τονίσει ότι και τα καταλύματα του στρατού είναι ανεπαρκή και απαιτούνται άμεσες ενέργειες για τη βελτίωση των συνθηκών διαμονής της εκεί στρατιωτικής δύναμης.¹²⁷

3. Τη σημαντικότερη πεζική δύναμη στο νησί αποτελούσε το σώμα των τσέρνιδων (cernidi) ή επιλέκτων. Ονομάζονται στα έγγραφα και ordinanze ή ordinarii, τακτικοί στρατιώτες, γιατί πολλές φορές προέρχονται από τακτική στρατολογία, την οποία επέβαλλαν οι Βενετοί στους κατοίκους των αποικιών τους, ιδιαίτερα μετά την κρίση του β' βενετοτουρκικού πολέμου. Στην περίπτωση αυτή συντάσσονταν ειδικοί κατάλογοι των ικανών για στράτευση, ηλικίας 18-50 ή 20-65, ανάλογα κάθε φορά με τις υπάρχουσες πολεμικές

126. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 129.

127. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 130.

ανάγκες. Οι τσέρνιδες ήταν κάτοικοι του νησιού, ενώ οι αρχηγοί τους μπορούσε να είναι και ντόπιοι, αλλά και άλλοι Βενετοί υπήκοοι.¹²⁸

Οι βενετικές Αρχές του νησιού για να μπορούν να υπολογίζουν τις δυνατότητες στρατεύσης των τσέρνιδων, πραγματοποιούσαν συνολικές καταγραφές του πληθυσμού, μέσα στις οποίες υπολόγιζαν και τον αριθμό των στρατευσίμων – στα έγγραφα τους χαρακτηρίζουν με την έκφραση «*da fattione*» (Εικ. 13). Από ορισμένα στοιχεία που έχουμε κυρίως από τις εκθέσεις των Προβλεπτών του νησιού προς τη βενετική Γερουσία, και που καλύπτουν ένα περίπου αιώνα, διαπιστώνουμε ότι οι μάχιμοι της Κεφαλονιάς από το 1569 ως και το 1655 κυμαίνονται από 5.560 ως 15.000, ανάλογα κάθε φορά με τον αριθμό του συνολικού πληθυσμού.¹²⁹

Ο αριθμός των τσέρνιδων της Κεφαλονιάς, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουμε, κυμαίνεται στους 400 - 1200 και παρουσιάζει αυξανόμενη πορεία από το 16^ο στο 17^ο αιώνα, και είναι φυσικά στρατιώτες άμισθοι.¹³⁰

Ο ανώτερος διοικητής των τσέρνιδων (*governator di cernidi*) εδρεύει στην πρωτεύουσα του νησιού, στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου και ασκεί διοίκηση με τη βοήθεια δύο υπαρχηγών (*capì*), που έχουν ως αποστολή τους την οργάνωση του σώματος, την άσκηση των στρατευσίμων και γενικότερα όλη τη φροντίδα του έργου τους. Φαίνεται όμως ότι αρχικά οι τσέρνιδες υπάγονταν στους αρχηγούς της φρουράς του φρουρίου και ότι από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα λόγοι καλύτερης οργάνωσης επέβαλαν το διορισμό των δύο υπαρχηγών. Γιατί βλέπουμε λ.χ. το 1569 οι 400 τσέρνιδες να βρίσκονται στην άμεση φροντίδα και εποπτεία του Ottaviano da Imola, που ήταν ένας από τους δύο επικεφαλής της φρουράς του Αγίου Γεωργίου. Ενώ το 1602 ο Προβλεπτής Νικόλαος Bragadin αφαιρεί τη διοίκηση των τσέρνιδων από τον Μάρκο Soncino, που ήταν ταυτόχρονα και επικεφαλής 25 στρατιωτών της φρουράς, και την αναθέτει στον Simeon Strabali, τον οποίο μάλιστα χαρακτηρίζει ως «πρόσωπο ικανό και πρακτικό» για την άσκηση αυτού του

128. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 130.

129. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 130 και 131.

130. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 131.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
ΑΝΔΡΕΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ ΙΚΑΝΟΙ ΓΙΑ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Έτος	Ολικός πληθυσμός	Μάχιμοι (da fattione)	Ποσοστό επί του ολικού πληθυσμού	Άλλα στοιχεία	Αρχειακή πηγή
1569	24.392 (+ 1θάκη)	5.560	22,79 %		ASV, Relazioni, B. 83, χ.α., έγγρ. 21-7-1569
1582	22.000	7.000	31,8 %		ASV, ο.π., έγγρ. του 1582
1587	25.000	6.000	24 %		ASV, ο.π., έγγρ. 24-2-1587
1601	30.828	9.143 (4.000 για κωπηλάτες)	29,66 %	γέροι 1.005 παιδιά 6.495 γυναίκες 13.945	ASV, ο.π., έγγρ. του 1601
1603	43.000	14.000	32,55 %		ASV, ο.π., έγγρ. του 1603
1608	39.591	12.954	32,71 %	χωριά 226 γέροι 1.095 παιδιά 4.770 γυναίκες 20.768	ASV, ο.π., έγγρ. του 1608
1620	50.000	7.000	14 %		ASV, ο.π., έγγρ. του 1620
1622	50.000	7.000	14 %	Αναφέρεται στην πηγή ότι θεωρούνται στρατιώτες οι 18 - 50 ετών	ASV, ο.π., έγγρ. του 1622
1624	—	7.000	—		ASV, ο.π., έγγρ. 24-4-1624
1626	40.000	10.000	25 %		ASV, ο.π., έγγρ. 15-5-1626
1655	60.000	15.000 περίπου	25 %		ASV, ο.π., έγγρ. 10-9-1655

Εικ. 13: Πίνακας όπου έχουν καταγραφεί πληροφορίες σχετικά με το πληθυσμό του νησιού και τους άνδρες ικανούς για στράτευση. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 132.

έργου, γιατί πέρα από τα άλλα προσόντα του γνωρίζει και την ελληνική γλώσσα. Την ευκαιρία αυτή βρίσκει ο Προβλεπτής, όταν ο Soncino παίρνει άδεια και μεταβαίνει στη Βενετία. Αλλά κι όταν την επόμενη χρονιά (1603) ο Μάρκος Soncino αντικαθίσταται οριστικά από τον Anibal da Guasto, που έρχεται από τη Βενετία και αναλαμβάνει την αρχηγία των 25 στρατιωτών της φρουράς, ο Strabali μένει στη θέση του ως επικεφαλής των τσέρνιδων. Το 1608 εξάλλου ο Προβλεπτής Γερόλυμος Minio επισημαίνει την ανάγκη δύο αρχηγών στους τσέρνιδες. Φαίνεται ότι από εδώ και πέρα ο θεσμός των δύο ειδικών αρχηγών καθιερώνεται, γιατί στις εκθέσεις των Προβλεπτών έχουμε σαφείς ενδείξεις για την παρουσία τους, και μάλιστα το 1622 επισημαίνεται από τον Φραγκίσκο Boldù, Προβλεπτή τότε του νησιού, ότι οι δύο καπετάνιοι των τσέρνιδων, Ιωάννης Βαπτιστής Grilli και Λεονάρδος Boldù, δεν επαρκούν για την άσκηση των στρατευσίμων και προτείνει την αύξηση του αριθμού τους σε 4.¹³¹

Κόρια αποστολή των τσέρνιδων ήταν να φρουρούν τα παράλια του νησιού, καθώς και άλλες οχυρές θέσεις, και να καταδιώκουν τους ληστές και φυγόδικους. Θα μπορούσαμε δηλ. να πούμε ότι οι τσέρνιδες αποτελούσαν ένα στρατιωτικό σώμα σημερινής ακτοφρουράς ή γενικότερα πολιτοφυλακής.¹³²

Το σώμα όμως αυτό, που ήταν τόσο χρήσιμο για την άμυνα του νησιού, εξαιτίας αυτής της ίδιας της σύνθεσής του, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι ήταν διάσπαρτο στις διάφορες περιοχές του νησιού, αποκομμένο από το χώρο της Κεντρικής Διοίκησης –οδικό δίκτυο ουσιαστικά δεν υπήρχε– αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα οργάνωσης, πειθαρχίας και εκπαίδευσης. Τα προβλήματα αυτά επισημαίνονται συχνά από τις βενετικές Αρχές του νησιού και προτείνονται λύσεις στη βενετική Γερουσία.¹³³

131. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 131 και 133.

132. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 133.

133. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 133.

Το 1603 λ.χ. ο Προβλεπτής Νικόλαος Bragadin επισημαίνει ότι οι 700 τσέρνιδες της Κεφαλονιάς θα μπορούσαν να προσφέρουν καλές υπηρεσίες, αν ήταν πειθαρχημένοι και καλύτερα εκπαιδευμένοι. Τούτο όμως – συμπληρώνει – είναι αδύνατο κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες, γιατί θα πρέπει να επισκεφθεί κανείς αυτούς τους χώρους της παραμονής τους, να τους εκπαιδεύσει εκεί, και το νησί είναι μεγάλο. Μεγάλες προσπάθειες βέβαια καταβάλλει ο καβαλλιέρ Ανδρέας Χέλμης, αλλά το έργο είναι δύσκολο και δεν μπορεί να διεκπεραιωθεί από ένα μόνον άνδρα. Παράλληλα ο ίδιος Βενετός αξιωματούχος **επισημαίνει την ανάγκη να αυξηθεί ο αριθμός των τσέρνιδων. Θα πρέπει, τονίζει, να υπάρχει μεγάλη εφεδρεία, ώστε να επανδρώνονται οι σκοπιές (guardie) στα παράλια του νησιού για σιγουριά των κατοίκων, κυρίως από τον Απρίλη ως και τον Οκτώβρη, όταν ο κίνδυνος από τις πειρατικές επιδρομές είναι μεγαλύτερος.**¹³⁴

Το ίδιο πρόβλημα ανυπακοής και απειθαρχίας επισημαίνει και το 1626 ο Προβλεπτής Αντζολος Giustinian, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει ότι, ενώ οι τσέρνιδες φτάνουν στο σεβαστό αριθμό των 1200, ελάχιστες υπηρεσίες προσφέρουν. Για βελτίωση της κατάστασης μιλεί ο διάδοχος του Giustinian, ο Προβλεπτής Ανδρέας da Mosto το 1627. Σημειώνει ότι παρά τις αδυναμίες του σώματος, τα δύο τελευταία χρόνια διαπιστώνεται σχετική βελτίωση, και οι 1000 τσέρνιδες, που βρίσκονται κάτω από τη διοίκηση δύο Ιταλών αρχηγών, μπορούν να προσφέρουν αρκετές υπηρεσίες.¹³⁵

Δεν αποκλείεται βέβαια η σχετική αυτή αλλαγή να οφείλεται και στην παρουσία, κατά τα δύο τελευταία χρόνια, του ειδικού καπιετάνιου του πολέμου (capo di guerra), που έχει σταλεί από τη Βενετία και έχει αναλάβει την εποπτεία όλου του στρατού, ιππικού και πεζικού, στο νησί. Αλλά βελτιώσεις στην οργάνωση του σώματος των τσέρνιδων μαρτυρούνται σαφέστατα και 20 χρόνια περίπου αργότερα, το 1655, από αναφορά του

134. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 133.

135. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 133 και 135.

Προβλεπτή D. Michel, όπου σημειώνεται ότι οι τσέρνιδες του νησιού έχει προβλεφθεί να είναι χωρισμένοι σε 10 ομάδες κάτω από τη διοίκηση δύο αρχηγών, οι οποίοι θα έχουν στην εξουσία τους 5 ομάδες ο καθένας. Είναι καλά εκπαιδευμένοι, αλλά ο αριθμός τους φτάνει μόνο στους 700, ενώ θα έπρεπε να είναι 1000. ¹³⁶

Στην επόμενη σελίδα απεικονίζεται ένας συγκεντρωτικός πίνακας (Εικ. 14) για τους τσέρνιδες της Κεφαλονιάς από το έτος 1569 μέχρι 1682, σύμφωνα με τα έγγραφα που σώζονται στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας (Archivio di Stato di Venezia). Ο πίνακας αυτός βρίσκεται στο βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελίδα 134.

Ο φτερωτός λέοντας του Αγίου Μάρκου της Βενετίας, το Έμβλημα της Ενετικής Δημοκρατίας.

136. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 133.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
ΕΠΙΛΕΚΤΟΙ (ΤΣΕΡΝΙΔΕΣ - CERNIDI)

[Ήταν Κεφαλονίτες. Στους επικεφαλής τους συναντώνται και ξένοι.
Ορισμένες φορές ήταν κληρωτοί (τακτικοί, «ordinari»). Ονομάζονται και ordinanze]

Έτος	Ανώτερος Διοικητής (Governator) εδρεύει στο Κάστρο Αγ. Γεωργίου	Αρχηγοί λόχων (Capi)	Αριθμός συνολικής δύναμης	Πηγή
1569			400	ASV, Relazioni, B. 83, έγγρ. 21 - 7 - 1569
1582		Pietro Mastelli, Ιταλός	440	ASV, ο.π., έγγρ. του 1582
1587		Marco Soncino	437	ASV, ο.π., έγγρ. 24-2-1587
1602		Simeon Strabali		ASV, Senato III, Secreta, Cefalonia 1602-1609, έγγρ. 20-11-1602
1603		Ανδρέας Χέλμης	700	ASV, Relazioni, B. 83, έγγρ. του 1603
1608		Υπηρετούν δύο, επικεφαλής 500 ο καθένας	1000	ASV, ο.π., έγγρ. του 1608
1609	Γιον. Battista Grilli		1000	ASV, ο.π., έγγρ. του 1609
1611	Ανδρέας Χέλμης	Υπηρετούν δύο	1000	ASV, Secreta, Cefalonia 1610-1617, έγγρ. 30-9-1611
1613		Υπάρχουν δύο οργανικές θέσεις, στις οποίες από το 1611-1613 υπηρετούν διαδοχικά : Giovanni Corso, Giovanni Battista Grilli, Anibal Angelini, Rimondo Boldù, Ανδρέας Χέλμης, Δημ. Κλαδάς	1000	ASV, Relazioni, B. 83, έγγρ. του 1613
1618		Andrea Facoli Γιον. Battista Metaxas	900 (+ 550 fanti)	ASV, ο.π., έγγρ. 14-3-1618
1620			700 (+ 300 επικηρυγμένοι)	ASV, ο.π., έγγρ. του 1620
1622		Γιον. Battista Grilli Leonardo Boldù	1000	ASV, ο.π., έγγρ. του 1622
1626		Υπηρετούν δύο	1200	ASV, ο.π., έγγρ. 15-5-1626
1627		Δύο Ιταλοί	1000	ASV, ο.π., έγγρ. του 1627
1631	Andrea Striglia * Kost. Scipioni **			Τσιτσέλης, ΚΣ, Α', σ. 293, σημ. 5
1632		Υπηρετούν δύο	1000	ASV, ο.π., έγγρ. 10-9-1632
1635	Θεοδ. Χαριάτης			Τσιτσέλης, ΚΣ, Α', σ. 293, σημ. 5
1655			700 (+ 100 επικηρυγμένοι)	ASV, ο.π., έγγρ. 10-9-1655
1682	Κων. Λάσκαρης			Τσιτσέλης, ΚΣ, Α', σ. 293

* Ίσως Σδρίνιας (Σδρν).

** Προφανώς θα αντικατάστησε τον προηγούμενο μέσα στο 1631.

Εικ. 14: Πίνακας που συγκεντρώνει πληροφορίες σχετικά με τους τσέρνιδες του νησιού. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 134.

4. Τις πεζικές δυνάμεις του νησιού φαίνεται ότι ενίσχυαν και έμμιθοι Βενετοί υπήκοοι, που σημειώνονται στα έγγραφα ως φαντάροι (*fanti*), καθώς και ντόπιοι επικηρυγμένοι (*banditi*), που είτε εξαγόραζαν την ελευθερία τους υπηρετώντας στο στρατό, είτε προσέφεραν τις υπηρεσίες τους με μισθό. Από την πρώτη κατηγορία επισημάναμε 550 να υπηρετούν στο νησί διοικούμενοι από τους Ανδρέα Facoli και Ιωάννη Βαπτιστή Μεταξά το 1618. Ενώ λίγα χρόνια προηγουμένως, το 1602, ο Προβλεπτής Νικόλαος Bragadin, αναφερόμενος σε δαπάνες της Διοίκησης, σημειώνει ότι έχει να πληρώσει και 200 στρατιώτες (*soldati*). Για τους επικηρυγμένους γνωρίζουμε ότι 300 απ' αυτούς είχαν καταταχθεί στο στρατό το 1620 και 100 το 1655.¹³⁷

Ναυτικές δυνάμεις. Η Κεφαλονιά, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, διέθετε ελάχιστες ναυτικές δυνάμεις, που εντάσσονταν στο βενετικό στόλο της Ανατολής. Τυπική υποχρέωσή της ήταν η επάνδρωση και ο εξοπλισμός τριών γαλερών, αλλά ουσιαστικές συνθήκες υπαγόρευαν κάθε φορά την εξόφληση ή όχι αυτού του χρέους, γιατί ο εξοπλισμός για τη συντήρηση μιας γαλέρας απαιτούσε περίπου 450 - 600 δουκάτα. Η προστασία του νησιού από τη θάλασσα είχε ενταχθεί στα πλαίσια του γενικότερου σχεδίου, που ήταν στην ευθύνη του Γενικού Διοικητή της θάλασσας (*Capitan General da mar*), ενός δηλ. αρχιναυάρχου, κατά τη σύγχρονη ορολογία, που έδρευε στην Κέρκυρα και που κάλυπτε όλες τις κτήσεις του Ιονίου και του Αιγαίου Πελάγους.¹³⁸

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε ως τώρα, η Κεφαλονιά μαζί με τη Ζάκυνθο, στις αρχές της βενετικής κυριαρχίας και συγκεκριμένα το 1513 κατόρθωσαν να εξοπλίσουν μόλις μια γαλέρα, ενώ το 1569 οι δυνατότητες μόνης της Κεφαλονιάς επαρκούν επίσης για μια. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα φαίνεται ότι οι οικονομικές συνθήκες του νησιού έχουν βελτιωθεί, γιατί το 1608 το νησί ανταποκρίνεται εξ ολοκλήρου στην υποχρέωσή του, αλλά και

137. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 135.

138. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 135 - 136.

πάλι ο Προβλεπτής Γερόλυμος Μίνιο σημειώνει στην έκθεσή του ότι με δυσκολία κατόρθωσε να εξοπλίσει τις τρεις γαλέρες από τις προνομιούχες οικογένειες. Μόνο το 1655 συναντούμε μια σημαντική συμμετοχή των Κεφαλονιτών με 15 γαλέρες, που εξοπλίζονται με σκοπό να λάβουν μέρος στο νέο τουρκοβενετικό πόλεμο. Είναι πάντως γεγονός ότι το νησί έχει μεγαλύτερες δυνατότητες για τη στρατολόγηση κωπηλατών. Δύο ενδείξεις που έχουμε από ανέκδοτες πηγές μας πληροφορούν ότι ο αριθμός των κωπηλατών που είναι διαθέσιμοι να στρατευτούν ανέρχεται σε 4.000 το 1601 και σε 1000 το 1632.¹³⁹

Φρούρια και σκοπιές

Τα οχυρωματικά έργα που βρήκαν οι Βενετοί στην Κεφαλονιά καθώς και όσα οι ίδιοι πραγματοποίησαν συνέβαλαν πολύ στην αμυντική θωράκιση του νησιού. Τα δύο φρούρια, του Αγίου Γεωργίου και της Άσου, και οι παραλιακές σκοπιές υπήρξαν πράγματι οχυρώσεις, που κάλυπταν τις στρατηγικές επιδιώξεις των νέων κατακτητών της Κεφαλονιάς, αλλά συνάμα προστάτευαν τους κατοίκους από τις τουρκικές και πειρατικές επιδρομές.¹⁴⁰

Το Φρούριο του Αγίου Γεωργίου. Στα έγγραφα συναντάται με την επονομασία «Fortezza di Cefalonia» (φρούριο της Κεφαλονιάς) και «Fortezza Vecchia» (παλιό φρούριο), και έτσι αντιδιαστέλλεται από το φρούριο της Άσου (Fortezza di Asso), που είναι νεότερο.

Το φρούριο του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται κτισμένο πάνω σ' ένα λόφο περίπου 300 μ. ύψους, στα νότια του Αργοστολίου και σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων. Έχει έκταση περίπου 16.000 τ.μ. και περίμετρο γύρω στα 600 μ.¹⁴¹ Η θέση του είναι οπωσδήποτε επίκαιρη, γιατί δεσπόζει σε ολόκληρη την περιοχή της Κρανιάς μέχρι το Αργοστόλι και προς τα νότια εξασφαλίζεται άνετη ορατότητα της Λειβαθώς μέχρι τις ακτές του Κατελιού (**Εικ. 15**). Έτσι από τους προμαχώνες του (**Εικ. 16**) θα μπορούσε να ασκηθεί έλεγχος

139. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 135.

140. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 136.

141. Βλ. Νικολάου Φ. Κοσμετάτου, *Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας*, Αθήνα 1966, σελ. 32.

ολόκληρου του γύρω πεδινού μέρους, καθώς και ενός θαλάσσιου χώρου μεγάλης ακτίνας. Αλλά κυρίως το φρούριο αυτό είχε αμυντικούς σκοπούς και χρησίμευε για καταφύγιο των Αρχών σε περίπτωση κατά την οποία οι επιδρομείς θα διασπούσαν την αμυντική γραμμή των παραλίων και θα εισχωρούσαν στο εσωτερικό του νησιού.¹⁴²

Εικ. 15 : Ορατότητα ολόκληρης της πεδιάδας της Λειβαθούς και του θαλάσσιου χώρου μεταξύ Ζακύνθου – Κεφαλονιάς. Δεξιά στο βάθος διακρίνεται η Ζάκυνθος.

Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, οι Βενετοί μόλις έγιναν κύριοι του νησιού φρόντισαν αμέσως για την οχυρωματική ενίσχυση του φρουρίου. Το 1504, όπως προαναφέρθηκε, κατασκευάστηκε ένα νέο εξωτερικό περιτείχισμα, που σώζεται μέχρι σήμερα, από το μηχανικό Νικόλαο Τσιμάρια και από ειδικούς τοιχοδόμους που κλήθηκαν από τη Βενετία¹⁴³. Από εδώ και πέρα οι προσθήκες και βελτιώσεις που γίνονται είναι συχνές. Επαρκείς περιγραφές

142. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 137.

143. Βλ. Ηλία Α. Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, τόμ Α', Εν Αθήναις 1904, σελ. 618 και 884.
Νικολάου Φ. Κοσμετάτου, Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας, Αθήναι 1966, σελ. 32.

του φρουρίου κάνουν οι εκάστοτε Προβλεπτές του νησιού στις εκθέσεις τους προς τη βενετική Γερουσία και σημειώνουν εκεί τις οχρωματικές εργασίες που γίνονται, καθώς και τις αναφυόμενες ανάγκες βελτίωσης.¹⁴⁴

Εικ. 16 : Ο βορειοανατολικός προμαχώνας με τους ωραίους προβόλους.

Το 1569 λ.χ., ο τότε Προβλεπτής Νικόλαος da Mula αναφέρει χαρακτηριστικά ότι το φρούριο είναι χτισμένο σε πολύ καλή θέση, ότι απέχει από τις θάλασσες και τα λιμάνια 5 περίπου μίλια και ότι δεν είναι δυνατό «να υπονομευτεί» από καμιά μεριά. Αντίθετα ο Ιερώνυμος Tierolo, το 1584, τονίζει ότι είναι πολύ μικρό σε χώρο και ότι σε περίπτωση πολέμου δεν μπορεί να διασφαλίσει τους κατοίκους. Γι' αυτό ακριβώς και προτείνει την επέκτασή του από την πλευρά του Πονέντε. Μάλιστα ο ίδιος κατόρθωσε να ενισχύσει και να ανανεώσει τη σκοπιά στην κύρια είσοδο του φρουρίου.¹⁴⁵

144. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 137 - 138.

145. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 138.

Ολόκληρη η διαμόρφωση του φρουρίου παρουσιάζει τρία κύρια μέρη: Το εξωτερικό περιτείχισμα, τον εσωτερικό περίβολο που έχει σχήμα πετάλου, και μια βραχώδη κορυφή που βρίσκεται στο κέντρο του περιβόλου, όπου σώζονται τα ερείπια του λεγόμενου Παλαιού Φρουρίου.¹⁴⁶

Φαίνεται ότι οι Βενετοί ενίσχυσαν ιδιαίτερα το βορειοανατολικό μέρος του τείχους, καθώς και το τμήμα που βρίσκεται απέναντι από το Προάστιο, απ' όπου το έδαφος είναι ομαλότερο και οι επιθέσεις θα ήταν ευκολότερες. Γιατί από την πλευρά του Προαστίου ανοικοδομήθηκε ο ισχυρότερος προμαχώνας, ενώ στην πρόσοψη που είναι στραμμένη προς το Αργοστόλι υπάρχουν επιχωματώσεις ύψους 1,70 μ. και πάνω σ' αυτές επάλξεις πλάτους 2 μ. Σήμερα πάνω στις σωζόμενες επάλξεις διακρίνονται θυρίδες τηλεβόλων 90°, πολεμίστρες για ελαφρότερα όπλα και παρατηρητήρια.¹⁴⁷

Το νοτιοδυτικό μέρος του τείχους ήταν ασθενέστερα εξοπλισμένο. Η θωράκιση του φρουρίου από την πλευρά αυτή ήταν φυσική, γιατί το έδαφος είναι δύσβατο, βραχώδες και απότομο, έτσι ώστε να μη προσφέρεται για την επίθεση και ανάπτυξη του πεζικού με τα δεδομένα της εποχής εκείνης (**Εικ. 17**).¹⁴⁸

Εικ. 17 : Η νοτιοδυτική πλευρά του τείχους με τη φυσική θωράκιση. Φωτ. του 1938 πριν από την πτώση της σκοπιάς, από το βιβλίο του Ν. Φ. Κοσμετάτου.

146. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 138. Νικολάου Φ. Κοσμετάτου, Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας, Αθήνα 1966, σελ. 33.

147. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 138. Νικολάου Φ. Κοσμετάτου, ό.π., σελ. 34.

148. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 138.

Εικ. 18 : Μία από τις σκοπιές (*guardia*) του δυτικού τείχους, όπως διατηρούνταν μέχρι το 1938, με πανοραμική θέα της πεδιάδας της Λειβαθούς. Από το βιβλίο του Ν. Φ. Κοσμετάτου.

Πέντε, τουλάχιστον, λίθινες, κυλινδρικές, με θολωτή σκεπή σκοπιές (*guardie*) υπήρχαν στο φρούριο (**Εικ. 18**). Οι δύο ήταν κτισμένες στα νότια τείχη, σε υπερυψωμένα σημεία των επάλξεων και είχαν οπτικό πεδίο που έφτανε μέχρι το θαλάσσιο στενό μεταξύ Ζακύνθου και Κεφαλονιάς. Έτσι μπορούσαν να ελέγχουν ενδεχόμενη εμφάνιση πειρατών ή του τουρκικού στόλου, καθώς και τη πρόσβαση προς το φρούριο και την πόλη.

Οι άλλες τρεις σκοπιές βρίσκονταν στη δυτική πλευρά. Η πρώτη βρίσκεται περίπου στο μέσον του δυτικού τείχους, για να ελέγχει την άνοδο προς την πόλη και τις δεκτικές σε αποβάσεις νοτιοδυτικές ακτές του νησιού. Ταυτόχρονα έλεγχε και την κίνηση εντός του φρουρίου, το στόμιο της μεγάλης δεξαμενής του κάστρου και τις παρακείμενες του στομίου αυτού αποθήκες. Η δεύτερη έλεγχε την άνοδο της σκάλας που συνέδεε από τα δυτικά, το νότιο με το βόρειο τμήμα του φρουρίου. Η σκοπιά αυτή φαίνεται, ότι φύλασσε ταυτόχρονα και την κατοικία του προβλεπτή του νησιού, που

σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, ήταν κτισμένη στην βορειοδυτική πλευρά του φρουρίου προσφέροντάς του μοναδική θέα προς την πεδιάδα της Λιβαθούς και το Αργοστόλι. Η τρίτη σκοπιά ήταν στη βόρεια άκρη του δυτικού τμήματος του φρουρίου με κατόπτευση και αυτή προς το Αργοστόλι. Σήμερα δεν έχει απομείνει καμία.

Μέσα στο φρούριο υπήρχαν κτίρια δημόσια και ιδιωτικά, ναοί, αποθήκες τροφίμων και πυρομαχικών, στρατώνες, νοσοκομεία, φυλακές, δεξαμενές νερού. Ακόμη, υπάρχουν πληροφορίες ότι πάνω σε πολλά κτίρια ήταν εντοιχισμένα οικοδόμημα ευγενών. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τους ναούς του φρουρίου. Αναφέρονται: ο ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου και τέσσερις καθολικοί : S. Niccolò, S. Maria Della Guardia, η λεγόμενη Παναγιά της Βάρδιας, Scuola Del Santissimo Sacramento και S. Zorzi. Σήμερα φυσικά στο χώρο αυτόν δεν υπάρχουν παρά μόνο ερείπια, σκεπασμένα και αυτά με χώμα, που επισώρευσαν οι βροχοπτώσεις.¹⁴⁹

Το φρούριο του Αγίου Γεωργίου χάνει την αμυντική του σημασία από τα τέλη κιόλας του 16^{ου} αιώνα. Η άμυνα πια του νησιού απαιτεί την ανέγερση οχυρών κοντά στις θάλασσες και τα λιμάνια. Στις αναφορές των Προβλεπτών προς τη βενετική Γερουσία γίνονται εκκλήσεις για την ανοικοδόμηση νέου φρουρίου στην Άσο και κοντά στο Αργοστόλι, στο ακρωτήρι των Αγίων Θεοδώρων. Οι Προβλεπτές Φραγκίσκος Boldù (1622) και Ανδρέας da Mosto (1627) τονίζουν ότι το φρούριο του Αγίου Γεωργίου δεν εξυπηρετεί πια, γιατί βρίσκεται μακριά από το λιμάνι του Αργοστολίου, και επισημαίνουν την ανάγκη της ίδρυσης εκεί νέου φρουρίου. Τούτο βέβαια δεν πραγματοποιήθηκε, αλλά το 1757, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι Αρχές του νησιού μετακόμισαν οριστικά στο Αργοστόλι, που τότε έγινε και η πρωτεύουσα του νησιού.¹⁵⁰

149. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 138 - 139.

150. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 139.

Το φρούριο της Άσου. Η υπόθεση για την ανέγερση του φρουρίου της Άσου ανοίγει το 1585, όταν πρεσβεία της Κοινότητας της Κεφαλονιάς ζητεί από τη βενετική Γερουσία την ίδρυσή του, με σκοπό να καταφεύγει σ' αυτό ο πληθυσμός του νησιού «σε περίπτωση πολέμου και επιδρομής απίστων». Η υλοποίηση όμως των σχεδίων αρχίζει 8 χρόνια αργότερα, το 1593, όταν με ψήφισμά της η βενετική Γερουσία συγκροτεί ειδική επιτροπή από τον Γενικό Προβλεπτή της Κρήτης Ιωάννη Mocenigo, τον Προβλεπτή του Στόλου Ιωάννη Bembo, τον Προβλεπτή της Κέρκυρας Βικέντιο da Canal και τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς Βαρθολομαίο Moro. Η κύρια ευθύνη και ο συντονισμός των ενεργειών ανατίθενται στον Ιωάννη Mocenigo. Με την ίδια απόφαση ορίζεται να συνεργαστεί με την επιτροπή ο μηχανικός του νησιού, ο Μαρίνος di Zentilini d'Este, που τότε υπηρετούσε ως μηχανικός και επικεφαλής των πυροβολητών στο φρούριο του Αγίου Γεωργίου.¹⁵¹

Στόχος των Βενετών ήταν να ιδρυθεί ένα ισχυρό φρούριο - πόλη με μόνιμο πληθυσμό. Πήραν όλα τα μέτρα ώστε το έργο να πραγματοποιηθεί με ταχύ ρυθμό και φρόντισαν αμέσως για τα οικονομικά, τεχνικά, στρατιωτικά και διοικητικά ζητήματα, πράγμα που δηλώνει τη μεγάλη στρατιωτική σημασία του.¹⁵²

Την εποπτεία της ανέγερσης του οχυρού ανέλαβε με δικαιοδοσία διοικητή, ο Ραφαήλ Rasponi, που υπηρετούσε προηγουμένως επικεφαλής των τσέρνιδων στην Κρήτη και θεωρήθηκε ως πρόσωπο έμπειρο και ικανό για το έργο αυτό. Μετά το θάνατό του, η βενετική Γερουσία ανέθεσε τις 2 Οκτωβρίου 1594 τη συνέχιση του έργου στον ευγενή Βενετό Αμβρόσιο Corner, που υπηρετούσε ως Σύμβουλος της Διοίκησης. Ο Corner πήρε τότε τον τίτλο του Αντιπροβλεπτή του φρουρίου της Άσου (Vice Provveditor della Fortezza) με μηνιαίο μισθό 60 δουκάτα.¹⁵³

Η συμβολή του Corner στην ανέγερση του φρουρίου διαπιστώνεται από την έκθεση που υπέβαλε ο ίδιος το 1597 στη Γερουσία. Από εκεί

151. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 140.

152. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 140.

153. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 140.

μαθαίνουμε ότι το σημαντικότερο πρόβλημα του οχυρού ήταν η ύδρευση, γιατί φυσική πηγή στο χώρο εκείνο δεν υπήρχε. Γίνεται μια προσπάθεια να ανοιχτεί πηγάδι κοντά στη θάλασσα και συγχρόνως προτείνεται να επισκευαστούν οι δεξαμενές που υπήρχαν μέσα στο φρούριο. Ο Corner αναφέρει ότι η συνολική δαπάνη για το έργο το 1597 είχε φτάσει στο ποσό των 35.000 δουκάτων περίπου.¹⁵⁴

Μετά τον Corner τη διοίκηση του φρουρίου ασκεί ειδικός Προβλεπτής, ο οποίος ελέγχεται από τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς. Οι εργασίες φυσικά δεν σταματούν. Γίνονται συνεχώς βελτιώσεις, κατασκευάζονται τείχη, αναχώματα, αποθήκες τροφίμων και πυρομαχικών, και διευρύνονται οι στέρνες. Ο Προβλεπτής του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου Νικόλαος Bragadin το 1602 υποβάλλει στο Δόγη λεπτομερή κατάσταση των εργασιών, που είχαν πραγματοποιηθεί μέχρι τότε με αναλυτικό λογαριασμό των εξόδων. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει, ως τον Αύγουστο του 1602 ο συνολικός λογαριασμός φτάνει στο ποσό των 59.791 δουκάτων. Αναλυτικά κατά περιόδους διοικήσεων Προβλεπτών τα έξοδα σημειώνονται ως εξής:

Διοίκηση	Δουκάτα
Βαρθολομαίου Moro	33.764
Μαρκαντωνίου Pisani	9.033
Ιωάννη - Αντωνίου Foscarini	1.627
Αλοΐσιου Michel	6.934
Νικολάου Bragadin (ως τον Αύγουστο 1602)	8.433

Η θέση του φρουρίου, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Corner, είναι εξαιρετική, καθώς βρίσκεται πάνω σε μία βραχώδη χερσόνησο με απόκρημνες ακτές ύψους 40 - 100 βημάτων (1 βήμα = 1,738 μ.), που δεν είναι δυνατό να προσβληθεί παρά μόνο από το στενό πλάτους περίπου 30 βημάτων, που συνδέει τη χερσόνησο με το υπόλοιπο νησί. Εξάλλου το λιμάνι της Άσου, με

154. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλο, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 140 - 141.

την προσθήκη ενός κυματοθραύστη, θα μπορούσε να γίνει ασφαλέστατο καταφύγιο για 50 γαλέρες.¹⁵⁵

Το φρούριο θα χάσει τη στρατηγική του σημασία μετά το 1684, όταν πια θα ανακτηθεί η Λευκάδα από τους Βενετούς. Η διοίκησή του όμως θα παραμείνει στα χέρια Προβλεπτή ως την οριστική κατάλυση της βενετικής κυριαρχίας (1797).¹⁵⁶

Σ κ ο π ι έ ς (guardie). Για την καλύτερη φρούρηση του νησιού και την αντιμετώπιση των πειρατικών επιδρομών, στα τέλη του 16^{ου} αιώνα χτίστηκαν σε επίκαιρα παραλιακά σημεία σκοπιές και πύργοι - παρατηρητήρια κυρίως πάνω σε υψώματα. Οι σκοπιές αυτές ονομάζονταν από το λαό **βαρδιόλες**¹⁵⁷ και οι πύργοι **βιγγλες** από το ρήμα *vigilare* (εποπτεύω, επιτηρώ, ελέγχω, επαγρυπνώ). Εξ ου και οι τοποθεσίες Βιγλί, Μεροβίγγλι, Παλιοβίγγλα, Βιγγλανάς, Νεροβίγγλι και το χωριό Βιλατόρια. Δεν θα πρέπει όμως να γίνεται σύγχυση των παραλιακών σκοπιών με τις λεγόμενες «κούλιες», φυλάκια των νεότερων χρόνων, που είχαν χτιστεί στις παραλίες για λόγους τελωνειακούς και υγειονομικούς.¹⁵⁸

Ο Παρτς και ο Τσιτσέλης αναφέρουν αμαρτύρητα ότι 126 τέτοια φυλάκια ενίσχυσαν τότε την ασφάλεια του τόπου¹⁵⁹. Ο ίδιος αριθμός επιβεβαιώνεται και στις αρχές του επόμενου αιώνα (1626) από αναφορά του Προβλεπτή Άντζολου Giustinian. Ενώ στα 1584, δηλ. 42 χρόνια νωρίτερα, ο Προβλεπτής Ιερώνυμος Tierolo, σε μια αναλυτική περιγραφή που κάνει των παραλιακών αυτών φυλακίων, ανεβάζει τον αριθμό τους στα 129.¹⁶⁰ Στην περιγραφή αυτή στηριχθήκαμε για να εντοπίσουμε και να καταγράψουμε τις βιγγλες - βαρδιόλες που υπάρχουν σήμερα στην Κεφαλονιά και που θα δούμε πιο αναλυτικά στο κεφάλαιο του δικτύου και της χωροθέτησής τους.

155. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 141.

156. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 141 - 142.

157. Βλ. περισσότερα στη παράγραφο "Βενετσιάνικες βαρδιόλες", σελ. 15 - 16 της πτυχιακής.

158. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 141.

159. Βλ. Ιωσήφ Παρτς, Κεφαλληνία και Ιθάκη, Εν Αθήναις 1892, σελ. 117. Ηλία Α. Τσιτσέλη,

Κεφαλληνιακά Σύμμικτα, τόμ. Β', Εν Αθήναις 1960, σελ. 410.

160. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 142.

Σύμφωνα με πληροφορίες από ανέκδοτες πηγές, τη στρατιωτική δύναμη των σκοπιών αποτελούσαν υπείς, έμμισθοι και *decimali*, με το αντιστάθμισμα δηλ. της δεκάτης, καθώς και πεζοί από το σώμα των τσέρνιδων. Ο Ιερώνυμος Tierolo στην αναφορά του το 1584 κάνει λόγο για υπείς στις σκοπιές. Το 1603 ο Προβλεπτής Νικόλαος Bragadin επισημαίνει την ανάγκη να στρατολογούνται περισσότεροι τσέρνιδες για να υπηρετούν στις σκοπιές από τον Απρίλη μέχρι τον Οκτώβρη, όταν αυξάνεται ο κίνδυνος από τις πειρατικές επιδρομές.¹⁶¹

Η εποπτεία ολόκληρης αυτής της δύναμης είχε ανατεθεί σ' ένα διοικητή (*gubernator*), ο οποίος είχε στην προσωπική συνοδεία του ένα μικρό αριθμό υπέων, γύρω στους 10, και φρόντιζε για την οργάνωση και την εύρυθμη λειτουργία των φυλακίων. Μνημονεύονται συχνά τα ονόματα αξιόλογων διοικητών των σκοπιών μέσα στις εκθέσεις ή στην αλληλογραφία των Προβλεπτών του νησιού. Γνωρίζουμε λ.χ. ότι το 1622 τη φροντίδα και προστασία των λιμανιών και παραλίων γενικά είχε αναλάβει ο Ιάκωβος Στράμπαλης, Κύπριος, από ευγενή και αξιόλογη οικογένεια, που υπηρετεί στο νησί με τον τίτλο του «*capetanio del Bevedo*» και του «*guardiano del isola*». Ο ίδιος, το 1613, με τη συνεργασία των Συνδίκων είχε αναλάβει την καταγραφή των κατοίκων, που μπορούσαν να υπηρετήσουν στις σκοπιές. Αργότερα πάλι, το 1655, απαντάται με το ίδιο αξίωμα ο Θεόδωρος Κόκκινος του Νικολάου.¹⁶²

Φαίνεται τέλος, ότι είχε καθιερωθεί και ειδική εισφορά για τις σκοπιές, γιατί το 1647 διατάσσονται οι εκπρόσωποι (*deputati*) των σκοπιών να ανοίξουν βιβλίο, μέσα στο οποίο να καταγράφονται τα ποσά. Πρόστιμο επιβαλλόταν σ' όσους δεν πλήρωναν την εισφορά τους.¹⁶³

161. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 142.

162. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 142 - 143.

163. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 142, υποσημείωση 4.

Αμυντικά σχέδια για την αντιμετώπιση των πειρατικών επιδρομών

Όπως αναφέραμε στα κεφάλαια της πειρατείας, για πολλούς αιώνες η πειρατοκρατία υπήρξε πραγματική μάστιγα για τη Κεφαλονιά. Οι βενετικές Αρχές του νησιού προσπάθησαν να οργανώσουν ένα σύστημα άμυνας και προστασίας από τους πειρατές. Οι λύσεις όμως που μελετούσαν και οι αποφάσεις τους, δεν ήταν πάντα όσο συχνές και άμεσες επιβαλλόταν.

Το 1540 ο Alex Contarini προτείνει την ανέγερση πύργων επιφυλακής (παρατηρητήρια) στην Κεφαλονιά. Οι πύργοι αυτοί ή βίγλες, κατασκευασμένοι σε τακτές αποστάσεις, ήταν σκοπιές, από όπου οι ταγμένοι άνδρες θα παρακολουθούσαν την κίνηση πέλαγος και θα ειδοποιούσαν τους κατοίκους της υπαίθρου για κάθε ύποπτη εμφάνιση, με φωτιές και καπνούς. Το 1571 ολοκληρώθηκε η ανέγερση 126 πύργων - σκοπιών σε διάφορα σημεία του νησιού για την έγκαιρη εντόπιση των πειρατικών πλοίων.¹⁶⁴

Το 1543 ο Ιωσήφ Παρτς σημειώνει ότι οι τοπικές Αρχές μελετούσαν να ελαττώσουν τον αριθμό των οικισμών και να συγκεντρώσουν τον πληθυσμό σε μεγαλύτερα χωριά εξαιτίας των ενοχλήσεων των πειρατών, και συμπληρώνει ότι κυρίως δέχονταν τις επιδρομές η περιοχή της Ερίσου και η Ιθάκη, που βρίσκονταν πλησιέστερα στην τουρκοκρατούμενη Λευκάδα. Δεν θα είχε ληφθεί κανένα μέτρο μέχρι το 1556, όταν οι κάτοικοι της Κεφαλονιάς δέχτηκαν μεγάλη επιδρομή των Τούρκων και μέρος του πληθυσμού οδηγήθηκε στην αιχμαλωσία.¹⁶⁵

Ο Χιώτης, στα απομνημονεύματά του, αναφέρει ότι στα τέλη του 16^{ου} αιώνα συχνά εξορμούσαν οι Τούρκοι από τη Λευκάδα και προσέβαλλαν και λήστευαν τις περιοχές της Πυλάρου, της Ερίσου και της Θηνιάς, και ότι δόθηκαν εντολές στο Διοικητή του φρουρίου της Άσου να εντείνει την επαγρύπνησή του και να αποκρούει ένοπλα τους πειρατές. Παρόμοιες πληροφορίες μας δίνει ο Τοιτσέλης για την ίδια περιοχή, ο οποίος μάλιστα

164. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 401.

165. Βλ. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 145. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, ό.π., σελ. 397.

αναφέρει ότι οι Κεφαλονίτες έστειλαν, το 1634, το Δ. Κρασά ως πρέσβη στη Βενετία και ζήτησαν να επιτραπεί στους κατοίκους της Ερίσου να θερίζουν τα δημητριακά τους χωρίς την παρουσία του υπαλλήλου για το φόρο της δεκάτης, ώστε να συγκεντρώνουν τους καρπούς, προτού επιπέσουν οι επιδρομείς.¹⁶⁶

Στα τέλη του 16^{ου} και τον 17^ο αιώνα, οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση των πειρατών από τους Βενετούς Προβλεπτές εντείνονται και τα αμυντικά σχέδια είναι τώρα περισσότερο αποτελεσματικά.

Στο τέλος του 1611 τα δύο νησιά, η Κεφαλονιά και η Ιθάκη, είναι ανάστατα από μια επικείμενη επιδρομή. Όπως μαρτυρεί επιστολή του Προβλεπτή Ιερώνυμου Trivisan προς το Δόγη, στη Λευκάδα έχουν αράξει 16 πειρατικά μπαρμπαρέζικα πλοία, που είναι έτοιμα να κτυπήσουν τα δύο νησιά και κυρίως την Ιθάκη. Ο Ιερώνυμος Trivisan με απεσταλμένους του ανώτερους αξιωματικούς συγκεντρώνει ακριβή στοιχεία και ενημερώνει το διοικητή του στόλου και τους Προβλεπτές της Κέρκυρας και της Ζακύνθου. Παράλληλα αποστέλλεται στην Ιθάκη ο καπετάνιος της κεφαλληνιακής ακτοφυλακής (των τσέρνιδων) Ιωάννης Corto, ένας έμπειρος και τολμηρός αξιωματικός, με σκοπό να συνδράμει στην οργάνωση της άμυνας. Παραγγέλλεται ακόμη στον τοπικό καπετάνιο της Ιθάκης να ενισχύσει τις φρουρές του νησιού, ώστε η επαγρύπνηση να γίνεται νύχτα και ημέρα. Έχει προβλεφθεί και ο ανεφοδιασμός με αρκετή ποσότητα μπαρούτης, που θα μεταφερθεί εκεί από την Κεφαλονιά.¹⁶⁷

Στο αναμεταξύ οι κάτοικοι της Ιθάκης παίρνουν μέτρα προστασίας για τις γυναίκες και τα παιδιά. Πολλοί έχουν ήδη μεταφερθεί στην Κεφαλονιά και βρήκαν προσωρινή στέγη στις περιοχές της Ερίσου και της Πυλάρου. Σύμφωνα με πληροφορίες του Ιωάννη Λευκαδίτη, διοικητή του ιππικού, ο οποίος είχε επισκεφθεί την Ιθάκη τις 28 Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου, πολλά γυναικόπαιδα βρίσκονται στην παραλία του Βαθιού περιμένοντας με αγωνία

166. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 145.

167. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 146.

τις βάρκες για να μεταφερθούν στις απέναντι ακτές της Κεφαλονιάς. Δεν γνωρίζουμε αν τελικά πραγματοποιήθηκε η επιδρομή.¹⁶⁸

Τον Ιούνιο της επόμενης χρονιάς (1612) ο κίνδυνος επανεμφανίζεται. Πέντε μπαρμπαρέζικες γαλέρες τούτη τη φορά τριγυρίζουν σε θέση πορείας γύρω από την Κεφαλονιά. Μια απ' αυτές κατόρθωσε να προσαράξει στο Φισκάρδο, όπου, όπως φαίνεται, το πλήρωμά της επιδόθηκε σε λεηλασίες και αιχμαλωσίες, γιατί δύο τουλάχιστο κάτοικοι της περιοχής αυτής είναι βέβαιο ότι συνελήφθησαν από τους πειρατές. Ο διοικητής της Ιθάκης πληροφορεί τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς, ότι οι κάτοικοι εκεί είναι ανήσυχoi, όχι τόσο για την ασφάλειά τους, «γιατί είναι αποφασισμένοι να υπερασπίσουν το νησί», όσο γιατί δεν μπορούν να περάσουν στη νησίδα Άτοκο, όπου έχουν συγκεντρώσει μεγάλη ποσότητα σιτηρών. Στις εκκλήσεις του διοικητή της Ιθάκης ο Προβλεπτής της Κεφαλονιάς Ιερώνυμος Trivisan ανταποκρίνεται αμέσως στέλνοντας δυνάμεις να ενισχύσουν την άμυνα.¹⁶⁹

Χαρακτηριστική είναι η επιδρομή που σημειώνεται το 1613, από Τούρκους πειρατές τούτη τη φορά, στην περιοχή του Ελιού, γιατί, όπως μαθαίνουμε από επιστολή του Προβλεπτή Ανδρέα Tierolo, αντιμετώπιστηκε από ένα μόνο υπέα, τον Βασίλη Σδρίνια (Σδριν), ο οποίος, φαίνεται, κατοικούσε στο μέρος εκείνο. Σημειώνεται συγκεκριμένα στο έγγραφο ότι οι κουρσάροι καταδιώχθηκαν από τον Σδρίνια και αναγκάστηκαν να μπουν στις γαλέρες τους σε κακή κατάσταση. Για την ανδραγαθία του ακριβώς αυτή ο Σδρίνιας διορίζεται από τον Tierolo το 1616 αρχηγός ενός λόχου υπέων, σε αντικατάσταση του Σταμάτη Κομποθέκρα, που είχε ήδη πεθάνει.¹⁷⁰

Στα 1638 επίσης παρακολουθούνται και καταγράφονται από τις βενετικές Αρχές οι κινήσεις κάποιου κουρσάρου Valarano, που φαίνεται ότι πρόκειται για φοβερό πειρατή. Τον Αύγουστο αυτής της χρονιάς ο Valarano επισημαίνεται να κινείται με 32 υποταχτικούς του στο Ιόνιο και συγκεκριμένα στο θαλάσσιο χώρο ανάμεσα Ιθάκης, Κεφαλονιάς και των ακτών της

168. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 146.

169. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 146 - 147.

170. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 147.

Πελοποννήσου. Ο Ιωάννης Cappello, Προβλεπτής τότε του νησιού, ενημερώνει τη βενετική Γερουσία τονίζοντας ιδιαίτερα «την οργή, τις προθέσεις και τις διακηρύξεις» του κουρσάρου αυτού, που τούτη τη φορά περισσότερο παρά ποτέ έχει επιδοθεί σε τρομερές καταστροφές σε βάρος «των φτωχών αυτών κατοίκων» της Κεφαλονιάς.

Παρόμοιες περιπτώσεις κρατούσαν πάντοτε σε ένταση ανησυχίας και συνεχή επαγρύπνηση τόσο τις βενετικές Αρχές, όσο και τον πληθυσμό του νησιού. Η απλή παρουσία πολλές φορές ξένων πλοίων γινόταν αφορμή να τεθεί ολόκληρος ο στρατός σε ετοιμότητα, όπως λ.χ. η προσάραξη δύο τουρκικών γαλερών στο λιμάνι της Αγίας Πελαγίας τον Απρίλη του 1604 ή η παρόμοια περίπτωση στην παραλία του Κλιματσά¹⁷¹ τον Φεβρουάριο του 1614.¹⁷²

Το 1627 ο Προβλεπτής της Κεφαλονιάς Ανδρέας Mosto συντάσσει και υποβάλλει στη βενετική Γερουσία την καθιερωμένη απολογιστική έκθεση, η οποία χαρακτηρίζεται ως η πιο περιεκτική και κριτική για την κατάσταση του νησιού. Μέσα στην έκθεση αυτή, αφού περιγράφει τις οχυρώσεις (φρούρια και σκοπιές) και τη στρατιωτική δύναμη του τόπου, και αφού επισημαίνει τα πιθανά σημεία των ακτών για πειρατικές αποβάσεις, αναπτύσσει παραστατικότερα ένα σχέδιο αντιμετώπισης των επιθέσεων και άμυνας. Δικαιολογεί τη σύνταξη και πρόταση του σχεδίου σημειώνοντας ότι «οι περιπτώσεις των τελευταίων χρόνων καθώς και οι προθέσεις των κουρσάρων της Μπαρμπαριάς τον αναγκάζουν να περιγράψει τις επιθέσεις, που θα μπορούσαν να γίνουν εναντίον του νησιού, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετώπιζονταν».¹⁷³

Επισημαίνει, λοιπόν, δύο φάσεις μιας πιθανής επίθεσης: την απόβαση στρατιωτικών δυνάμεων από ένα ισχυρό στόλο ή ατάκτων πληρωμάτων από κουρσάρικα πλοία, και έπειτα την προέλαση των εχθρών στο εσωτερικό του νησιού.¹⁷⁴

171. Η ακρογιαλιά του Κλιματσά είναι στα νότια του νησιού και υπάγεται στο χωριό Σπαρτιά.

172. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 147.

173. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 148.

174. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 148.

Η Στρατιωτική Διοίκηση φυσικά έχει ολόκληρη τη φροντίδα και την επαγρύπνηση για τις επιθέσεις και την άμυνα. Αλλά η εφαρμογή του σχεδίου θα πρέπει να ανατεθεί στο διοικητή του πολέμου (*capo di guerra*), που «χειρίζεται τα όπλα σ' αυτό το νησί». Γι' αυτόν το λόγο είναι απαραίτητο ο διοικητής του πολέμου να έχει απόλυτη και σαφή γνώση των συνθηκών, των πιθανών δηλ. τοποθεσιών μιας απόβασης, των κατάλληλων περασμάτων στην ξηρά, και των στρατιωτικών δυνάμεων που υπάρχουν. Έτσι θα μπορεί με τις αναγκαίες εντολές και τους κατάλληλους χειρισμούς να διανέμει και να κατευθύνει τις δυνάμεις, ύστερα από την αναγγελία μιας απόβασης ή άλλης εχθρικής πράξης.¹⁷⁵

Στη συνέχεια αναφέρεται στα τέσσερα βασικά λιμάνια, όπου πρέπει να συγκεντρωθούν οι μεγαλύτερες δυνάμεις του ιππικού και του πεζικού, για να είναι έτοιμες σε περίπτωση απόκρουσης επιθέσεων: α) Το Αργοστόλι, ένα λιμάνι με ιδιαίτερη σημασία, β) το Ληξούρι, «τόπος πολυάνθρωπος και πλούσιος, αναπτυγμένος στην παραλία», γ) η Σάμο, αξιόλογο λιμάνι, που είναι χτισμένη στην πεδιάδα και περιβάλλεται από πολλά χωριά και γόνιμες τοποθεσίες και δ) η Σκάλα, όπου η περιοχή είναι πολυάνθρωπη και υπάρχει ευκολία για αποβάσεις. Και κοντά σ' αυτά θα πρέπει να υπολογιστούν η Πύλαρος και η Έριος.¹⁷⁶

Με τέτοια συμμετρική κατανομή του στρατού στις τέσσερις παραπάνω επίκαιρες θέσεις θα είναι δυνατό σε δεδομένη στιγμή οι δυνάμεις του ενός λιμανιού να ενισχύσουν τις δυνάμεις του άλλου ή να προστρέξουν σ' άλλα σημεία της ακτής, που ανήκουν στην ακτίνα δράσης τους. Και τούτο γιατί δεν υπάρχουν στο νησί δυνάμεις επαρκείς για την υπεράσπιση κάθε περιοχής χωριστά.¹⁷⁷

Όταν επισημανθεί ο κίνδυνος, γράφει ο Mosto, πρέπει να εφαρμοστεί η εξής τακτική : «Πρωταρχικός στόχος πρέπει να είναι η αναχώρηση των τσέρνιδων (*ordinanze*) από το Αργοστόλι και το Ληξούρι, ως κέντρων από τα οποία αρχικά θα αναβλύζουν τα ρυάκια, και να αυξάνονται οι βραχιόνες των

175. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 148.

176. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 148 - 149.

177. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, *ό.π.*, σελ. 149.

αντεπιθέσεων από άλλους τόπους, διατηρώντας τους στρατιώτες της Πυλάρου, της Ερίσου και της Θηνιάς, για να μπορέσουν αυτοί να υπερασπίσουν σε δεδομένη στιγμή το φρούριο της Άσου και τους τόπους αυτούς». ¹⁷⁸

Για την καλύτερη οργάνωση προτείνεται ακόμη να σταλεί ανά ένας καπετάνιος του ιππικού μαζί με το λόχο του στο Ληξούρι, στο Αργοστόλι, στη Σάμο, στη Σκάλα, στην Πύλαρο και στην Έρισσο. Οι καπετάνιοι αυτοί θα πρέπει να φροντίσουν για τη συγκέντρωση των κατοίκων που μπορούν να διαθέτουν άλογα και να κρατούν σε πειθαρχία ενωμένους όσους έχουν όπλα στα χέρια τους και μάλιστα τους άνδρες του Αργοστολίου, που είναι ευάριθμοι, ανδρείοι και καλά οπλισμένοι. Και καταλήγει ο Ανδρέας Mosto ότι **«έτσι καταρτιζόμενες αυτές οι φρουρές, ώστε να δίνει χέρι ο ένας στον άλλο, δημιουργούν ένα μετωπικό φραγμό εξαιρετο, να αντέχει σ' οποιαδήποτε προσβολή των κουρσάρων»**. ¹⁷⁹

Το σχέδιο αυτό του Ανδρέα Mosto είναι οπωσδήποτε στρατηγική σύλληψη ενός Βενετού αξιωματούχου σχετικά με την άμυνα του νησιού. Είναι όμως ικανό να μας δώσει, έστω και ενδεικτικά, μια εικόνα του τρόπου με τον οποίο αντιμετώπιζαν οι Βενετοί στρατιωτικοί το μεγάλο πρόβλημα των επιδρομών στο χώρο της Κεφαλονιάς. ¹⁸⁰

178. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 149.

179. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 149.

180. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 149.

VI. ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ

Η ακτογραμμή της Κεφαλονιάς έχει μορφή “δαντελωτή”, σχηματίζει δηλαδή πολλούς κόλπους και πολλά ακρωτήρια. Στα δυτικά, προς την Αδριατική θάλασσα, οι ακτές της είναι γενικά βραχώδεις και απότομες, ενώ έχουν ηπιότερους σχηματισμούς στην ανατολική πλευρά.

Το αμυντικό λοιπόν σύστημα του νησιού, αποτελούμενο από βαρδιόλες, βίγλες και φρούρια, ήταν συνολικά σχεδιασμένο έτσι ώστε να προσφέρει τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια και προστασία στους κατοίκους του, με επιλογή των βέλτιστων σημείων κατόπτευσης του θαλάσσιου χώρου και ανταπόκρισης είτε με άλλες βίγλες είτε με οικισμούς.¹⁸¹

Σε αντίθεση με τους οικισμούς που τους χωροθετούσαν πάντα σε θέση που επέτρεπε την βιωσιμότητά τους, κρυμμένοι συνήθως από τα οπτικά πεδία των караβιών, δηλαδή μέσα σε φαράγγια, σε χαράδρες ή πίσω από λόφους σε ασφαλή απόσταση από τις ακτές, χωροθετούσαν τις βίγλες σε υψώματα της παράκτιας ζώνης και μάλιστα σε σημεία κατόπτευσης της μεγαλύτερης έκτασης του θαλάσσιου χώρου, κάτω από οποιοσδήποτε καιρικές συνθήκες.¹⁸²

Οι βαρδιόλες και οι βίγλες συνδεόντουσαν οπτικά μεταξύ τους ή με τα φρούρια, ώστε να γίνεται ταχύτερα η μετάδοση μηνύματος κινδύνου προς τους κατοίκους με φωτιές τη νύχτα και με καπνούς την ημέρα· συγχρόνως προειδοποιούσαν εμμέσως τον όποιο επιδρομέα ότι έγινε αντιληπτός, πράγμα που σήμαινε ότι έχανε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού και ίσως άλλαζε γνώμη και εγκατέλειπε τα επιθετικά του σχέδια. Πρόκειται δηλαδή συνολικά, για ένα σύστημα τηλεδιαβίβασης ειδήσεων που αποσκοπούσε στον πλήρη έλεγχο του θαλάσσιου χώρου (ακτές, αγκυροβόλια, περάσματα πλοίων) και ιδιαίτερα στην έγκαιρη προειδοποίηση επικείμενων επιδρομών.¹⁸³

181. Βλ. Γεωργίου Βαρελίδη, Διεθνές Συνέδριο Ιόνιου Πανεπιστημίου 2004, “Βίγλες των Κυθέρων”, σελ. 3.

182. Βλ. Γεωργίου Βαρελίδη, ό.π., σελ. 3.

183. Βλ. Γεωργίου Βαρελίδη, ό.π., σελ. 1.

Οι 129 βίγλες - βαρδιόλες του 1584

Για τον εντοπισμό και την καταγραφή των βιγλών - βαρδιολών που υπάρχουν σήμερα στην Κεφαλονιά, στηριχτήκαμε κυρίως στα στοιχεία που αναφέρει ο Προβλεπτής Ιερώνυμος Tierolo μέσα στη Relazione του το 1584 σχετικά με τις σκοπιές και που έχει καταγράψει σε πίνακα ο Γ. Ν. Μοσχόπουλος (Εικ. 19). Σε αυτά προσθέτουμε και ορισμένες πληροφορίες από το σχέδιο άμυνας του Ανδρέα da Mosto.

Νωρίτερα από το 1584 γνωρίζουμε μόνο ότι, το 1540 ο Alex Contarini είχε προτείνει την κατασκευή των σκοπιών και το 1571 είχε ολοκληρωθεί η ανέγερση 126 πύργων - σκοπιών σε διάφορα μέρη του νησιού, αριθμός που θα επιβεβαιωθεί και το 1626 από αναφορά του Προβλεπτή Άντζολου Giustinian. Επίσης το 1553 είχαν ήδη ανεγερθεί ορισμένοι από αυτούς, διότι ο Mr. John Locke, που πέρασε από την Κεφαλονιά πηγαίνοντας στα Ιεροσόλυμα, ανέφερε ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου αναγγέλλουν την άφιξη των πειρατικών με φωτιές.¹⁸⁴

Σύμφωνα λοιπόν με τον Tierolo το 1584, ολόκληρη η παραλιακή ζώνη του νησιού ήταν χωρισμένη σε περιοχές, κάθε μια από τις οποίες περιελάμβανε ένα αριθμό σκοπιών, ανάλογο με τις ανάγκες και με τη μορφολογία του εδάφους, με την ανάλογη επίσης επάνδρωση και τον επικεφαλής αρχηγό της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα οι ακτές είχαν χωριστεί σε 11 περιοχές με συνολικό αριθμό σκοπιών 129 και δύναμη υπέων 222, από τους οποίους οι 133 ήταν έμμισθοι και οι 89 με το θεσμό της δεκάτης (decimali), κατανεμημένοι σε 13 αρχηγούς (capi), εκτός από 9 εμμισθους, που είχε στην προσωπική φρουρά του ο διοικητής.¹⁸⁵

184. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 401.

185. Βλ. **Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου**, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 143.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6

ΣΚΟΠΙΕΣ (GUARDIE) ΕΤΟΥΣ 1584

Αρχαιακή πηγή : ASV, Relazioni. B. 83, αναφορά Hieron. Tiepolo 8-11 1584)

Α/α	Π Ε Ρ Ι Ο Χ Η	Αριθμός σκοπών	Ε π ι κ ε φ α λ ή ς σ α ρ ι	Ι Π Π Ε Ι Σ		
				Μισθωτοί	Decimali	Σύνολο
1	Άγιοι Θεόφανοι Αργιστολίου — Μηνιές	9	Ιωάννης Μαζαράκης + Απόστολος Βινάρης	24	—	24
2	Μηνιές — Σπαρτιά	8	Benetto Κομποθέκρας	4	10	14
3	Πεσάδα — Πλαταιές	8	Ζήσιμος Δελλαπόρτας	2	10	12
4	Κατελιός — Σκάλα ως Cano Cargo	12	α) Νικόλαος Μπαρμπάτης (+ μισθ. 4, dec. 20) β) Σταμάτης Κομποθέκρας (+ μισθ. 3, dec. 10)	7	30	37
5	Αράκλι — Μοναστήρι	13	Παύλος Μπαρμπάτης	9	14	23
6	Σάμος	18	Δημήτρης Βινάρης	31	3	34
7	Πύλαρος	13	Μάρκος Φουκάς	15	1	16
8	Φισκάρδο	10	Λάζαρος Χέλμης	18	2	20
9	Αθήρας και Θηνιά	11	Ανδρέας Κομποθέκρας	10	8	18
10	Ανωή Παλικής	9	Νικόλαος Λούζης	8	3	11
11	Άγιος Σίδερος (κοντά στο Φάρο του Γε- ρογόμπου) — Λιβάδι	18	Δημήτρης Λούζης Στη συνοδεία του Διοικητή	5	8	13
	Σύνολο	129		142	89	231

Εικ. 19 : Οι σκοπιές (guardie) που υπήρχαν στην Κεφαλονιά το έτος 1584, σύμφωνα με την αναφορά του Προβλεπτή **Hieronimo Tiepolo (8/11/1584)**. Από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, «Ιστορία της Κεφαλονιάς», τόμος πρώτος, σελ. 144.

Ιδιαίτερη ευαισθησία στις πειρατικές επιδρομές φαίνεται ότι είχε η περιοχή της Κατώης στην Παλική, η παραλιακή ζώνη δηλ. που αρχίζει δυτικά από το φάρο του Γέρο - Γόμπου, περνάει από τις τοποθεσίες Βραχυνάρι, κάτω από τα Χαβριάτα, Κουνόπετρα, ακρωτήρι Ξι, τον Αγ. Γεώργιο, Λέπεδα και καταλήγει στο μυχό του Λιβαδιού. Γιατί στη ζώνη αυτή έχουν χτιστεί περισσότερες σκοπιές. Επίσης ευπρόσβλητες θα έπρεπε να ήταν οι περιοχές Σάμης, Πυλάρου, Αρακλιού - Μοναστηριού και Κατελιού - Σκάλας, όπου ο αριθμός των φυλακίων είναι 18, 13, 13 και 12 αντίστοιχα.¹⁸⁶

Ο Προβλεπτής Ανδρέας da Mosto το 1627 επισημαίνει ορισμένα σημεία του νησιού – λιμάνια ή παραλιακές θέσεις – που τα θεωρεί ως πιο ευαίσθητα στις τουρκικές ή άλλες πειρατικές επιδρομές, και όπου ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν αποβάσεις. Για το λόγο αυτόν, αναφέρει ο ίδιος, είχαν ενισχυθεί οι φρουρές και παρακολουθούνταν ιδιαίτερα η παραλία των Λεπέδων, όπου υπάρχει η μονή της Αγίας Παρασκευής, το παρακείμενο ακρωτήρι του Αγίου Γεωργίου, το λιμάνι του Αθήρα, η περιοχή της Ερίσου και της Πυλάρου, η Σάμη, όπου βρίσκεται το λιμάνι Val d' Alessandria, η περιοχή της Λειβαθώς και της Σκάλας, η ακτή του Αγίου Θωμά, η Αγία Πελαγία, η τοποθεσία Λαρδηγός και το ακρωτήρι των Αγίων Θεοδώρων, όπου σήμερα το Φανάρι, κοντά στ' Αργοστόλι.¹⁸⁷

Με βάση όλες τις προηγούμενες πληροφορίες, προσπαθήσαμε και πετύχαμε να καλύψουμε σχεδόν το μεγαλύτερο μέρος από τις 11 περιοχές που περιγράφονται στον πίνακα και που αντιστοιχούν σε ολόκληρη την ακτογραμμή του νησιού. Η δυσβατότητα όμως ορισμένων περιοχών που καθιστούσε ανέφικτη την διερεύνησή τους, αλλά και το ότι οι περισσότερες από τις σκοπιές έχουν καταστραφεί, ήταν οι λόγοι που μας απέτρεψαν από το επιθυμητό αποτέλεσμα.

186. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Κεφαλονιάς, τόμ. Α', Αθήνα 1985, σελ. 143.

187. Βλ. Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου, ό.π., σελ. 143 και 145.

Τα απομεινάρια του σήμερα

Σήμερα η εικόνα που επικρατεί, σχετικά με τον αριθμό και την κατάσταση των βιγλών - βαρδιολών της Κεφαλονιάς, είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που περιέγραφε στην αναφορά του ο Τιερόλο. Από τις 129 σκοπιές του παρελθόντος ελάχιστες έχουν διασωθεί ακέραιες. Εμείς καταγράψαμε και φωτογραφήσαμε όσες έχουν απομείνει σε κάθε μία από τις 11 παραλιακές περιοχές. Ακόμα τοποθετήσαμε πάνω στο χάρτη και τα πιθανά σημεία όπου υπήρχαν σκοπιές, κατόπιν υποδείξεως των κατοίκων του νησιού.

1^η περιοχή : Άγιοι Θεόδωροι Αργοστολίου - Μηγιές

Από σύνολο 9 σκοπιών που υπήρχαν το 1584 εντοπίσαμε μονάχα μία. Η βαρδιόλα αυτή βρίσκεται λίγο νοτιότερα από το ακρωτήριο των Αγ. Θεοδώρων στην περιοχή της Λάσσης, μέσα στο κτήμα του Γεωργίου Πνιατώρου. Όπως μπορεί να διαπιστωθεί από τις σημερινές φωτογραφίες, η εικόνα της έχει αλλοιωθεί (έχει τοποθετηθεί επίχρισμα) σε σχέση με αυτή του παρελθόντος (Εικ. 20, 21, 22).

Εικ. 20 : Η βενετσιάνικη βαρδιόλα (*guardia*) στο κτήμα του Γ. Πνιατώρου στη Λάση. Φωτογραφία από το βιβλίο του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου.

Εικ. 21 : Η βαρδιόλα στο κτήμα του Γ. Πνιατώρου, όπως είναι σήμερα. Δεξιά στο βάθος διακρίνεται η χερσόνησος της Παλικής .

Εικ. 22 : Πλαϊνή όψη της ίδιας βαρδιόλας. Η κάτοψη της έχει σχήμα εξαγώνου και η οροφή της είναι εξαγωνική πυραμίδα.

Η κάτοψη της έχει σχήμα εξαγώνου και η είσοδός της είναι αντίθετα από τη μεριά της θάλασσας, στην ανατολή. Σε κάθε πλευρά, πλην της εισόδου, υπήρχαν τυφεκιοθυρίδες διαστάσεων 0,10 m × 0,20 m . Η θέση στην οποία βρίσκεται της εξασφαλίζει ορατότητα μεγάλης ακτίνας του θαλάσσιου χώρου νοτιοδυτικά του νησιού, καθώς και προς το νότιο τμήμα της Παλικής. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι, σε περίπτωση κινδύνου, η περιοχή της Παλικής δεχόταν ειδοποίηση από την πλευρά του Αργοστολίου και αντίστροφα.

2η περιοχή : Μηνιές - Σπαρτιά

Από σύνολο 8 σκοπιών πού έλεγχαν την περιοχή, εντοπίσαμε ενδεχομένως μόνο μία, στη παραλία Άμμες. Η μορφή στην οποία βρέθηκε δεν μας επιτρέπει να είμαστε απόλυτα βέβαιοι για το εάν ήταν πράγματι βαρδιόλα. Όπως μπορεί να παρατηρηθεί από τις φωτογραφίες (Εικ. 23, 24, 25, 26), η εναπομένουσα αυτή λιθοδομή λόγω των διαστάσεων και της θέσης στην οποία βρίσκεται, μας υποδεικνύει ότι κάποτε υπήρξε σκοπιά.

Εικ. 23 : Απομεινάρια μιας πιθανής βαρδιόλας στην παραλία Άμμες .

Εικ. 24 : Η είσοδος είναι αντίθετα από τη θάλασσα και ελαφρά υπερυψωμένη από το επίπεδο του δρόμου.

Εικ. 25 : Η κάτοψη της βαρδιόλας.

Η κάτοψη της είναι κυκλική και ανάμεσα στους λίθους υπάρχει κονίαμα. Η είσοδος της είναι από την πλευρά της στεριάς και ελαφρά υπερυψωμένη από το επίπεδο του δρόμου. Φαίνεται πως στο παρελθόν υπήρχε μικρή κλίμακα, διαμορφωμένη πιθανώς στο έδαφος, την οποία ανέβαινε ο βαρδιάνος για να εισέλθει στη σκοπιά. Στεκόμενος στη βαρδιόλα αυτή και κοιτώντας νοτιοδυτικά προς το πέλαγος το βλέμμα σου χάνεται στο άπειρο.

Εικ. 26 : Φωτογραφία από το επίπεδο της παραλίας Άμμες.

3^η περιοχή : **Πεσάδα - Πλατειές**

Από σύνολο 8 σκοπιών που υπήρχαν εκεί για να επιτηρούν τη περιοχή το 1584, σήμερα δεν έχει απομείνει καμία.

4^η περιοχή : *Κατελιός - Σκάλα ως Cavo Carro*

Στη περιοχή αυτή ο Δήμαρχος Ελειού - Πρόννων κ. Γεράσιμος Μεταξάς μας υπέδειξε δύο σημεία στα οποία υπήρχαν κάποτε σκοπιές και που σήμερα έχουν γκρεμιστεί. Το πρώτο βρίσκεται στη Σκάλα στην τοποθεσία “βαρδιόλα”, κάτι που υποδηλώνει και το τοπωνύμιο, όπου η σκοπιά γκρεμίστηκε από τις Δημοτικές Αρχές για να κατασκευαστεί πλατεία. Παρόμοια κατάληξη είχε και η βαρδιόλα του δεύτερου σημείου, στην τοποθεσία Λούτσα, νότια του Cavo Carro. Στο χάρτη τοποθετήσαμε αυτά τα δύο σημεία από το σύνολο των 12, όπου υπήρχαν σκοπιές στη συγκεκριμένη περιοχή στο παρελθόν.

5^η περιοχή : *Αράκλι - Μοναστήρι*

Από σύνολο 13 σκοπιών ο κ. Γεράσιμος Μεταξάς μας υπέδειξε τρία ακόμα σημεία πάνω στο χάρτη όπου κάποτε υπήρχαν βαρδιόλες: το πρώτο στην τοποθεσία Χερουλάκι (“γωνιές”) βόρεια του C. Carro, το δεύτερο στον “Τουριστικό Ξενώνα” στο λιμάνι του Πόρου και το τρίτο στη τοποθεσία “βίγγλες”.

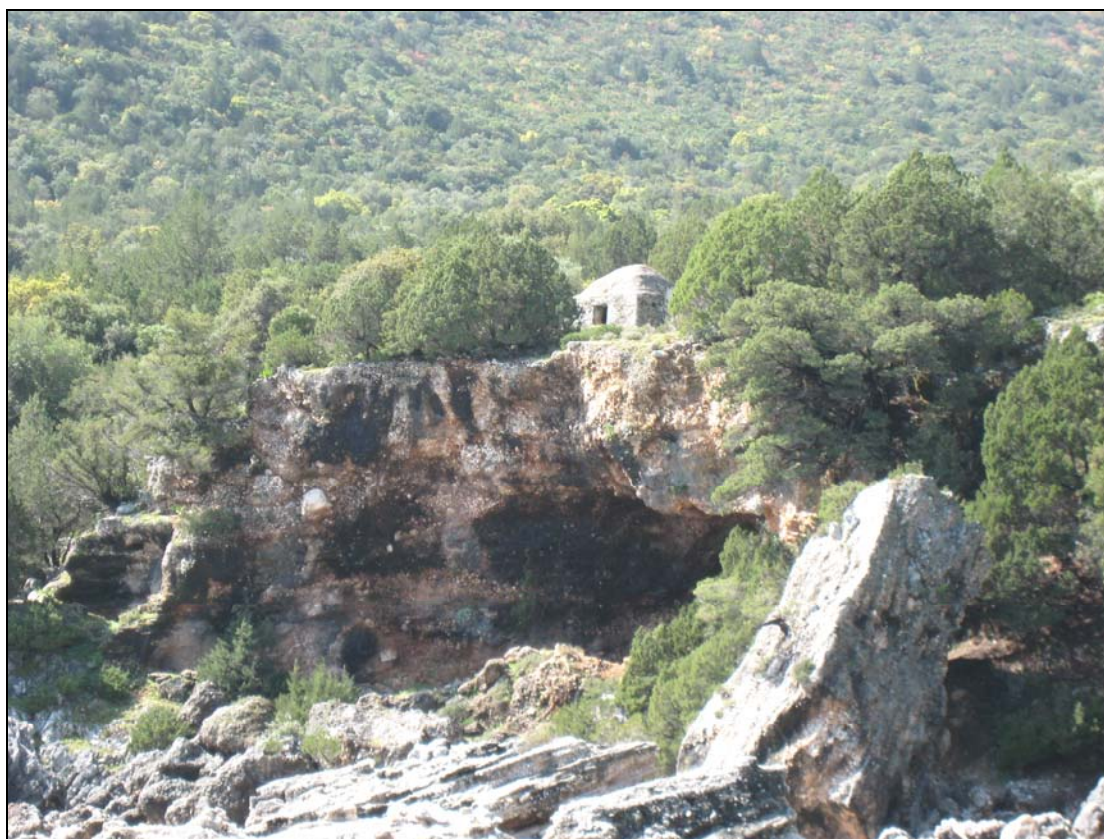
6^η περιοχή : *Σάμος*

Η περιοχή της Σάμου βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του νησιού μετά την οροσειρά του Αίνου και ουσιαστικά τα όριά της ταυτίζονται με αυτά της ομώνυμης «πόλης - κράτους» της αρχαιότητας. Στη περιοχή αυτή ο Tierolo είχε απαριθμήσει 18 φυλάκια συνολικά, που είναι και ο μεγαλύτερος αριθμός σκοπιών (μαζί με της περιοχής Αγ. Σίδερου - Λιβαδιού) μιας μεμονωμένης περιοχής. Εδώ και συγκεκριμένα **λίγο νοτιότερα από τον όρμο της Κουτσουπιάς βρίσκεται η καλύτερα σωζόμενη βαρδιόλα συγκριτικά με όσες εντοπίσαμε στην Κεφαλονιά (Εικ. 27).**

Εικ. 27 : Η βαρδιόλα της Κουτσοουπιάς, η καλύτερα σωζόμενη όσων εντοπίσαμε. Η προσέγγισή της έγινε από τη θάλασσα με σκάφος.

Εξαιτίας της δύσκολης προσπέλασης σε όλη την ανατολική πλευρά της Σάμου, όπου δεν πηγαίνει δρόμος παρά μονάχα δύοβατα και πολύωρα μονοπάτια μέσα από το βουνό, δεν ήταν εφικτό να καλύψουμε όλο το κομμάτι αυτό (σύμφωνα με τον κ. Μεταξά υπάρχει μία ακόμα βαρδιόλα στην περιοχή αυτή, στην τοποθεσία Μακριά Πέτρα που είναι πολύ δύσκολο να προσεγγιστεί). Παρόλα αυτά, από παλαιότερες φωτογραφίες και σημερινές έγκυρες πηγές που επιβεβαιώνουν την ύπαρξή της, **κατορθώσαμε να προσεγγίσουμε την εικονιζόμενη βαρδιόλα της Κουτσοουπιάς από τη θάλασσα με σκάφος.**

Εικ. 28 : Φωτογραφία της βαρδιόλας βορειοανατολικά από το σκάφος.

Η θέση της και μόνο, δίνει την εξήγηση στο πως έχει διατηρηθεί σε τόσο καλή κατάσταση για περισσότερο από τέσσερις αιώνες. Βόρεια, νότια και δυτικά ορθώνονται υψηλές ορεινές πλαγιές μεγάλης κλίσης και με πολλή πυκνή βλάστηση, που περικλείουν τον όρμο της Κουτσουπιάς και την βαρδιόλα, η οποία στέκεται νοτιότερα πάνω από τα βράχια και σε ύψος 15 περίπου μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας (Εικ. 28). Στα ανατολικά υπάρχει μόνο η ανοιχτή θάλασσα. Συνεπώς, η ίδια η φύση έχει κρατήσει ανέπαφη την περιοχή από το ανθρώπινο στοιχείο, που στο πέρασμά του σαρώνει τα πάντα.

Στον όρμο της Κουτσουπιάς (Εικ. 29), που ευνοεί την προσέγγιση σκάφους, κατά τη περίοδο της πειρατοκρατίας ήταν πολύ πιθανό να αποβιβάζονταν οι πειρατές και κουρσάροι, κάτι που δικαιολογεί απόλυτα και την κατασκευή της σκοπιάς στη θέση αυτή για να τον ελέγχει.

Εικ. 29 : Ο όρμος της Κουτσουπιάς, αποτελούσε πιθανό σημείο απόβασης για τους πειρατές και κουρσάρους στην περιοχή της Σάμου.

Εικ. 30 : Η θέα προς τα νότια και ανατολικά από τη κορυφή της βαρδιόλας.

Η είσοδος της βαρδιόλας της Κουτσουπιάς είναι στραμμένη προς την ανατολή στη μεριά της θάλασσας, γεγονός που τη διαφοροποιεί από τις άλλες σκοπιές. Έχει εξαιρετο οπτικό πεδίο γιατί μπορεί να ελέγξει ολόκληρο το θαλάσσιο χώρο ανατολικά της Σάμου και προς τα βόρεια και ανατολικά έχει οπτική επαφή με το νησί της Ιθάκης (Εικ. 30, 31).

Εικ. 31 : Η θέα προς τα βόρεια και ανατολικά. Στο βάθος διακρίνεται η Ιθάκη.

Για τα γεωμετρικά στοιχεία και γενικότερα για την κατασκευή της σκοπιάς αυτής, κάνουμε λόγο στο κεφάλαιο της κατασκευής και των χαρακτηριστικών.

7η περιοχή : Πύλαρος

Στη περιοχή αυτή, βόρεια της Σάμου, δεν βρήκαμε καμία από τις 13 σκοπιές που είχαν καταγραφεί το 1584 για την προστασία της περιοχής.

8^η περιοχή : **Φισκάρδο**

Ο Τιερολο αναφέρεται πιθανώς στην ευρύτερη περιοχή της Ερίσσου στα βόρεια της Κεφαλονιάς, όπου στο βόρειο άκρο της βρίσκεται το περίφημο παραλιακό χωριό Φισκάρδο. Στα βορειοδυτικά της Ερίσσου στη παραλιακή τοποθεσία Αλατιές, υπάρχει σήμερα (στο μεγαλύτερο ποσοστό όμως γκρεμισμένη) μία από τις 10 σκοπιές. Η βαρδιόλα αυτή είχε φωτογραφηθεί το έτος 2000 από την αρχαιολογική υπηρεσία της Κεφαλονιάς και βρισκόταν σε καλύτερη κατάσταση (**Εικ. 32**) από αυτήν που συναντήσαμε εμείς.

Εικ. 32 : Η βαρδιόλα στις Αλατιές με φόντο το θαλάσσιο χώρο δυτικά της Ερίσσου (26/04/2000). Τη φωτογραφία αυτή μας την έδωσε η κα Ρεγγίνα Ραζή από το αρχείο του Γραφείου Νεοτέρων Μνημείων στο Αργοστόλι.

Σήμερα το μέρος της θολωτής σκεπής που διακρίνεται στην παραπάνω φωτογραφία και που σκέπαζε τη κυκλική αυτή βαρδιόλα, έχει υποχωρήσει και τα αίτια πιθανόν να μην είναι φυσικά (**Εικ. 33, 34**).

Εικ. 33 : Σημερινή μορφή της βαρδιόλας στις Αλατιές. Η είσοδος στα δεξιά έχει καλυφθεί από το θάμνο.

Εικ. 34 : Η πίσω όψη. Στο εσωτερικό της σκοπιάς ο σωρός από τα ερείπια της θολωτής σκεπής.

Η σκοπιά αυτή είχε χτιστεί στο σημείο για να εποπτεύει όλο το θαλάσσιο χώρο δυτικά της Ερίσσου, να επιτηρεί τον “κλειστό” ορμίσκο που βρίσκεται λίγο βορειότερά αυτής και που προσφέρει πολλά αγκυροβόλια για μεγάλο πλοίο (Εικ. 35), άλλα και να ειδοποιεί το φρούριο της Άσου με το οποίο έχει άμεση οπτική επαφή προς το νότο (Εικ. 36).

Εικ. 35 : Ο ορμίσκος βόρεια της βαρδιόλας προσφέρει αγκυροβόλια για μεγάλο πλοίο (Φωτ. από την Υπηρεσία Νεοτέρων Μνημείων).

Εικ. 36 : Η νότια θέα προς τη χερσόνησο και το φρούριο της Άσου (στο βάθος).

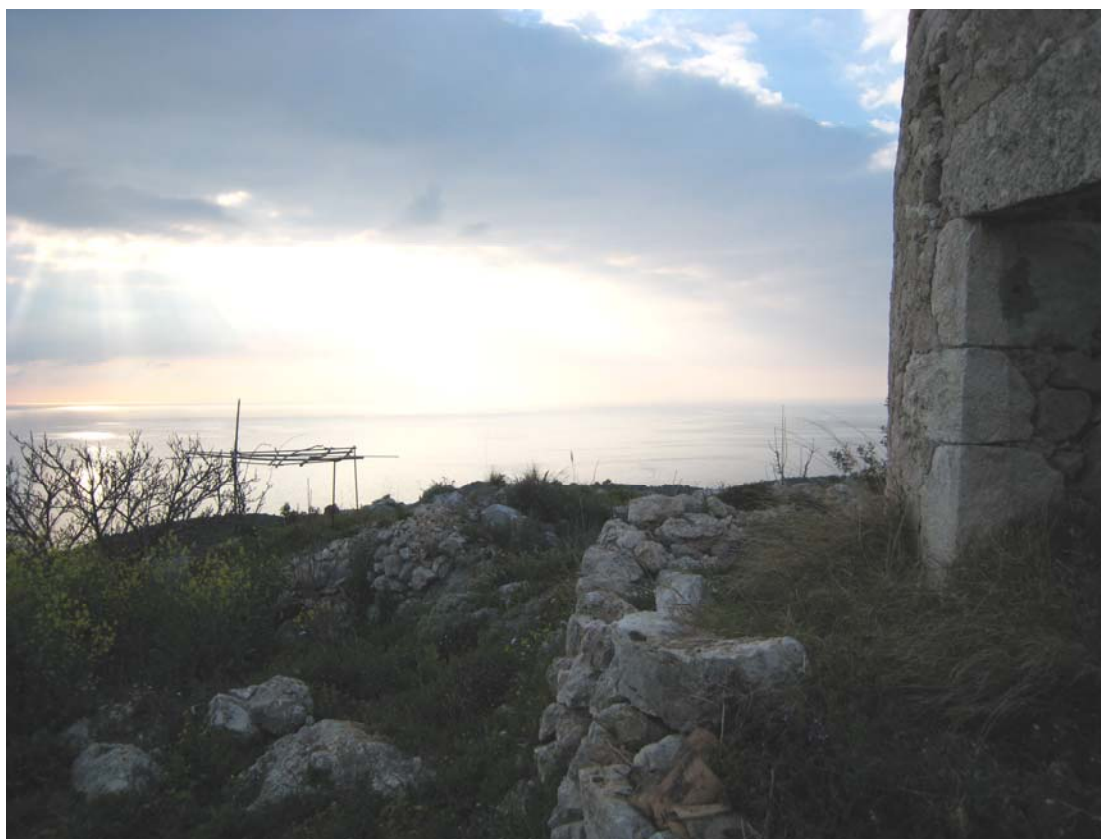
Στο κεφάλαιο με τη κατασκευή και τα χαρακτηριστικά των σκοπιών, συμπληρώνουμε κάποια γεωμετρικά στοιχεία για τη βαρδιόλα αυτή, καθώς και μια ενδεικτική απεικόνιση της μορφής που θα είχε στο παρελθόν.

Λίγο νοτιότερα από τις Αλατιές τέλος, εντοπίσαμε τρεις ακόμα παραλιακές τοποθεσίες στις οποίες υπήρχαν βαρδιόλες σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων που ζουν στις περιοχές αυτές. Ξεκινώντας από το βορρά προς το νότο, η πρώτη βρισκόταν βορειοδυτικά από το χωριό Βιγλί στο παραλιακό άκρο που καλείται “μεγάλη ράχη”. Η δεύτερη στην σημερινή τοποθεσία “βαρδιόλα”, χαμηλά στη θάλασσα κάτω από το Βιγλί, για την οποία μαθαίνουμε ότι ήταν κυκλική και η τρίτη, τετραγωνικής κάτοψης, στον κόλπο που βρίσκεται νότια της Αγίας Ιερουσαλήμ. Κατά την άποψή μας, στο χωριό Βιγλί όπου υπάρχει μισοερειπωμένο κτίσμα με χαρακτηριστικά μύλου ή βίγλας (Εικ. 37, 38), δρούσε πιθανότατα ένα οργανωμένο βιγλατόριο¹⁸⁸ (στρατόπεδο) και οι βαρδιόλες της περιοχής είχαν κατασκευαστεί για να ενισχύσουν την άμυνά του.

Εικ. 37 : Μισοερειπωμένος μύλος ή βίγλα (;) στο χωριό Βιγλί με το χαρακτηριστικό τοπωνύμιο.

188. Βλ. περισσότερα στη παράγραφο “Η βίγλα της Βυζαντινής περιόδου”, σελ. 10 - 15 της πτυχιακής.

Εικ. 38 : Από το σημείο στο οποίο βρίσκεται έχει δυνατότητα κατόπτευσης ολόκληρου του θαλασσιού χώρου δυτικά της Ερίσου

9^η περιοχή : **Αθήρας και Θηνιά**

Από τις 11 σκοπιές που φύλαγαν τη περιοχή αυτή το 1584 σήμερα εντοπίσαμε μόνο δύο. Η πρώτη βρίσκεται στον κόλπο του Αθήρα, στο γραφικό λιμανάκι δίπλα από το μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα και αποτελεί τη **δεύτερη πιο καλοδιατηρημένη βαρδιόλα μετά από αυτή της Κουτσουπιάς (Εικ. 39)**. Στη περιοχή της Θηνιάς, κοντά στο χωριό Πετρικάτα και πάνω από την παραλία της Αγίας Κυριακής υπάρχουν τα ερείπια της δεύτερης.

Η βαρδιόλα στον Άγιο Σπυρίδωνα είναι χωροθετημένη και ενταγμένη στο φυσικό περιβάλλον με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιλαμβάνεται τον εισβολέα πολύ πριν εκείνος την εντοπίσει. Όπως διακρίνεται στις φωτογραφίες (Εικ. 40, 41), η σκοπιά είναι κρυμμένη μέσα στην πυκνή βλάστηση άγριων θάμνων και από μακριά δίνει την εντύπωση ότι αποτελεί τη φυσική συνέχεια των βράχων που καταλήγουν στη θάλασσα.

Εικ. 39 : Η βαρδιόλα στον Άγιο Σπυρίδωνα του Αθέρα είναι η δεύτερη πιο καλοδιατηρημένη σκοπιά. Φωτογραφία του κ. Γεράσιμου Γαλανού.

Εικ. 40 : Η στρατηγική θέση στην ολοία βρίσκεται η σκοπιά, από μακριά.

Εικ. 41 : Κρυμμένη στην πυκνή βλάστηση άγριων θάμνων και στην απόχρωση των βράχων είναι πολύ δύσκολο να αναγνωριστεί από απόσταση. Από το προσωπικό αρχείο του κου Γεράσιμου Γαλανού.

Από τη θέση αυτή, έλεγχε τις εισόδους, αριστερά και δεξιά της βραχονησίδας που βρίσκεται στο μέσο του όρμου του Αθήρα (Εικ. 42, 43). Κατά την άποψή μας, θα πρέπει να υπήρχαν σκοπιές και πάνω στη βραχονησίδα ή λίγο βορειότερα στα δύο ακρωτήρια εκατέρωθεν του όρμου (Ακρ. Αθήρα και Ακρ. Κακάτα), για τη βέλτιστη κατόπτευση του θαλάσσιου χώρου βόρεια του Αθήρα. Η είσοδος στη βαρδιόλα είναι προσανατολισμένη προς το μέρος του νότο, όπου υπάρχει παραλία για απόβαση των πειρατών (Εικ. 44). Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα δούμε περισσότερα για τη κατασκευή και τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά της.

Τη δεύτερη σκοπιά που εντοπίσαμε στην 9^η περιοχή και που στο μεγαλύτερο ποσοστό της είναι γκρεμισμένη, ήταν αδύνατο να τη προσεγγίσουμε και εξετάσουμε διότι στέκεται πάνω από γκρεμό. Απλά τοποθετήσαμε στο χάρτη το σημείο στο οποίο βρέθηκε.

Εικ. 42 : Ο όρμος του Αθήρα με τη χαρακτηριστική βραχονησίδα.

Εικ. 43 : Η θέα βόρεια και ανατολικά της βαρδιόλας.

Εικ. 44 : Το γραφικό λιμανάκι και η παραλία του Αθήρα νοτιοανατολικά της βαρδιόλας. Άλλο ένα πιθανό σημείο απόβασης για τους πειρατές. (Φωτ. Γερ. Γαλανού)

10^η περιοχή : *Ανωή Παλικής*

Ο κ. Σαράντης Μαρούλης, Διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου στο χωριό Βιγλατώρια (ή Βιλλατώρια) και συμμετέχων σε περιβαλλοντικά προγράμματα του τόπου, μας υπέδειξε μία πέτρινη κατασκευή σε μικρή απόσταση από το χωριό η οποία διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση (**Εικ. 45**). Σύμφωνα λοιπόν με τον κ. Μαρούλη αλλά και όπως προδίδει το τοπωνύμιο, η λιθοδομή αυτή είναι βίγλα. Το σημείο στο οποίο βρίσκεται είναι πάνω σε ύψωμα, σε κάθετη απόσταση 4 Km περίπου από τη θάλασσα και “βλέπει” μόνο ανατολικά προς τον κάμφο των Μονοπολάτων, το Ληξούρι και τον κόλπο του Αργοστολίου (**Εικ. 46**). Έχει κυκλική κάτοψη με είσοδο από τη πλευρά της ανατολής, ενώ οι διαστάσεις της είναι μεγαλύτερες συγκριτικά με τις βαρδιόλες αυτής της μορφής.

Εικ. 45 : *Η βίγλα στο χωριό Βιλλατόρια.*

Εικ. 46 : *Η θέα προς την ανατολή. Στο βάθος φαίνεται ο κόλπος του Αργοστολίου.*

Το τελευταίο σε συνδυασμό με το ότι απέχει σχετικά μεγάλη απόσταση από τη παραλία και δεν φέρει τυφεκιοθυρίδες, μας καθιστά επιφυλακτικούς στο να την κατατάξουμε στις σκοπιές του Τιερόλο. Περισσότερα στοιχεία για τη βίγλα αυτή θα δούμε στο κεφάλαιο με τη κατασκευή και τα χαρακτηριστικά τους.

11^η περιοχή : *Άγιος Σίδερος (κοντά στο Φάρο του Γερογόμπου) - Λιβάδι*

Στην τελευταία από τις περιοχές που είχε χωρίσει ο Τιερόλο τη περιφέρεια της Κεφαλονιάς και συγκεκριμένα στη παραλία του Λιβαδιού, εντοπίσαμε το υψηλό κτίσμα που φαίνεται στη φωτογραφία (Εικ. 47).

Εικ. 47 : Υψηλό κτίσμα στο Λιβάδι. Είτε υπήρξε μύλος, είτε αυτούσιος πύργος - παρατηρητήριο (βίγλα), λόγω του ύψους του, θα μπορούσε κανείς από εκεί να κατοπτεύει τον κάμπο και την παραλία του Λιβαδιού.

Τόσο στο μέγεθος όσο και στη κατασκευή μοιάζει περισσότερο σε μύλο παρά σε πύργο - παρατηρητήριο (βίγλα), όπως συμβαίνει και με το κτίσμα στο χωριό Βιγλί, ενώ η βίγλα που συναντήσαμε κοντά στα Βιλλατώρια έχει κατασκευαστεί με διαφορετική φιλοσοφία από αυτά. Το μεγάλο ύψος του κτίσματος συγκριτικά με της βίγλας των Βιλλατωρίων, μπορεί κάλλιστα να δικαιολογηθεί από τη μορφολογία της περιοχής. Το Λιβάδι είναι κάμπος και δεν διαθέτει κάποιο ύψωμα απ' όπου θα μπορούσε να ασκηθεί ο έλεγχος της ευρύτερης περιοχής και της παραλίας του στον κόλπο του Αργοστολίου (Εικ. 48)

Εικ. 48 : Ο κόλπος του Αργοστολίου μπροστά από το Λιβάδι. Ο θαλάσσιος χώρος αυτός θα μπορούσε να ελεγχθεί από το συγκεκριμένο κτίσμα (αριστερά).

Κατά τη προσωπική μας άποψη, το κτίσμα αυτό όπως και αρκετά άλλα της ίδιας τυπολογίας, μπορεί όντως να ήταν ένας από τους πύργους επιφυλακής, όμοιος με αυτούς της Χίου, που είχε προτείνει ο Alex Contarini το 1540¹⁸⁹.

189. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 22.

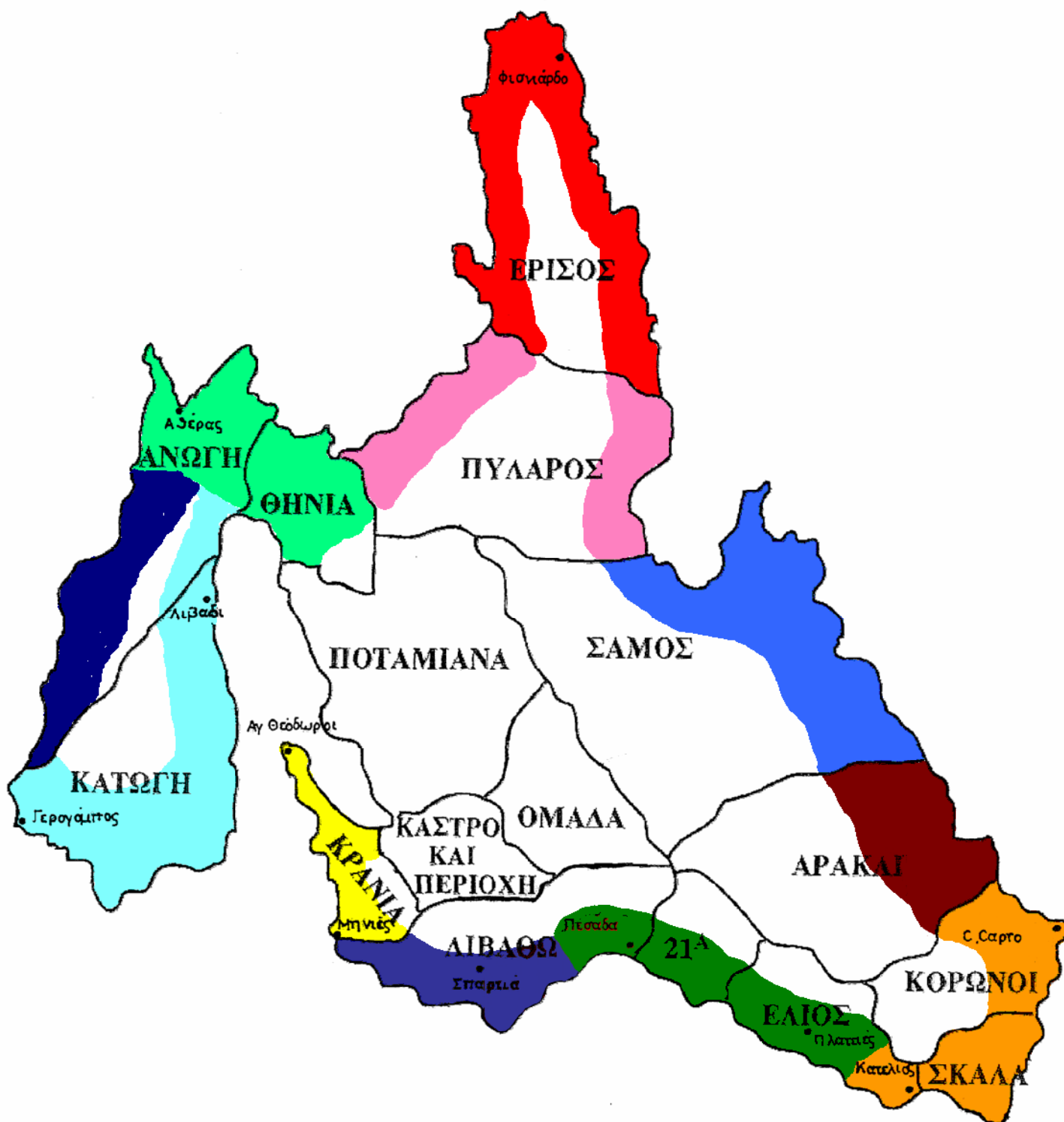
Συγκεντρώνοντας όλα όσα αναφέραμε παραπάνω φτιάξαμε έναν πίνακα αντίστοιχο με αυτόν του Γεωργ. Ν. Μοσχόπουλου στη σελίδα 82. Στον πίνακα αυτό που ακολουθεί, συγκρίνουμε τις σκοπιές που υπήρχαν το 1584, με τις βίγλες και βαρδιόλες που διατηρούνται σήμερα στις 11 περιοχές της περιφέρειας της Κεφαλονιάς.

<i>A/a</i>	ΠΕΡΙΟΧΗ	Σκοπιές του 1584	Σκοπιές του σήμερα
1	Άγιοι Θεόδωροι Αργοστολίου - Μηνιές	9	1
2	Μηνιές - Σπαρτιά	8	1 (ς)*
3	Πεσάδα - Πλατειές	8	-
4	Κατελιός - Σκάλα ως <i>Canu Capro</i>	12	-
5	Αράκλι - Μοναστήρι	13	-
6	Σάμος	18	1 + 1 (ς)
7	Πύλαρος	13	-
8	Φισκάρδο	10	1
9	Αθήρας και Θηνιά	11	2
10	Ανωή Παλικής	9	1 (ς)
11	Άγιος Σίδερος (κοντά στο Φάρο του Γερογόμπου) - Λιβάδι	18	1 (ς)
	ΣΥΝΟΛΟ	129	5 + 4 (ς)

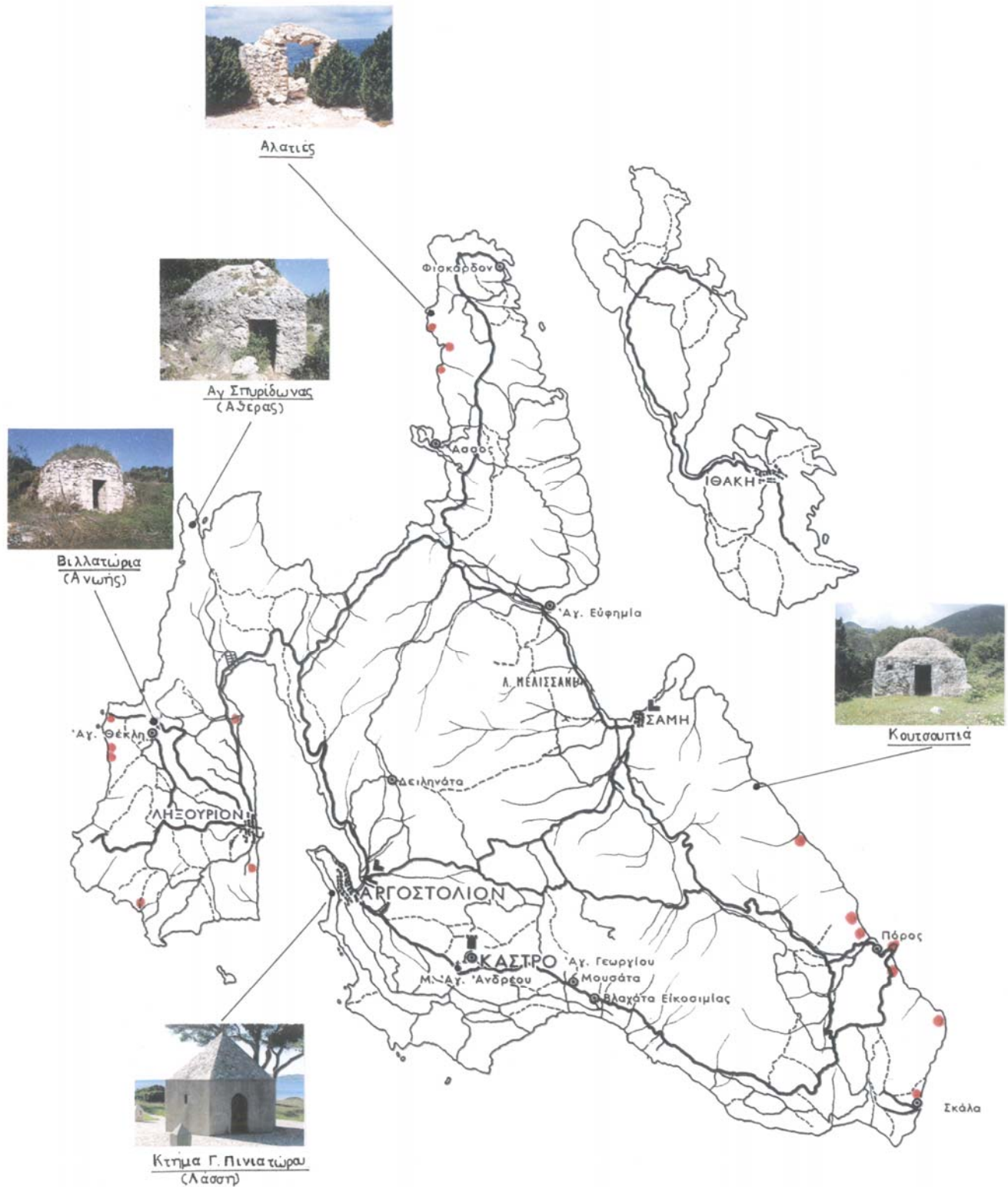
* Το ερωτηματικό (ς) δηλώνει ότι δεν είμαστε απόλυτα βέβαιοι για το εάν ανήκει στις σκοπιές που είχε καταγράψει ο Hieronimo Tierolo.

Χαρτογράφηση

Στους δύο χάρτες που ακολουθούν παρουσιάζουμε τις 11 περιοχές στις οποίες είχε χωριστεί η ακτογραμμή του νησιού από τον Tierolo, καθώς και τα σημεία όπου εντοπίσαμε τις διατηρητέες σκοπιές.

Χάρτης 1 : Οι 11 περιοχές στη περιφέρεια της Κεφαλονιάς όπου υπήρχαν οι 129 συνολικά σκοπιές το 1584 μ.Χ. Κάθε χρώμα αντιστοιχεί και σε μία από τις περιοχές αυτές. (βλ. πίνακα στη σελίδα 89)

• Πιθανά σημεία όπου υπήρχαν σκοπιές

Χάρτης 2 : Τα τέσσερα διαφορετικά είδη βαρδιόλας και η βίγλα στις τοποθεσίες όπου εντοπίστηκαν. Με κόκκινο τα σημεία που πιθανόν υπήρχαν σκοπιές, όπως μας υπέδειξαν οι κάτοικοι της Κεφαλονιάς.

VII. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Οι σκοπιές που συνεχίζουν να διατηρούνται στη Κεφαλονιά είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό βαρδιόλες ενώ όσον αφορά στις βίγλες, αναλλοίωτη παραμένει μονάχα εκείνη στην περιοχή των Βιλλατωρίων. Το γεγονός αυτό οφείλεται αναμφιβόλως στη διαφορετική κατασκευή των δύο αυτών τύπων σκοπιάς. Το μεγάλο ύψος των βιγλών, αποτέλεσε την κύρια αιτία που δεν τους επέτρεψε να αντισταθούν στη φθορά του χρόνου, αλλά και στα αλλεπάλληλα και σφοδρότατα πλήγματα του εγκέλαδου που ρήμαξαν κυριολεκτικά το νησί. Η εξέταση των δύο αυτών διαφορετικών τύπων ακολουθεί στη συνέχεια.

Βαρδιόλες

Στην επιμελημένη κατασκευή, στα λιγοστά μικρά ανοίγματα και κυρίως στο μικρό μέγεθος αποδίδουμε την επιβίωσή τους μέχρι σήμερα, παρ' όλους τους σεισμούς και τη φυσική φθορά που έχουν υποστεί όλα αυτά τα χρόνια. Οι βαρδιόλες της Κεφαλονιάς είναι από τις αρχαιότερες στη περιοχή του Ιονίου, αφού είχαν κατασκευαστεί πριν από το 1584 μ.Χ., σε αντίθεση με τις καλύτερα σωζόμενες της γειτονικής Ζακύνθου¹⁹⁰ που χρονολογούνται σύμφωνα με τα οικοσήματά τους τον 17^ο και 18^ο αιώνα. Από όσες εντοπίσαμε διακρίναμε **τέσσερα διαφορετικά είδη**: **α)** ορθογωνικής κάτοψης με θολωτή σκεπή, **β)** τετραγωνικής κάτοψης καλυπτόμενη με τετραγωνική πυραμίδα, **γ)** κυκλική με θολωτή σκεπή και **δ)** εξαγωνικής κάτοψης καλυπτόμενη με εξαγωνική πυραμίδα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι κατέστη δυνατή η επιτόπια έρευνα και αποτύπωση των τριών από τα τέσσερα είδη, καθώς στο τελευταίο είδος ανήκει μόνο η βαρδιόλα στο κτήμα του Γ.

190. Βλ. περισσότερα στη πτυχιακή εργασία "Βίγλες - Βαρδιόλες Ζακύνθου", Βιβλιοθήκη Α.Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Αθήνα 2006, σελ. 113 - 114.

Πνιατώρου¹⁹¹, η οποία βρίσκεται σε ιδιωτικό χώρο και η μορφή της έχει υποστεί μεταγενέστερες επεμβάσεις.

➤ *Βαρδιόλα Κουτσουπιάς (Σάμος)*

Η πιο καλά σωζόμενη βαρδιόλα της Κεφαλονιάς ανήκει στο πρώτο από τα παραπάνω είδη. Είναι κτισμένη επί φυσικού εδάφους (το έδαφος αποτελεί το δάπεδό της) με ορθογωνική κάτοψη διαστάσεων, κατά προσέγγιση, εσωτερικά 2,40 m × 2,00 m και εξωτερικά 3,40 m × 3,00 m. Η περιμετρική τοιχοποιία έχει πάχος 0,50 m, κατά μέσον όρο. Η είσοδος της βαρδιόλας, που είναι προσανατολισμένη από τη πλευρά της ανατολής, έχει άνοιγμα 0,60 m × 1,20 m και πλαισιώνεται στα αριστερά από μία τυφεκιοθυρίδα διαστάσεων 0,20 m × 0,20 m (Εικ. 49).

Εικ. 49 : Στη φωτογραφία διακρίνουμε την τυφεκιοθυρίδα που πλαισιώνει από αριστερά την είσοδο. Η αντιδιαμετρική της στα δεξιά έχει χτιστεί εξωτερικά, πιθανόν για λόγους αποθήκευσης.

191. Βλ. περισσότερα στη παράγραφο “Τα απομεινάρια του σήμερα”, για τη 1^η περιοχή, σελ. 91 - 93 της πτυχιακής.

Παρατηρώντας την κάτοψη διακρίνουμε ότι και στα δεξιά της εισόδου υπάρχει μία αντίστοιχη, αντιδιαμετρική τυφεκιοθυρίδα που στην εξωτερική παρειά είναι χτισμένη. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται εσωτερικά ένα είδος ραφιού (σκαλωθυρίδα) που πιθανόν να χρησίμευε ως αποθηκευτικός χώρος για το βαρδιάνο.

Συνολικά η κατασκευή διέθετε **8 τυφεκιοθυρίδες** ίδιου ανοίγματος (δύο σε κάθε πλευρά) από τις οποίες οι επτά προορίζονταν για πολεμική χρήση και η όγδοη για αποθήκευση. Στο εσωτερικό της βαρδιόλας οι τυφεκιοθυρίδες χωρίζονται σε 4 ζεύγη (ένα ζεύγος σε κάθε γωνία, **Εικ. 50**) και κάθε μία από το ζεύγος καταλήγει σε διαφορετική πλευρά. Η χαρακτηριστική αυτή κατασκευαστική λεπτομέρεια έδινε τη δυνατότητα στο βαρδιάνο, στεκόμενος σε κάθε μία από τις γωνιές της σκοπιάς, να σκοπεύει προς δύο κατευθύνσεις (**Εικ. 51**).

Εικ. 50 : Ένα από τα τέσσερα γωνιακά ζεύγη τυφεκιοθυρίδων, όπως φαίνονται από το εσωτερικό. Κάθε μία από το ζεύγος καταλήγει και σε διαφορετική πλευρά της βαρδιόλας.

Εικ. 51 : Η τυφεκιοθυρίδα από θέση βολής.

Η βαρδιόλα καλύπτεται από έναν λιθόδητο θόλο (τρούλο) που εδράζεται στους περιμετρικούς τοίχους, η στατική επάρκεια του οποίου μόνο με το μικρό μέγεθος και την πολύ καλή ποιότητα του συνδετικού κονιάματος μπορεί να δικαιολογηθεί. Το ύψος των κατακόρυφων παρειών των περιμετρικών τοίχων είναι 1,55 m περίπου, ενώ το ύψος μέχρι το ανώτερο σημείο του θόλου είναι 2,30 m εσωτερικά και 2,53 m εξωτερικά.

Οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από τους εκάστοτε διαθέσιμους αργούς λίθους, αλλά και από λαξευμένους γωνιόλιθους, τόσο για τη διαμόρφωση των γωνιών, όσο και για τη διαμόρφωση του ανοίγματος της εισόδου. Ως συγκολλητική ύλη έχει χρησιμοποιηθεί υδραυλικό κονίαμα, το λεγόμενο “κουρασάνι” (μείγμα άμμου και τριμμένης κεράμου) ή κάποιος άλλος ισχυρός τύπος κονιάματος.

Ολόκληρη η βαρδιόλα εξωτερικά φέρει ένα λεπτό στρώμα επιχρίσματος που διατηρείται μέχρι σήμερα σε όλη σχεδόν την επιφάνεια του

τρούλου και σε αρκετά σημεία των περιμετρικών τοίχων (Εικ. 52, 53). Το επίχρισμα είναι ισχυρότατο “κουρασάνι”, που προσφέρει εξαιρετική προστασία από την υγρασία, έτσι η βαρδιόλα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως κατοικία αφού η θέση της ήταν και είναι ιδιαίτερος απομονωμένη.

Εικ. 52 : Η οροφή της βαρδιόλας. Η εξωτερική επιφάνεια του τρούλου καλύπτεται από λεπτό στρώμα ισχυρού επιχρίσματος, το λεγόμενο “κουρασάνι”.

Εικ. 53 : Η άνοψη του τρούλου. Όπως μπορούμε να διακρίνουμε, πρόκειται για ιδιαίτερα επιμελημένη κατασκευή.

Δύο άλλα τεχνικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κατασκευής είναι ότι στην δεξιά γωνία στη βάση της πρόσοψης ξεχωρίζει ένας μισοκατεργασμένος λίθος (Εικ. 54), ενώ στη πίσω πλευρά (δυτική όψη), στο ύψος των δύο τυφεκιοθυρίδων και ανάμεσα σε αυτές προεξέχουν κατά 0,10 m - 0,15 m δύο ακόμα μυτεροί λιθνοί όγκοι (Εικ. 55, 56). Κατά την άποψή μας, ο ως άνω προεξέχων όγκος αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της κατασκευής, ενώ οι μυτεροί λίθοι στο πίσω μέρος πιθανόν χρησίμευαν ως πατήματα για να ανεβαίνει ο βαρδιάνος στην κορυφή της σκοπιάς και να έχει από εκεί καλύτερο οπτικό πεδίο.

Εικ. 54 : Ο ακρογωνιαίος λίθος που ξεχωρίζει από την υπόλοιπη λιθοδομή στη δεξιά βάση της πρόσοψης.

Εικ. 55 :Οι δύο μυτεροί λίθοι στο πίσω μέρος της βαρδιόλας. Ένα από τα τεχνικά χαρακτηριστικά της κατασκευής που πιθανώς χρησίμευε για να σκαρφαλώνει ο βαρδιάνος στην κορυφή της.

Εικ. 56 :Οι δύο μυτεροί λίθοι στο πίσω μέρος της βαρδιόλας χρησίμευαν ως πατήματα για να σκαρφαλώνει ο βαρδιάνος στην κορυφή της.

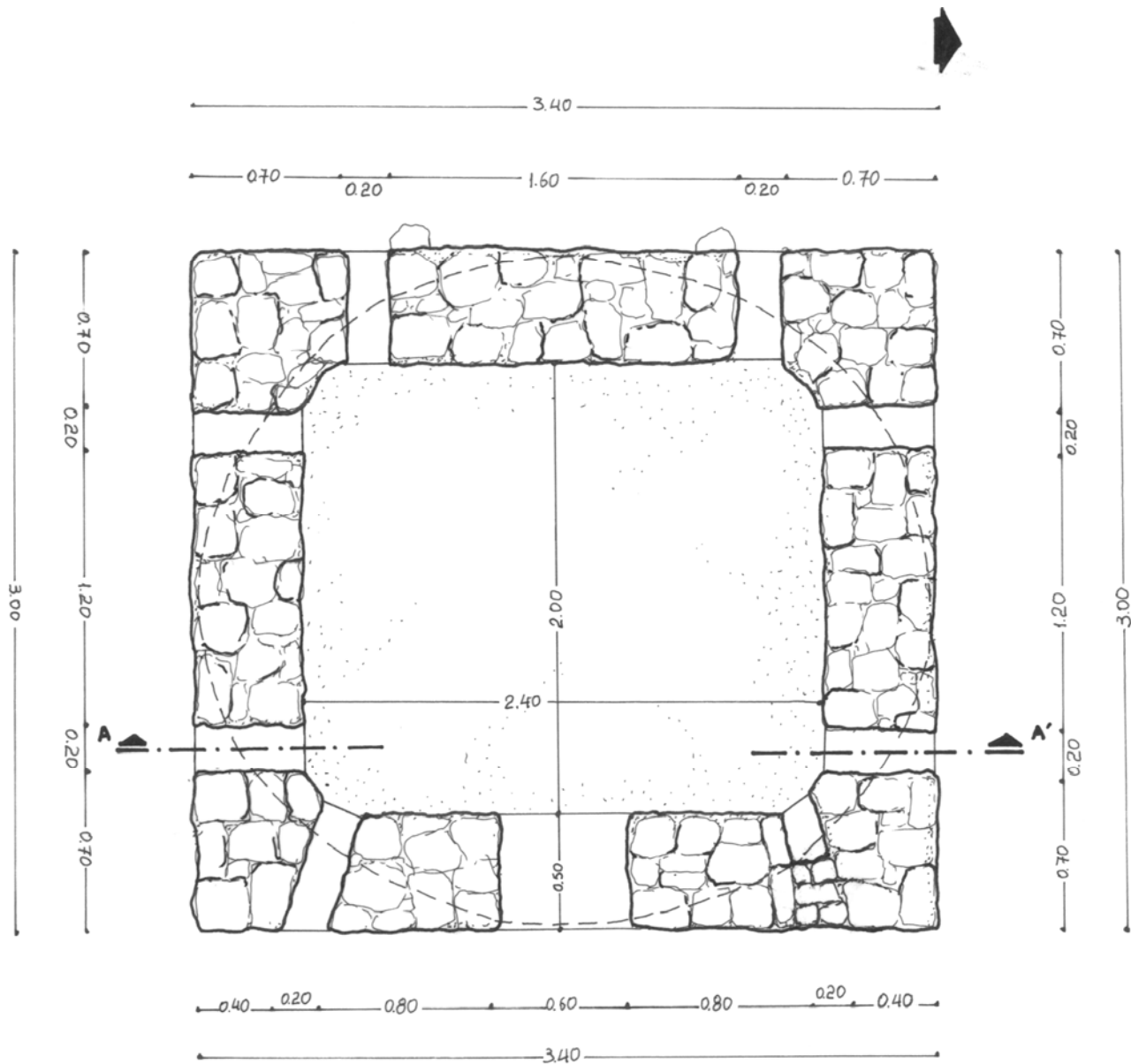
Οι υπόλοιπες όψεις, δηλαδή η βόρεια και η νότια, δεν παρουσιάζουν κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και είναι πανομοιότυπες (Εικ. 57, 58).

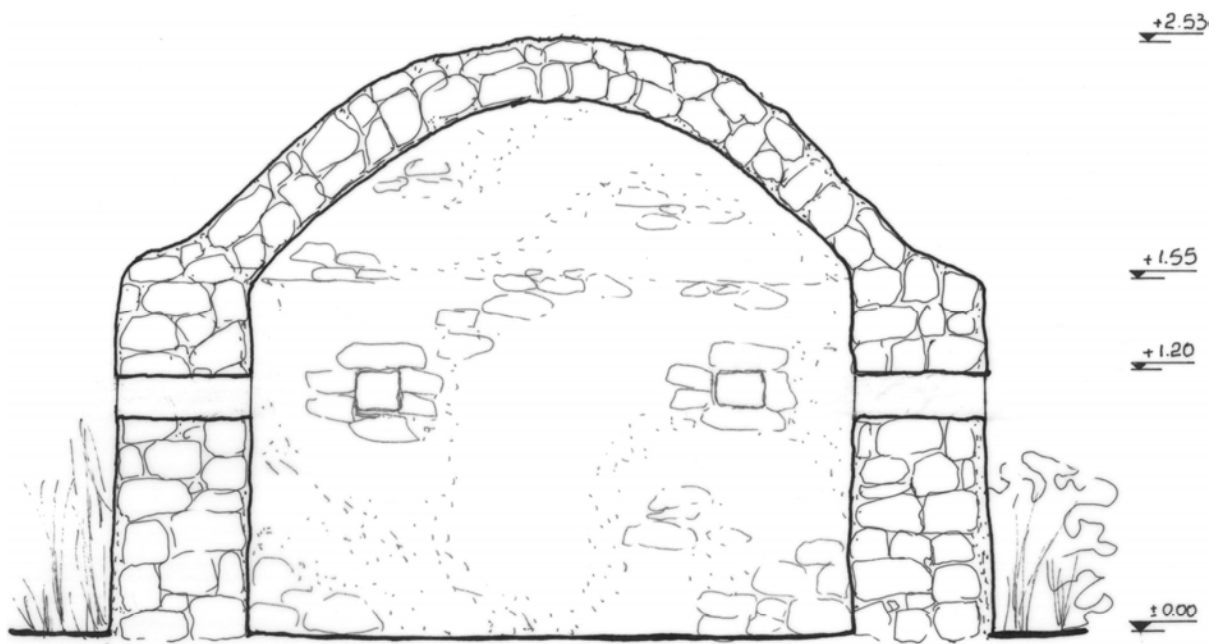
Εικ. 57 : Η βόρεια όψη.

Εικ. 58 : Η νότια όψη της βαρδιόλας είναι πανομοιότυπη της βόρειας.

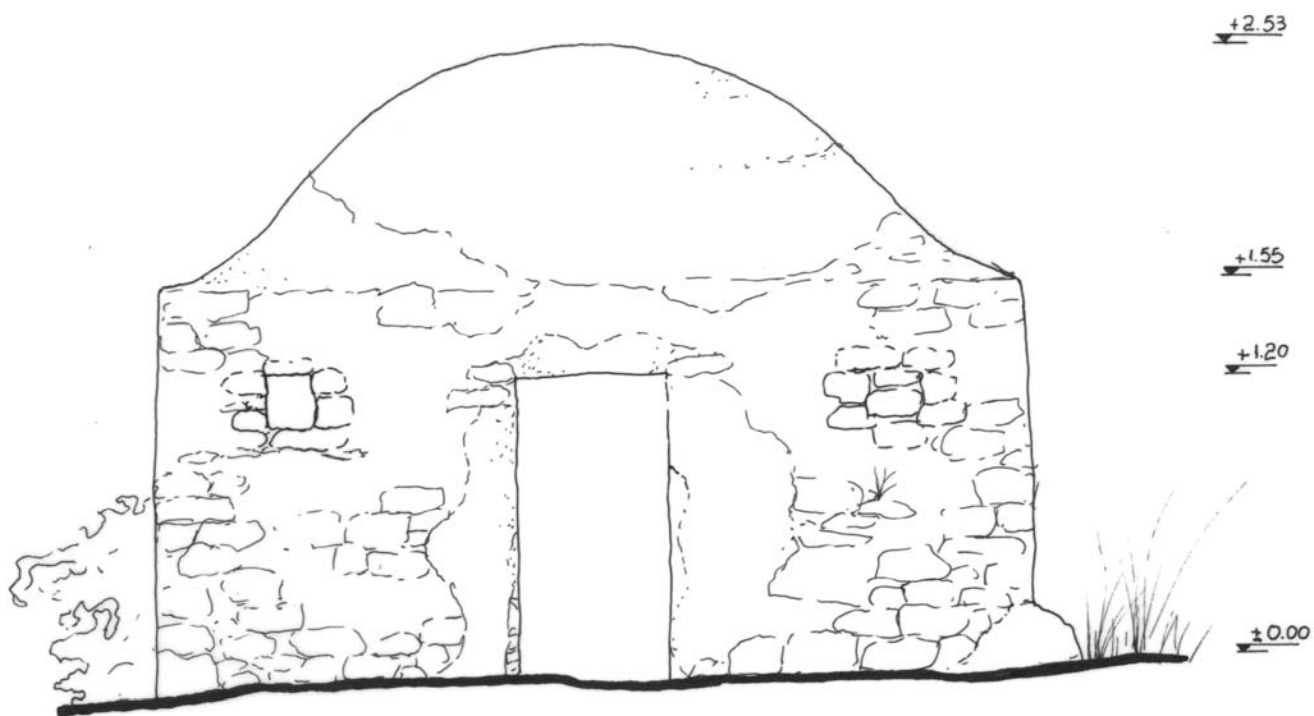

ΚΑΤΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ
 κλίμακα 1:30

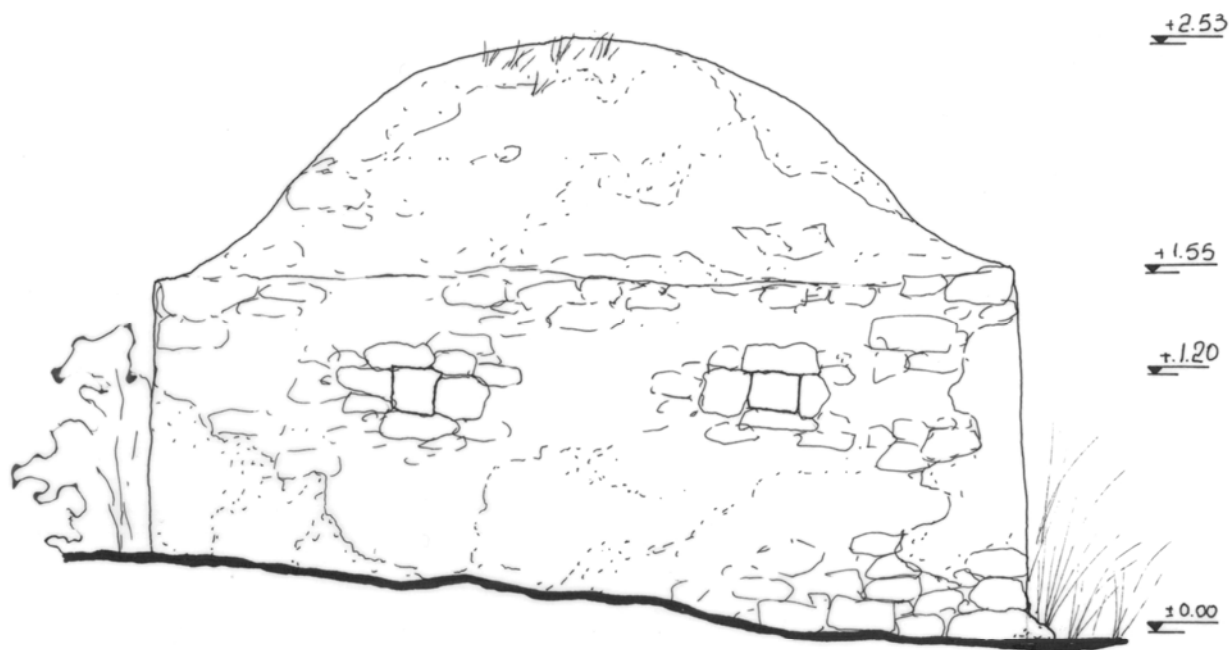
ΤΟΜΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

κλίμακα 1:30

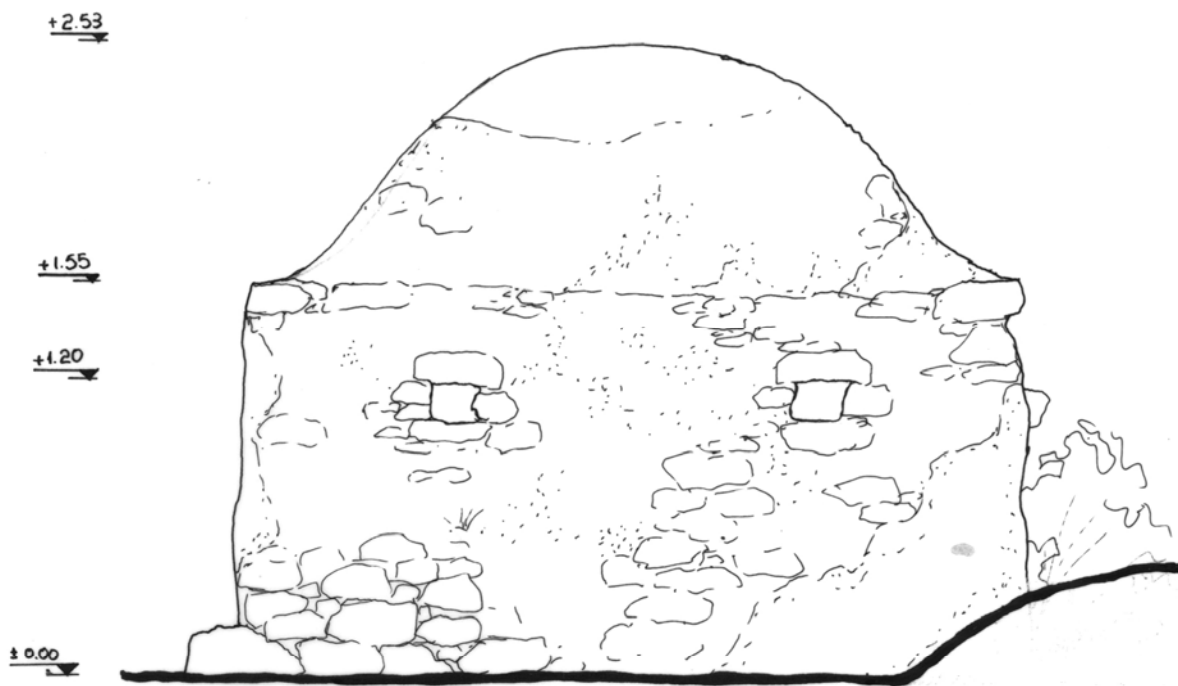

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

κλίμακα 1:30

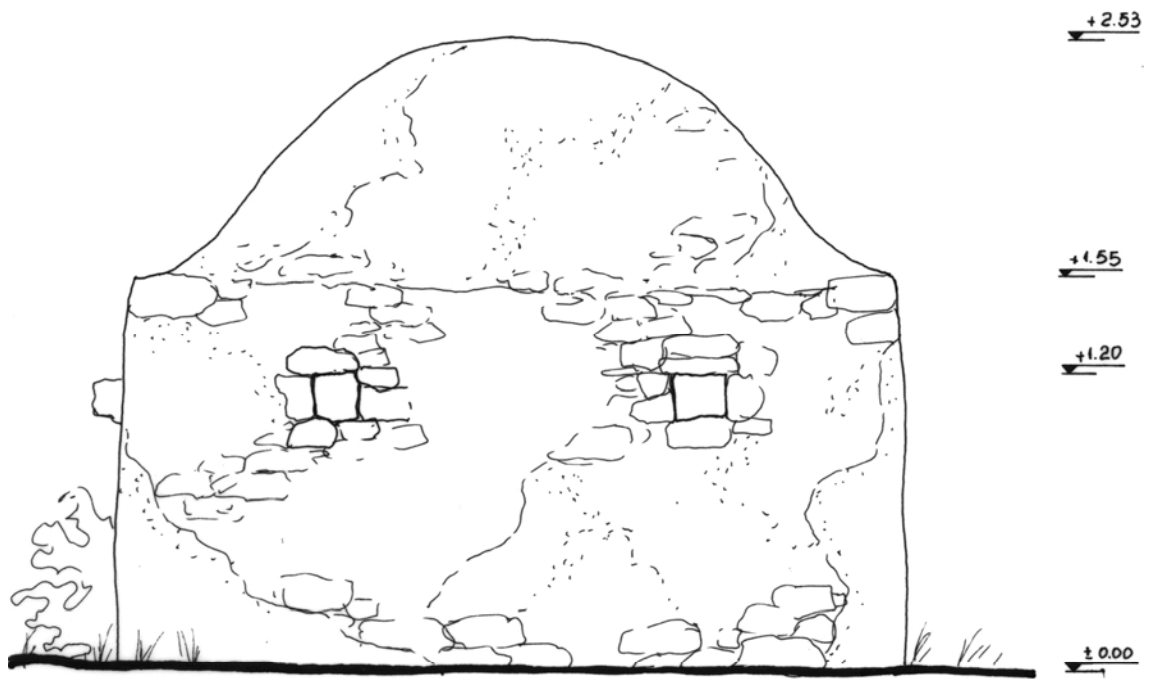

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ
κλίμακα 1:30

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

κλίμακα 1:30

ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΠΙΑΣ

κλίμακα 1:30

➤ *Βαρδιόλα Αγίου Σπυρίδωνα (Αθήρας)*

Η βαρδιόλα του Αγίου Σπυρίδωνα έχει κάτοψη τετραγωνική περί τα 2,55 m × 2,55 m εξωτερικά (1,75 m × 1,75 m εσωτερικά) και καλύπτεται από μία λιθόδημη τετραγωνική πυραμίδα που εδράζεται στους περιμετρικούς τοίχους (β' τύπος βαρδιόλας). Το πάχος της περιμετρικής τοιχοποιίας είναι κατά προσέγγιση 0,40 m και η είσοδος, στη μεριά του νότου, γίνεται από άνοιγμα διαστάσεων 0,50 m × 0,90 m. Το ιδιαίτερα μικρό άνοιγμα της εισόδου μαρτυρεί ότι ο βαρδιάνος εισέρχονταν και εξέρχονταν από τη βαρδιόλα σκυφτός ή γονατιστός (Εικ. 59).

Εικ. 59 : Η πρόσοψη της βαρδιόλας. Διακρίνεται το μικρό άνοιγμα της εισόδου.

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της κατασκευής είναι ότι η δυτική της πλευρά “κρύβεται” μέσα στο φυσικό έδαφος. Το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται είτε στο ό,τι εξαρχής χτίστηκε έτσι για να διακρίνεται όσο το

δυνατόν λιγότερο από τον εχθρό και παράλληλα να έχει μεγαλύτερη σταθερότητα, είτε γιατί με το πέρασ των χρόνων τα πρηνή υποχώρησαν και σκέπασαν τη πλευρά αυτή ώστε να λειτουργεί μέχρι σήμερα ως τοίχος αντιστήριξης (Εικ. 60).

Εικ. 60 : Νοτιοδυτική άποψη της βαρδιόλας (Φωτ. Γερ. Γαλανού). Η δυτική της πλευρά είναι “κρυμμένη” μέσα στη πλαγιά.

Εκτός της πρόσοψης, οι δύο εναπομένουσες ελεύθερες πλευρές (βόρεια και ανατολική) φέρουν από μία τυφεκιοθυρίδα σχήματος τραπεζοειδούς και διαστάσεων 0,20 m × 0,20 m στην εσωτερική παρειά του τοίχου και 0,10 m × 0,20 m στην εξωτερική (Εικ. 61, 62).

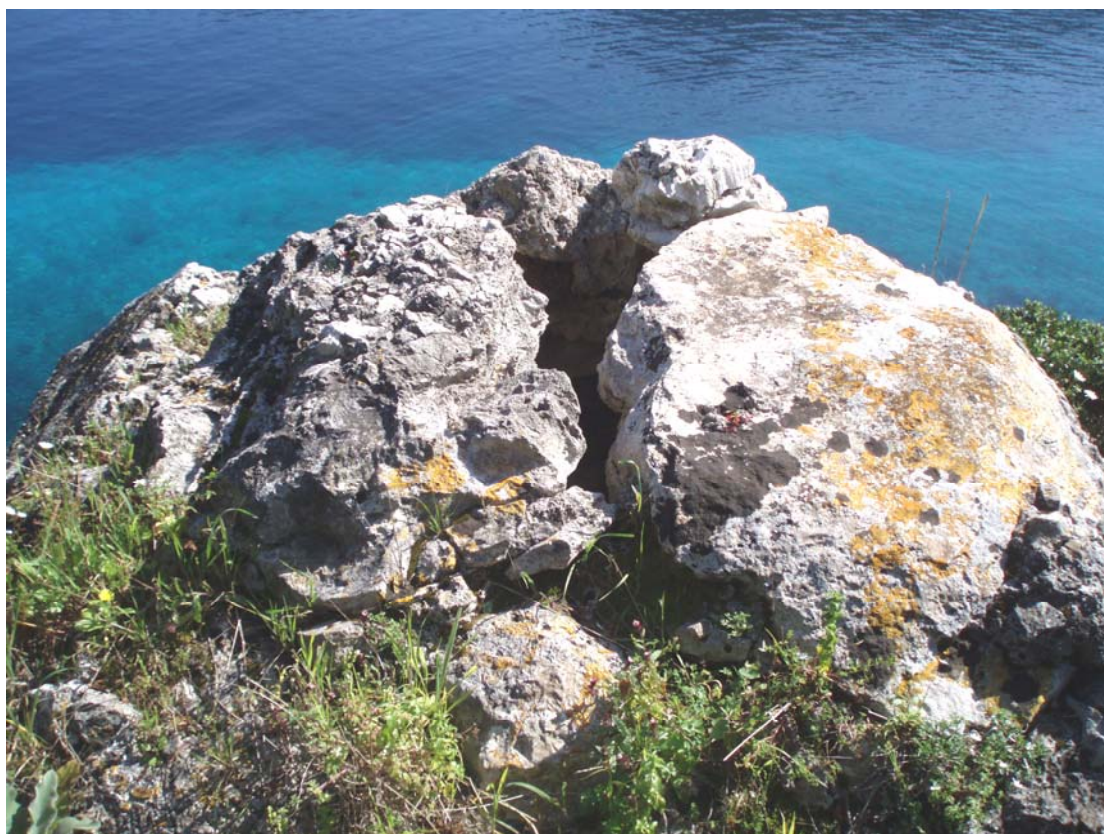
Το ύψος των κατακόρυφων παρειών των περιμετρικών τοίχων είναι 1,35 m και επιχρισμένοι εξωτερικά με κονίαμα καλής ποιότητας. Το μέγιστο εξωτερικό ύψος της βαρδιόλας θα ξεπερνούσε τα 2,20 m - όπως σώζεται σήμερα - καθ' ό,τι μέρος του τελειώματος της πυραμίδας φαίνεται να έχει καταστραφεί. Η σημερινή μορφή της οροφής απεικονίζεται σε φωτογραφία που ακολουθεί (Εικ. 63).

Εικ. 61 : Οι δύο τυφεκιοθρίδες από το εσωτερικό της βαρδιόλας. Παρατηρείται η ίδια τεχνοτροπία με αυτή της Κουτσοουπιάς.

Εικ. 62 : Η ίδια ως άνω οπή, εξωτερικά. Διακρίνεται η στρώση επιχρίσματος στην επιφάνεια του τοίχου.

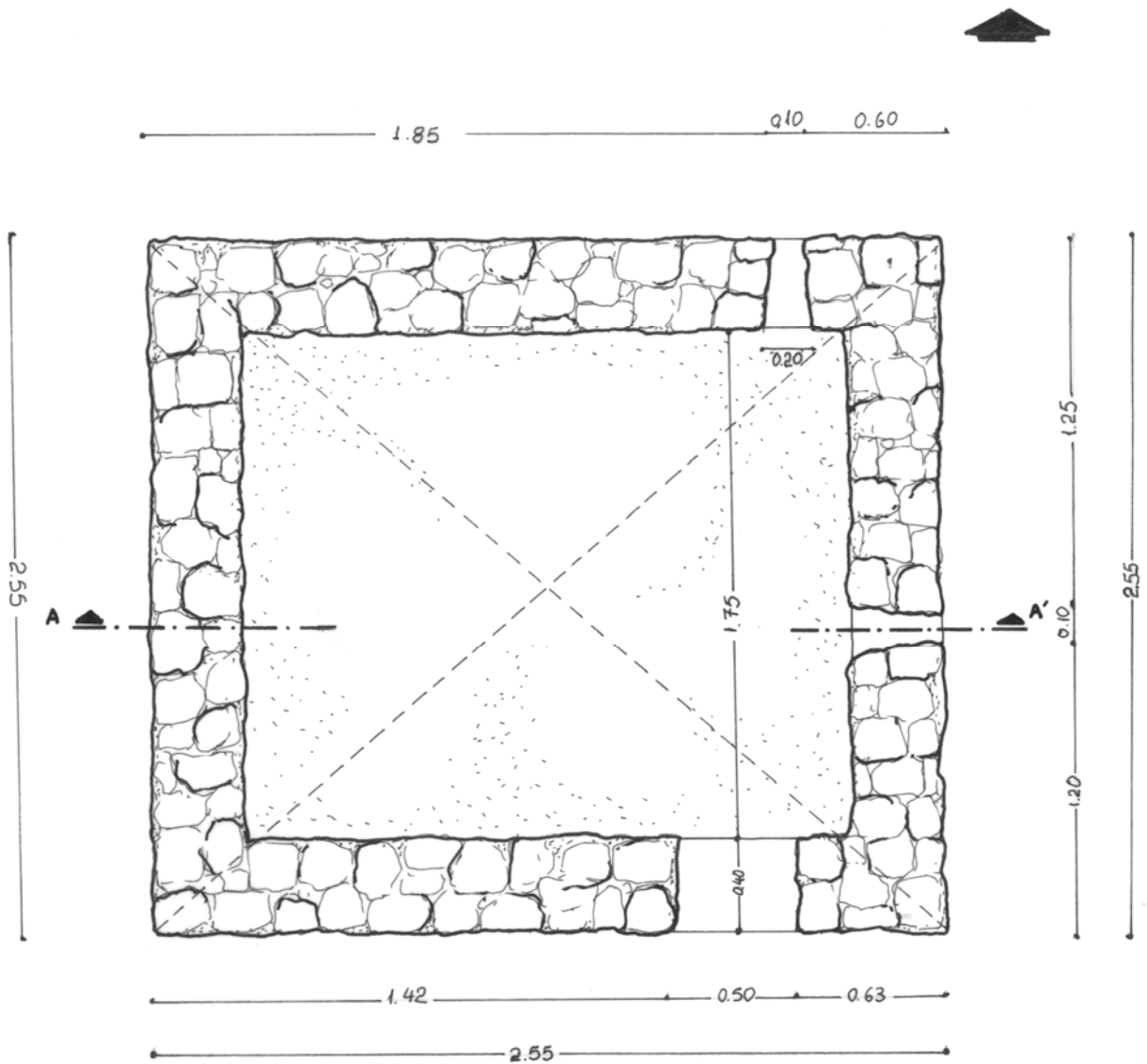

Εικ. 63 : Η σημερινή μορφή της οροφής (Φωτ. Γερ. Γαλανού).

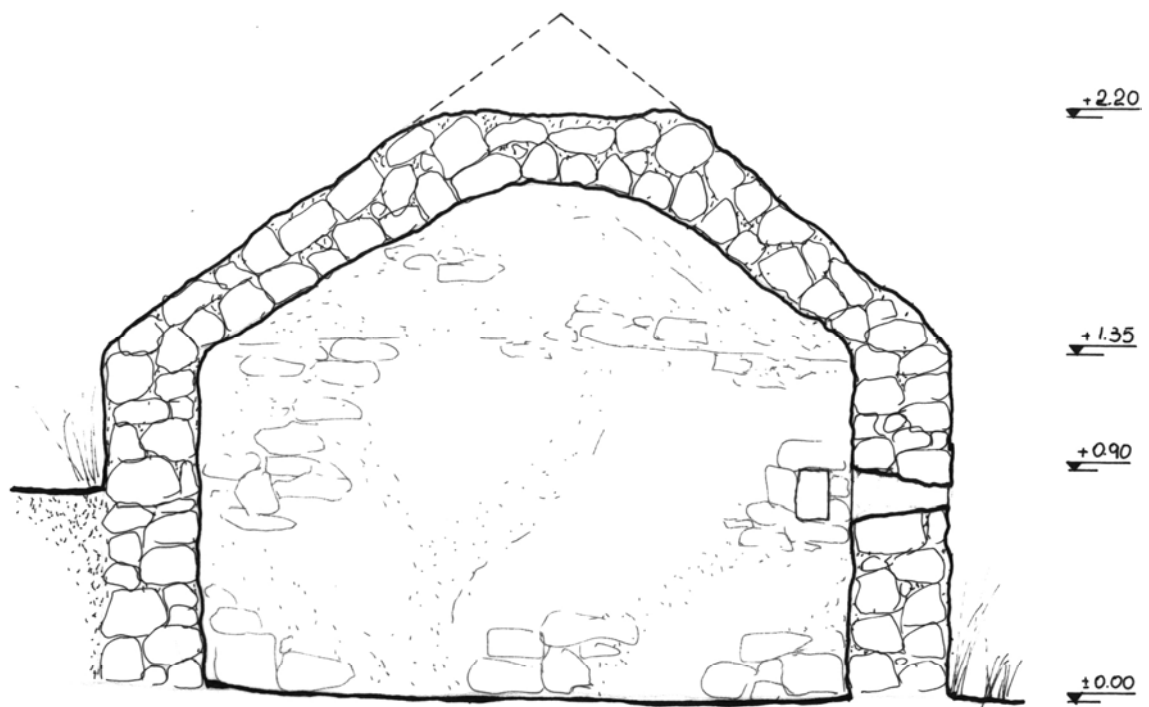
Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί και μία επιπλέον εκδοχή που αφορά στο σχήμα της οροφής που **ενδεχομένως να ήταν κόλουρη και όχι κανονική πυραμίδα**. Η εκδοχή αυτή στηρίζεται στη χρηστικότητα της κόλουρης πυραμίδας και συγκεκριμένα στη χρησιμοποίησή της από τον βαρδιάνο είτε ως βάθρο για τη βέλτιστη κατόπτευση της περιοχής είτε ως εστία φωτιάς με σκοπό την τηλεδιαβίβαση μηνυμάτων συναγερμού, όπως αναλυτικώς αναφέρθηκε σε άλλο κεφάλαιο. Τόσο η σημερινή μορφή της οροφής, όσο και η διαμόρφωση του εδάφους που επιτρέπει την εύκολη ανάβαση σ' αυτήν καθιστούν επικρατέστερη την ως άνω εκδοχή.

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της προήλθαν πιθανόν από τη θαλάσσια περιοχή κοντά στη σκοπιά, ενώ η αυτή κονία και το αυτό επίχρισμα (κουρασάνι) είχαν τοποθετηθεί και στη βαρδιόλα της Κουτσουπιάς. Το τελευταίο σε συνδυασμό με την προσεγμένη κατασκευή της

(ίδια τεχνοτροπία με αυτή της Κουτσοουπιάς) συνέτειναν στο να διατηρείται επίσης σε πολύ καλή κατάσταση.

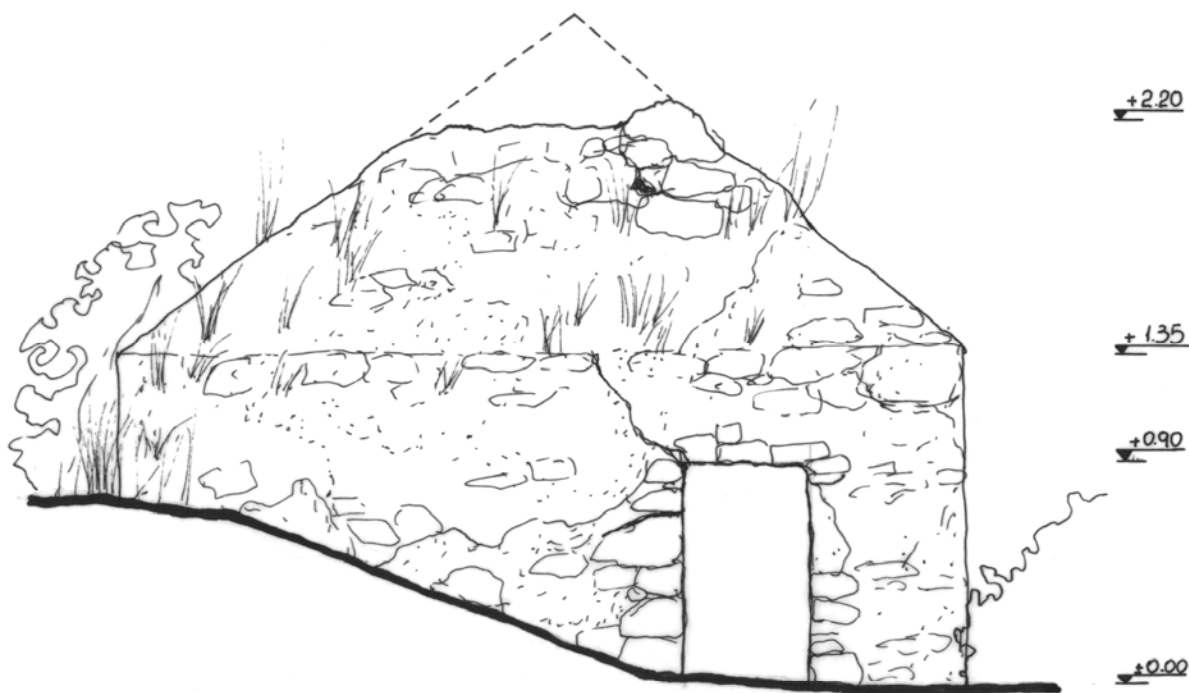

ΚΑΤΩΜΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ (ΑΘΕΡΑΣ)
κλίμακα 1:30

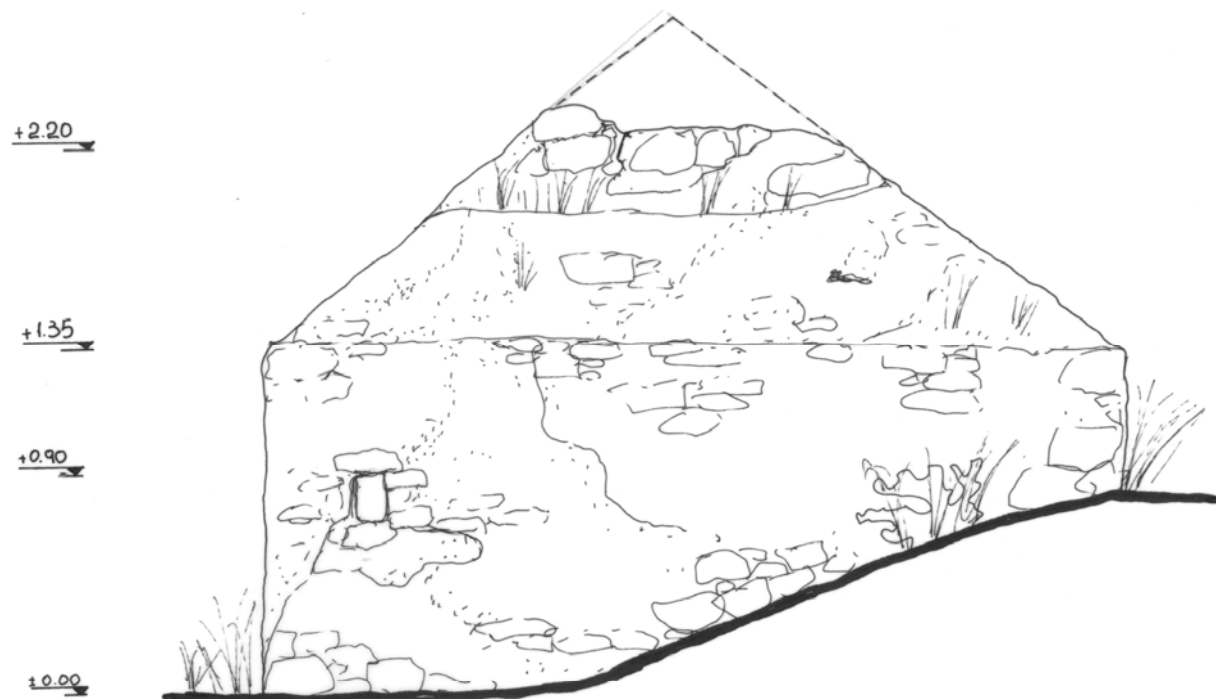
ΤΟΜΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ (ΑΘΕΡΑΣ)

κλίμακα 1:30

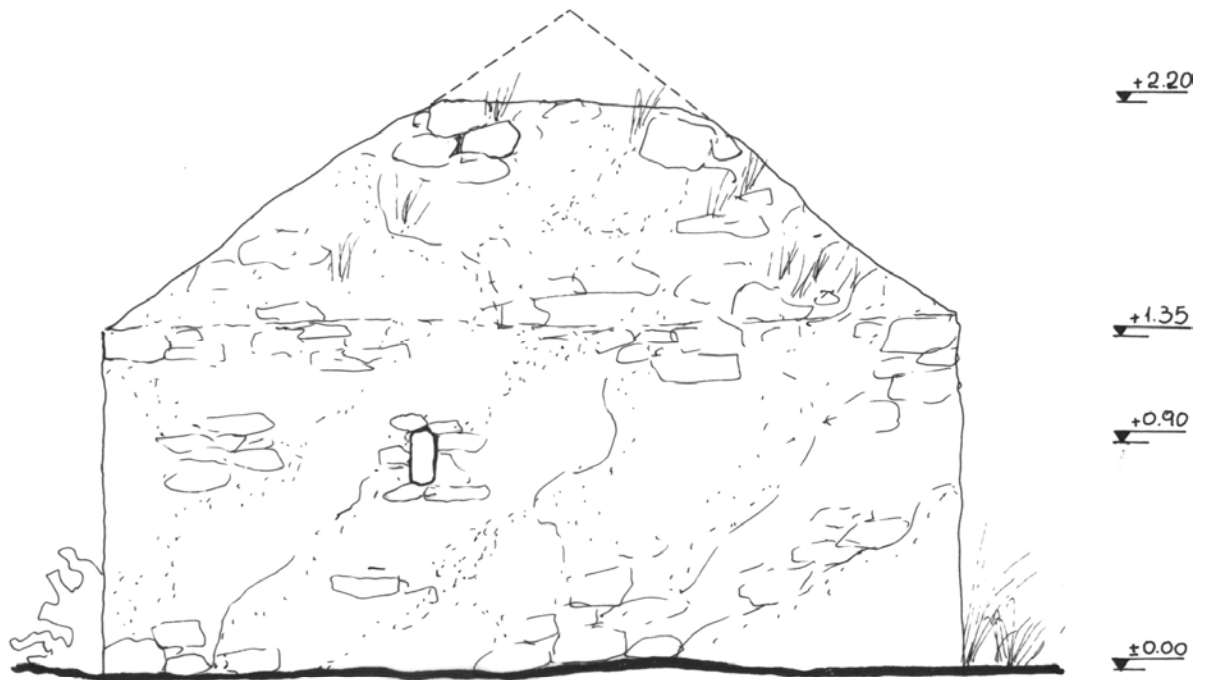
ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ (ΑΘΕΡΑΣ)

κλίμακα 1:30

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ (ΛΘΕΡΑΣ)

κλίμακα 1:30

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ (ΑΘΕΡΑΣ)

κλίμακα 1:30

➤ *Βαρδιόλα Αλατιών (Έρισσος)*

Η βαρδιόλα στη περιοχή των Αλατιών ανήκει στο τρίτο από τα είδη. Έχει κυκλική κάτοψη διαμέτρου, 2,75 m η εξωτερική και 1,55 m η εσωτερική. Το μέγιστο ύψος στο οποίο σώζεται σήμερα είναι 1,50 m. Η είσοδος γίνεται ανατολικά από άνοιγμα πλάτους 0,60 m στην εσωτερική παρειά της τοιχοποιΐας και 0,80 m στην εξωτερική, ενώ η περιμετρική τοιχοποιΐα έχει πάχος, κατά μέσον όρο 0,60 m.

Από παλαιότερη φωτογραφία γνωρίζουμε ότι καλυπτόταν με κυκλικό θόλο, ο οποίος, μαζί με μεγάλο ποσοστό της κάθετης τοιχοποιΐας, έχει καταπέσει στο εσωτερικό της σκοπιάς. Συνεπώς έχουν εξαφανιστεί και τα ίχνη των τυφεκιοθυρίδων που κατά πάσα πιθανότητα διέθετε (**Εικ. 64, 65, 66**). Το εσωτερικό ελεύθερο ύψος της βαρδιόλας εκτιμάται ότι έφθανε τα 1,80 m,

Εικ. 64 : Η βαρδιόλα στις Αλατιές τον Απρίλιο του 2000. Φωτογραφία που μας έδωσε η κα Ρεγγίνα Ραζή από το αρχείο του Γραφείου Νεοτέρων Μνημείων στο Αργοστόλι.

Εικ. 65 : Η πλαϊνή όψη της (26/04/2000), πριν ακόμα καταπέσει και το τελευταίο τμήμα του θόλου. Φωτογραφία επίσης από το αρχείο της Υπηρεσίας Νεοτέρων Μνημείων στο Αργοστόλι.

Εικ. 66 : Η εικόνα που αντικρίζουμε σήμερα με τα ερείπια του θόλου και της τοιχοποιίας να κείτονται στο εσωτερικό, καθιστά αδύνατο να καταλάβουμε εάν υπήρχαν στο παρελθόν τυφεκιοθυρίδες.

Οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από αργούς ασβεστόλιθους της περιοχής, αλλά και από πελεκητούς γωνιόλιθους, που χρησίμευσαν όπως και στις υπόλοιπες βαρδιόλες, στη διαμόρφωση του ανοίγματος της εισόδου. Εξωτερικά της βαρδιόλας και σε ελάχιστα σημεία διασώζεται στρώμα του επιχρίσματος για τη προστασία από τη διάβρωση, ενώ ανάμεσα στους λίθους έχει χρησιμοποιηθεί κάποιο είδος κονιάματος που πιθανόν να περιείχε ασβέστη (Εικ. 67). Τέλος παρατηρούμε ότι στη εξωτερική παρειά αριστερά της εισόδου υπάρχουν, σε διαφορετικές θέσεις, δύο μεταλλικοί κρίκοι αρκετά διαβρωμένοι. Ο πρώτος από δεξιά έχει πακτωθεί σε ύψος 1,10 m ενώ ο δεύτερος στα 0,42 m. Οι κρίκοι αυτοί προφανώς θα χρησίμευαν στο δέσιμο των ζώων, αφού γνωρίζουμε ότι το σώμα που αναλάμβανε τη φρούρηση των σκοπιών ήταν οι υπηείς¹⁹² (Εικ. 68, 69).

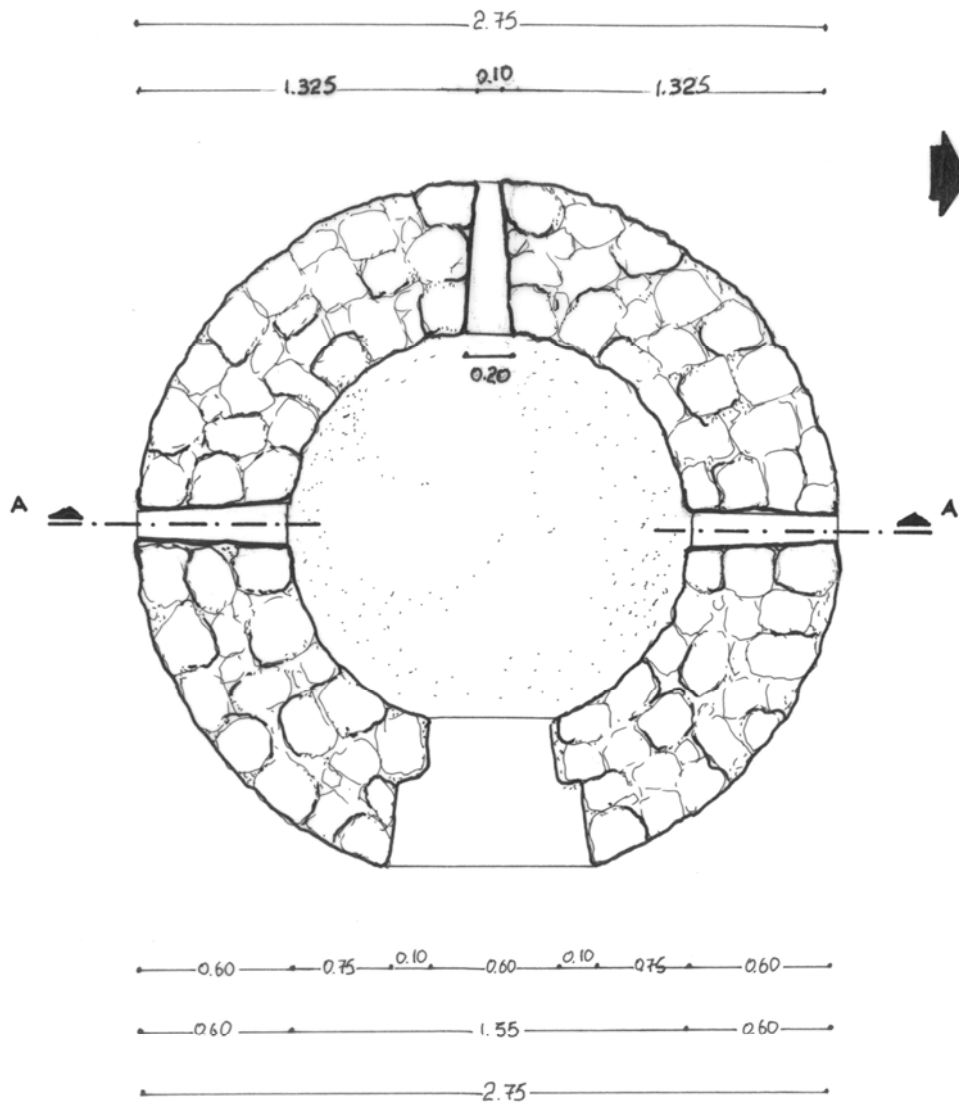

Εικ. 67 : Τμήμα της περιμετρικής τοιχοποιίας. Στη φωτογραφία διακρίνονται οι ασβεστόλιθοι διαφόρων σχημάτων και μεγεθών, καθώς και το κονίαμα που πιθανόν να περιείχε ασβέστη.

192. Βλ. περισσότερα στη παράγραφο “Ο στρατός. Ιππικό, πεζικό, ναυτικές δυνάμεις”, για το ιππικό, σελ. 54 - 58 της πτυχιακής.

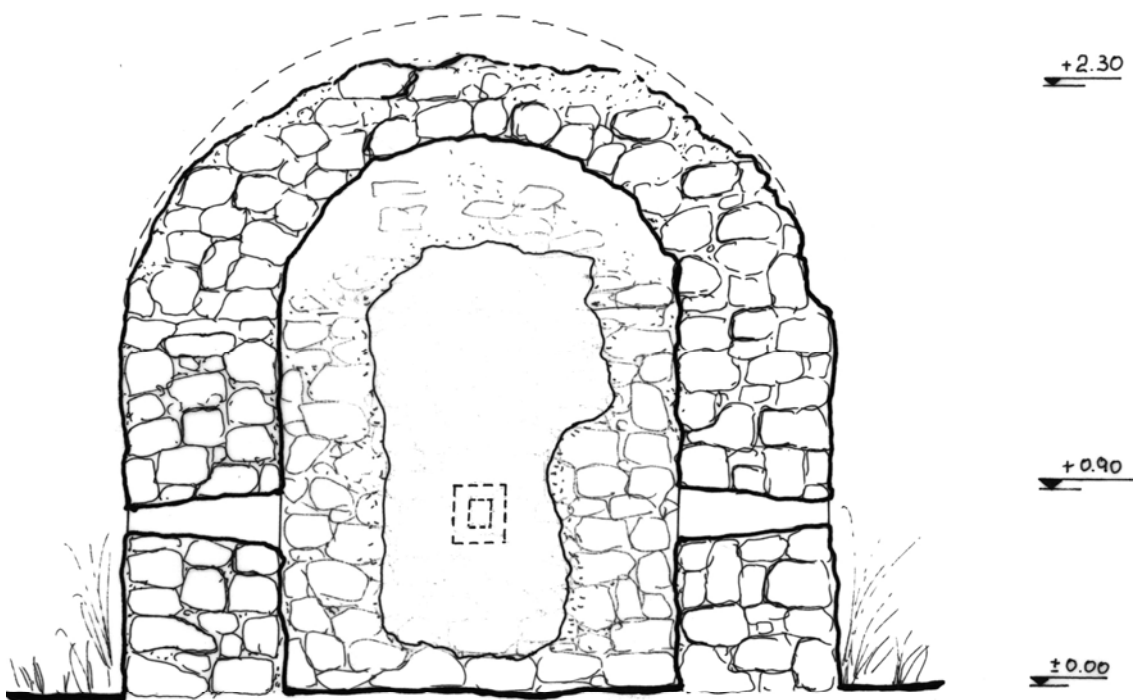

Εικ. 68, 69 : Οι δύο μεταλλικοί κρίκοι στους οποίους οι βαρδιάνοι έδεσαν τα ζώα. Η διάβρωσή τους μαρτυρεί και την παλαιότητά τους.

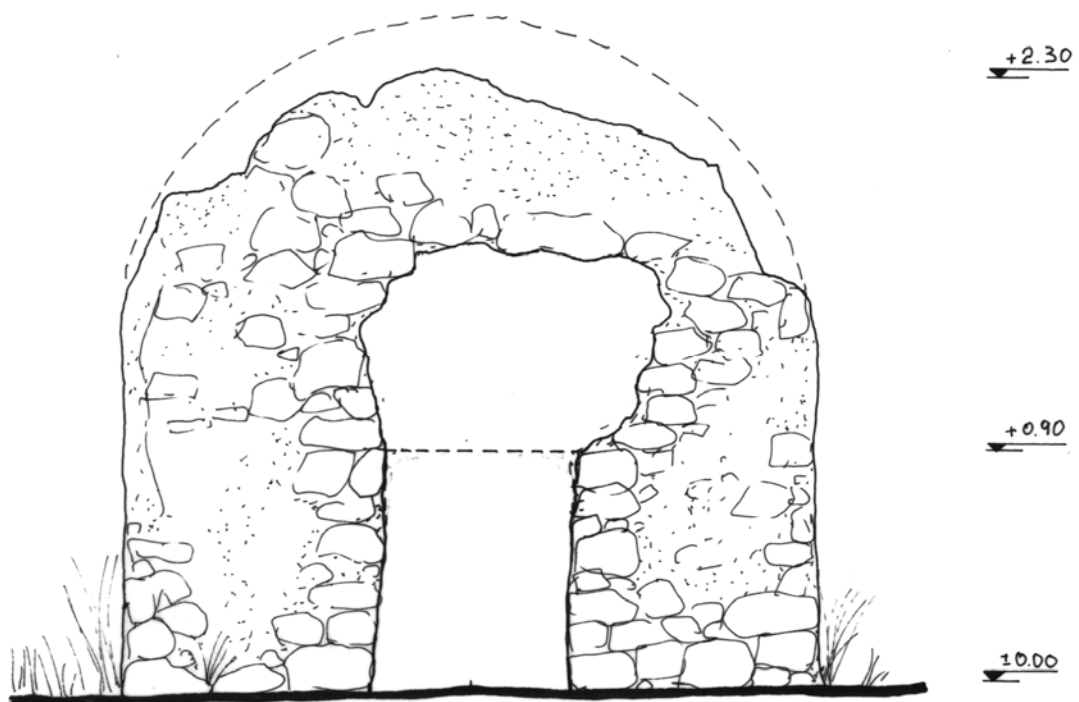
ΚΑΤΟΨΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΛΑΤΙΩΝ

κλίμακα 1:30

ΤΟΜΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΛΑΤΙΩΝ

κλίμακα 1:30

ΑΝΑΤΟΛΙΝΗ ΟΥΗ ΒΑΡΔΙΟΛΑΣ ΑΛΑΤΙΩΝ

μέγαντα 1:30

Βίγλες

Κύρια δομικά χαρακτηριστικά των περισσότερων βιγλών του Ελλαδικού χώρου αποτελούν η μεγάλη διαμέτρου κυλινδρικές κατόψεις με διεύρυνση προς τη βάση (κολουροκωνική), ώστε να εξοστρακίζονται τα βλήματα αλλά και για λόγους ευστάθειας, καθώς επίσης και το πολύ μεγάλο ύψος τους (ορισμένες ξεπερνούσαν τα 15 m). Χτίζονταν σε υψώματα στις παράκτιες ζώνες απ' όπου μπορούσαν να επικοινωνούν με άλλες βίγλες ή κάστρα και παράλληλα να ελέγχουν και τους πιο απομακρυσμένους όρμους.

Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι βίγλες της Χίου, οι οποίες χρονολογούνται από τις αρχές του 11^{ου} αιώνα, είχαν ύψος από 12 m έως 20 m, διάμετρο στην περιοχή του κορμού 7,5 m και στο εσωτερικό τους, μέχρι τα 2/3 του ύψους τους περίπου, ήταν γεμάτες με χώμα και αργούς λίθους. Η τοιχοποιία τους αποτελούνταν από λίθους τοπικής προέλευσης που συνδέονταν με ισχυρό ασβεστοκονίαμα με προσθήκη πλινθοσυντριμματος και διαιρούνταν σε οριζόντιες στάθμες με χαρακτηριστικούς συνεχείς αρμούς δόμησης (Εικ. 70).

Εικ. 70 : Ένας από τους πύργους επιφυλακής (βίγλα) της Χίου. Όμοιοι με αυτόν υπήρχαν πιθανόν και στην Κεφαλονιά.

Πύργους επιφυλακής όμοιους με της Χίου είχε προτείνει ο Alex Contarini, να ανεγερθούν και στην Κεφαλονιά για την προστασία των κατοίκων.¹⁹³ Η πρόταση αυτή του Contarini μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ίσως και να είχαν κατασκευαστεί ίδιας τυπολογίας βίγλες στην Κεφαλονιά, οι οποίες ωστόσο είτε δεν διατηρούνται έως σήμερα είτε είχαν μετατραπεί, για τις ανάγκες ορισμένης περιόδου, σε ανεμόμυλους, με αποτέλεσμα να έχει αλλοιωθεί η μορφή τους και να μην είναι εφικτός ο εντοπισμός τους. Συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι αρκετά κτίσματα του νησιού, όπως αυτά στο χωριό Βιγλί και το Λιβάδι, παρουσιάζουν χαρακτηριστικά των πύργων της Χίου, εντούτοις δεν βρήκαμε σχετικές μαρτυρίες που να βεβαιώνουν την ύπαρξή τους ή μη. Συνεπώς κρίναμε σκόπιμο να μην τα εξετάσουμε περαιτέρω.

Αντίθετα, το κτίσμα που εντοπίσαμε κοντά στο χωριό Βιλλατώρια, αν και διαφέρει αισθητά σε μέγεθος συγκριτικά με τις βίγλες της Χίου, από έγκυρες πηγές πληροφορηθήκαμε ότι αποτελεί κι αυτό είδος βίγλας, την οποία εξετάσαμε και αποτυπώσαμε παρακάτω.

➤ *Βίγλα Βιλλατωρίων (Ανωή Παλικής)*

Αντίθετα με τις βαρδιόλες του νησιού που βρίσκονται σε καίρια παραλιακά σημεία, η βίγλα κοντά στο χωριό Βιλλατώρια (**Εικ. 71**) βρίσκεται πάνω σε ύψωμα σε κάθετη απόσταση, περίπου 4 Km, από τη θάλασσα. Η τοποθεσία αυτή εξασφάλιζε στο βιγλάτορα μέγιστο οπτικό πεδίο παρακολούθησης καθώς και επαρκή χρόνο, ώστε να προλαβαίνει να ειδοποιεί την πόλη με σινιάλα καπνού την μέρα και φωτιάς τη νύχτα.

193. Βλ. **Αλεξάνδρας Κραντονέλλη**, Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538-1699, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 1991, σελ. 22.

Εικ. 71 : Σκοπιά κοντά στα Βιλλατώρια

Αναφορικά με τη γεωμετρία της, η βίγλα αυτή είναι κυκλικής κάτοψης διαμέτρου, 3,70 m η εξωτερική και 2,5 m η εσωτερική. Το ανώτερο σημείο της εξωτερικά φτάνει, περίπου, τα 3,00 m από τη βάση της εισόδου. Η είσοδος γίνεται από μοναδικό άνοιγμα πλάτους 0,80 m και ύψους 1,50 m, ενώ η περιμετρική τοιχοποιία έχει πάχος 0,60 m .

Το πάνω μέρος της βίγλας καλύπτεται με τρούλο, ο οποίος διατηρείται ανέπαφος, γεγονός που οφείλεται όχι τόσο στα υλικά (δεν παρατηρήθηκε ύπαρξη συγκολλητικής ύλης - κονίαμα) όσο στην τεχνική που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή της. Συγκεκριμένα, οι πέτρες τοποθετούνταν με τέτοιο τρόπο (“κλειδώνονταν”), ώστε η βίγλα να υψώνεται με κλίση προς το εσωτερικό και να κλείνει απόλυτα στρογγυλά στην κορυφή της (Εικ. 4). Αυτός ο τύπος δόμησης σε συνδυασμό με την κυκλική κάτοψη και το χαμηλό ύψος της κατασκευής συνέτειναν στην άριστη αντισεισμική συμπεριφορά που επέδειξε.

Οι περιμετρικοί τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από αργούς λίθους της περιοχής, αλλά και από πελεκητούς γωνιόλιθους, που χρησίμευσαν στη διαμόρφωση του ανοίγματος της εισόδου. Ανάμεσα στις πέτρες δεν φαίνεται να έχει χρησιμοποιηθεί κονίαμα, ενώ ακόμη κι αν υπήρχε έχει διαβρωθεί. Συνολικά η κατασκευή δεν φέρει ίχνη επιχρίσματος (Εικ. 72).

Στο εσωτερικό της βίγλας υπάρχει μία σκαλωθυρίδα διαστάσεων 0,30 m × 0,40 m που χρησίμευε ως αποθηκευτικός χώρος (Εικ. 73). Παρατηρούμε επίσης ότι στην είσοδο έχει τοποθετηθεί μεταλλική θηλιά, πιθανόν για να δένουν τα ζώα (Εικ. 74).

Εικ. 72 : Τμήμα του περιμετρικού τοίχου εσωτερικά. Διακρίνονται οι αργοί λίθοι και η απουσία κονιάματος ανάμεσά τους

Εικ. 73 : Η σκαλωθρίδα στο εσωτερικό της βαρδιόλας

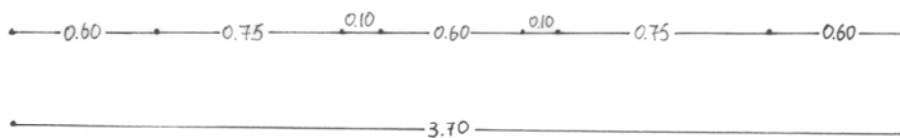
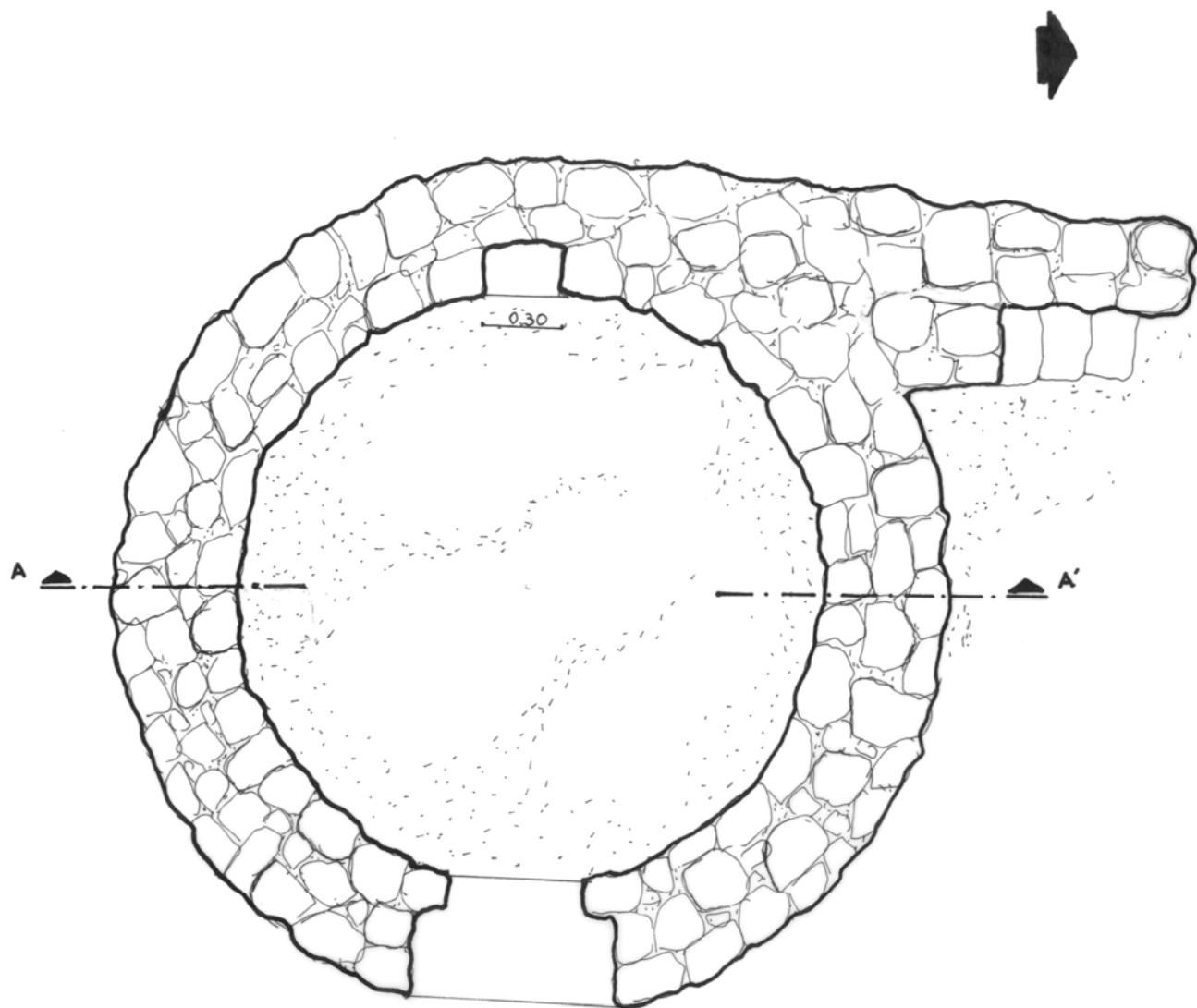
Εικ. 74 : Μεταλλική θηλιά πιθανόν για το δέσιμο των ζώων.

Έξω από τη βίγλα προς τη μεριά του βορρά είναι κατασκευασμένη μια πέτρινη σκάλα αποτελούμενη από 6 σκαλοπάτια που πακτώνονται σε παρακείμενη τοιχοποιία ύψους 1,50 m. Η σκάλα αυτή προφανώς εξασφάλιζε στο βιγλάτορα άμεση πρόσβαση στην οροφή και καλύτερη ορατότητα (Εικ. 75).

Είναι σημαντικό τέλος να παρατηρήσουμε ότι το συγκεκριμένο κτίσμα δεν έχει καθόλου τυφεκιοθυρίδες, γεγονός που το διαφοροποιεί από τις βαρδιόλες που χτιζόνταν δίπλα στη θάλασσα. Η διαφορά αυτή οφείλεται πιθανότατα στο ό,τι η θέση του προς το εσωτερικό του νησιού, στερούσε από τον επίδοξο επιδρομέα τη δυνατότητα να αιφνιδιάσει το βιγλάτορα, που προλάβαινε να οργανωθεί και να οχυρωθεί. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνέβαινε με τους βαρδιάνους που όντας στην πρώτη ζώνη άμυνας του νησιού είχαν μοναδικό οχυρό τη βαρδιόλα, με τις τυφεκιοθυρίδες να είναι απαραίτητες για την επιβίωσή τους.

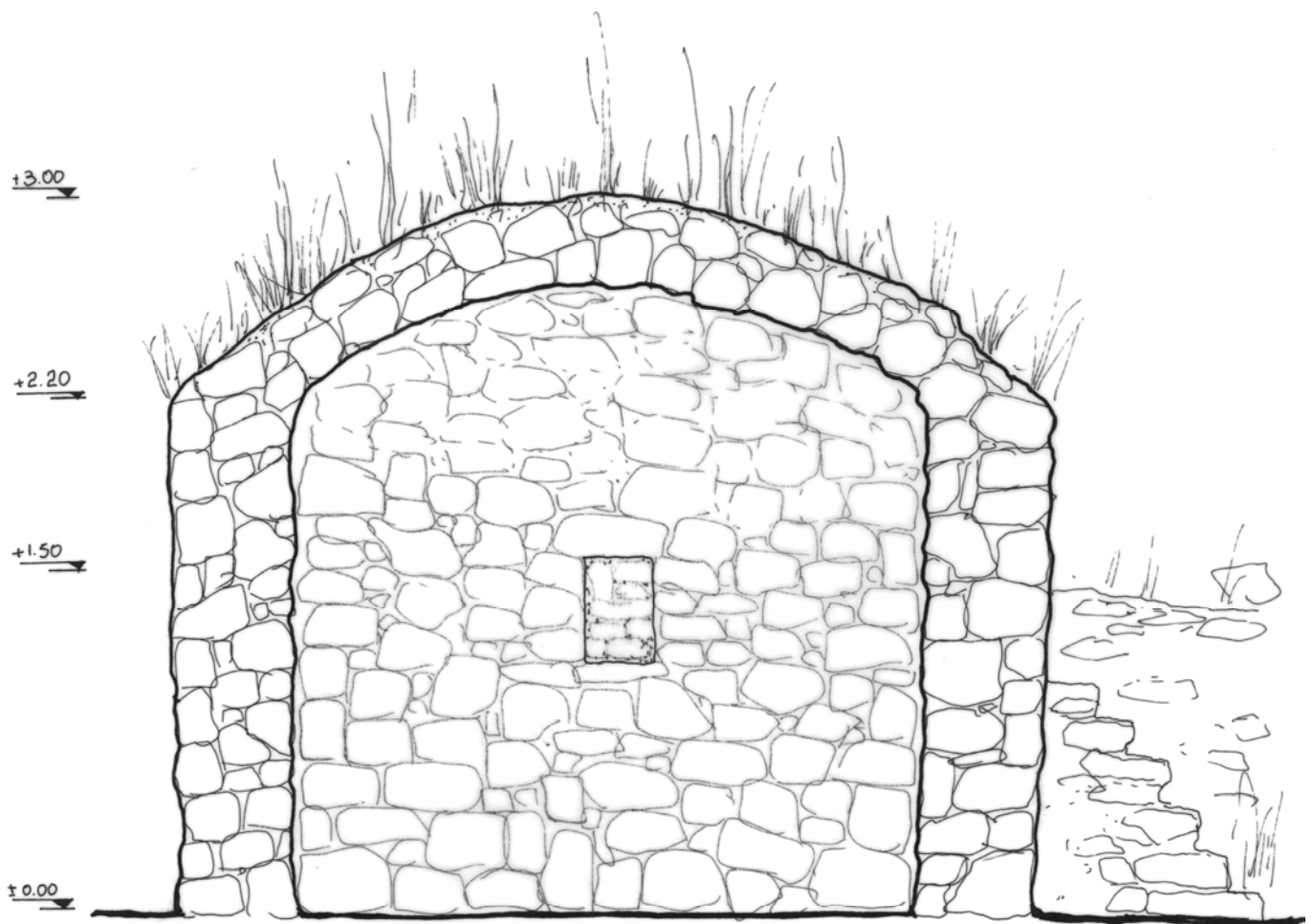

Εικ. 75 : Η σκάλα που οδηγούσε στην οροφή.

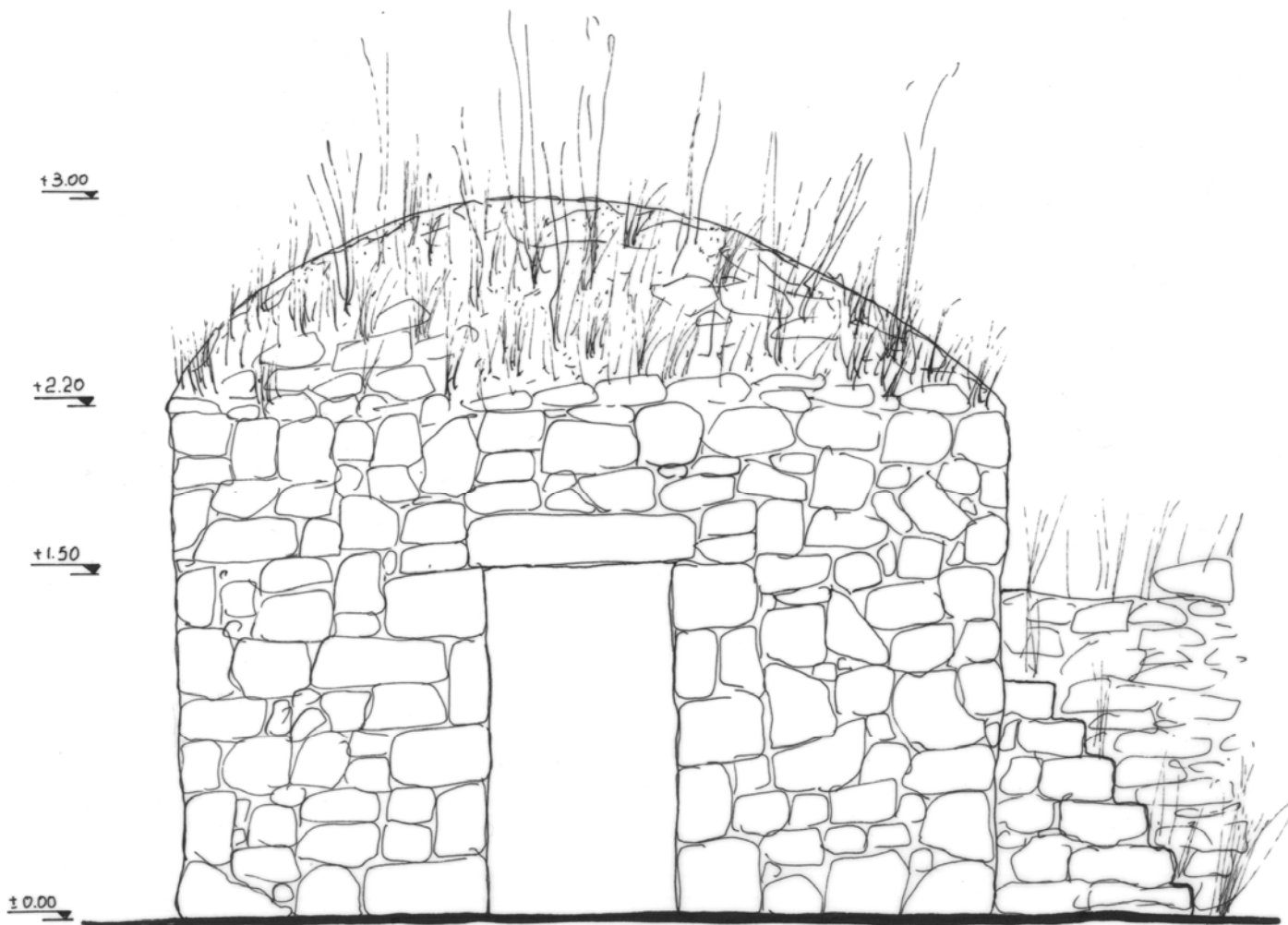
ΚΑΤΩΨΗ ΒΙΓΛΑΣ ΒΙΛΛΑΤΟΡΙΩΝ

κλίμακα 1:30

ΤΟΜΗ ΒΙΓΛΑΣ ΒΙΛΛΑΤΟΡΙΟΝ

κλίμακα 1:30

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΒΙΓΛΑΣ ΒΙΛΛΑΤΟΡΙΟΝ

κλίμακα 1:30

VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι βίγλες και οι βαρδιόλες αποτέλεσαν κάποτε αναγκαίο κομμάτι της Κεφαλονιάς για τη διάσωση αυτής και των κατοίκων της. Σήμερα, έχοντας χάσει την αίγλη του παρελθόντος, στέκουν ως αναπόσπαστο μέρος της μακραίωνης ιστορίας του νησιού αντιμετωπίζοντας πλέον όχι τους πειρατές και κουρσάρους, αλλά το χρόνο και την ανθρώπινη άγνοια και αδιαφορία.

Μελετώντας την ιστορία τους άλλα και τα τεχνικά χαρακτηριστικά προέκυψαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα όχι μόνο για το κατασκευαστικό μέρος αλλά και για την ιδιοσυγκρασία των κατοίκων του νησιού. Συγκεκριμένα, μια αξιοσημείωτη κατασκευαστική λεπτομέρεια των βιγλών και των βαρδιολών της Κεφαλονιάς που φανερώνει την ανυπακοή και την άρνηση των κατοίκων να υποταχθούν στο στοιχείο του κατακτητή, είναι η έλλειψη ανάγλυφων ενετικών εμβλημάτων και οικοσήμων αντίστοιχα με αυτά της Ζακύνθου.

Ευελπιστούμε λοιπόν οι γνώσεις και οι εμπειρίες που αποκομίσαμε μέσα από τη σύντομη συνάντησή μας με τις βίγλες και τις βαρδιόλες της Κεφαλονιάς και οι οποίες συγκεντρώνονται στην εργασία αυτή, να αποτελέσουν ένα εγχειρίδιο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των αρμοδίων προκειμένου να διασωθούν τα τελευταία ίχνη μιας άλλης εποχής.

ΙΧ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχειακές Ανέκδοτες Πηγές

- **ARCHIVIO Di STATO Di VENEZIA (ASV) :** Collegio V, (Secreta), Relazioni, Busta 83, Provveditori di Cefalonia

Δημοσιευμένες Πηγές - Βοηθήματα

- **Βαρελίδης Γεώργιος Κ.,** “Βίγλες των Κυθήρων”, Διεθνές Συνέδριο Ιονίου Πανεπιστημίου 2004
- **Δημητροκάλλης Γεώργιος,** Τεχνικά Χρονικά ΤΕΕ, τεύχος 236, Μάρτης 1964, “Ο Αρχαιοελληνικός Πύργος του Χειμάρρου στη Νάξο”, σελ. 52 – 67
- **Ζαπάντη Σταματούλα Σ.,** “Κεφαλονιά 1500 – 1571. Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού”, Θεσσαλονίκη 1999
- **Ζήβας Διονύσιος Α.,** “Οι Βαρδιόλες της Ζακύνθου”, ανάτυπο από το περιοδικό “Θησαυρίσματα”, τόμος 33 (Βενετία 2003)
- **Θεοδωράκου - Βαρελίδου Πόπη,** “Λαϊκή κατοικία στο Βυζάντιο”, Δ.Σ.Π.Μ. (Αυγ - Σεπτ, 1981), τεύχος 135
- **Κοσμετάτου Νικόλαου Φ.,** “Το κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας”, Αθήναι 1966
- **Κραντονέλλη Αλεξάνδρα,** “Ιστορία της Πειρατείας στους μέσους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1538 - 1699”, Βιβλιοπωλείο της “Εστίας”, Αθήνα 1991
- **Λεοντσίνης Γ. Ν.,** “Ζητήματα Επανησιακής Κοινωνικής Ιστορίας”, εκδόσεις Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1991
- **Μοσχόπουλου Γεωργ. Ν.,** “Ιστορία της Κεφαλονιάς”, τόμ. Α', Αθήνα 1985
- **Μπατσινίλα Μιχάλη Γρ.,** “Το Οίτυλο δια μέσου των αιώνων”, τομ. Α'

- **Παρτς Ιωσήφ**, “Κεφαλληνία και Ιθάκη”, Εν Αθήναις 1892
- **Πτυχιακή Εργασία**, “Βίγλες Στο Νησιωτικό Ελλαδικό Χώρο (Ιόνιο) – Βίγλες και Βαρδιόλες Ζακόνθου”, Βιβλιοθήκη Α.Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Αθήνα 2006
- **Τζαννετάτου Θησέως Στ.**, “Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού” , Εν Αθήναις 1965.
- **Τσιτσέλη Ηλία Α.**, “Κεφαλληνιακά Σύμμικτα”, τόμος Α΄, Εν Αθήναις 1904
- **Τσιτσέλη Ηλία Α.**, “Κεφαλληνιακά Σύμμικτα”, τόμος Β΄, Εν Αθήναις 1960
- **Χρονόπουλου Γρηγόρη**, “Αφή πυρών”, φυσιολατρικό περιοδικό “ Ο Παν ”, τεύχος 469 , Μάιος - Οκτώβριος 2000
- **Ψαρά Δ.**, “Ο Θεσμός της Πολιτοφυλακής στις Βενετικές Κτήσεις του Ελληνικού Χώρου 16^{ος} - 18^{ος} αι.”, εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ

Δικτυακοί Τόποι

- www.mani.org.gr/kastra/vigkl/kas_vigklatoria
- www.panas.gr/periodiko/pyres
- www.chiosonline.gr/watchtowers